

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filosofická fakulta

Katedra historie

Iva Nekardová

**Společenský život v komunistickém
Československu v 70. a 80. letech na příkladu
bytového semináře v Olomouci**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jana Burešová**

Olomouc, 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Datum a podpis:

Obsah:

I. Úvod	4
II. Metoda orální historie	6
III. Narátoři	10
IV. Interpretace rozhovorů	14
A. Rodinné zázemí a vzdělání	16
B. Motivace	18
C. Perzekuce	21
D. Regionální význam olomouckého semináře	24
E. Dialog	26
F. Shrnutí	27
V. Obecně o bytových seminářích	28
VI. Alternativa	31
VII. Habáňovský seminář v padesátých letech	35
VIII. Jircháře	41
IX. Rok 1968	48
X. Normalizace a počátek semináře	56
XI. Seminář v Riegrově ulici	61
A. Témata seminářů	63
B. Zdroje literatury pro olomoucký seminář	67
C. Pronásledování?	69
XII. Charta 77	73
XIII. Přesahy olomouckého semináře	76
A. Sázava	76
B. Ostravská levice	77
C. Komenského kolokvia v Uherském Brodě	78
XIV. Závěr	82
XV. Anotace	87
XVI. Literatura a seznam zvukových záznamů	88
XVII. Přílohy	94

I. Úvod

Ve své práci bych ráda zmapovala fenomén bytových seminářů v komunistickém Československu. Bytové semináře byly prvkem neoficiální kultury, která se utvářela paralelně s kulturou oficiální a tolerovanou v totalitním režimu. Podobné aktivity existují ve všech režimech totalitního charakteru, a nejen v nich, neboť v každém prostředí se najde skupina jedinců s ideály o změně poměrů. V demokratických systémech se jim říká opozice. V totalitních režimech v průběhu 20. století se jim říkalo odboj nebo disent. Komunistická vláda, panující v Československu v letech 1948 až 1989, přinesla mnohá specifika kulturní a politická nejen v rámci sovětského mocenského bloku, ale v rámci celé poválečné Evropy. Pokusím se, právě na příkladu bytových seminářů v Olomouci, ukázat jednotlivé etapy vývoje Československa, a svět intelektuálů a umělců, šikanovaných režimem pro svůj názor. Zároveň se však pokusím poukázat na to, že toto období nebylo tak černobílé, jak se v současné době mnohdy představuje.

Bezprostředně po politických změnách se historikové začali zajímat o období let 1948 – 1989. Nicméně tento výzkum přináší nemalé obtíže, zejména díky své aktuálnosti a přesahům do současnosti. Historikové tehdy zaměřili svou pozornost převážně na témata ekonomická, politická, sociální a kulturní. K jejich zkoumání používají dostupné archivní materiály, které jsou však ve většině případů poplatné době, v níž vznikly. Dalším problémem zkoumání daného období je neúplnost archivních materiálů, protože jejich velká část byl zničena v chaosu revolučních dnů. Existuje poměrně velké množství kontextové literatury, která vznikla po roce 1989 (viz. seznam literatury na konci práce), ale chyběla metoda jak se vypořádat s bílými místy v dějinách komunistického Československa. Metodou, umožňující do značné míry doplnit obraz dějin 20. století na našem území, je orální historie, kterou jsem ve velké míře uplatnila právě v této práci.

Téma bytových seminářů není dodnes důkladně zmapováno. V roce 1999 vyšla monografie, zabývající se bytovými semináři v sedmdesátých a osmdesátých letech v Praze, s přesahem do Brna, z pera Barbary Day: *Sametoví filosofové*¹. Publikace vznikla na základě rozhovorů s účastníky seminářů a vlastní zkušenosti, autorka žila v Praze v roce 1985, mapuje bytové semináře, jejich účastníky, místo setkávání, politickou situaci a reakce režimu na tyto aktivity. Na brněnské bytové semináře zavzpomínal Petr Oslzlý v knize *Podzemní univerzita*². Avšak tato aktivita nebyla omezena pouze na Prahu a Brno, ale existovalo mnoho menších seminářů, roztroušených po celém Československu, a více či méně pronásledovaných režimem. Mezi ně patří i malý bytový seminář v Olomouci, jehož dějinám se na následujících stranách budu věnovat.

Téma čtyřiceti let komunistické nadvlády v Československu je stále velice živé a palčivé. Historik, který se věnuje dějinám tohoto období, čelí dvěma problémům, nedostupnosti archivních materiálů v potřebném rozsahu, a vlivu zveřejněných výsledků bádání na společnost i jednotlivce. Prezentování výsledků bádání veřejnosti tak přináší mnohé problémy. Centrum orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR se snaží prostřednictvím rozhovorů s pamětníky mapovat a uchovat vzpomínky na tuto dobu. Zároveň dává svým narátorům prostor vyjádřit svůj názor na dobu, představit ideje a motivace, zhodnotit a bilancovat. Pozornost věnuje nejen politickým a kulturním elitám, ale také obyčejným lidem a jejich každodennosti. V jeho provenienci již vyšlo několik publikací, rozhovorů, ale také interpretačních studií.

Můj výzkum olomouckého bytového semináře je založen právě na rozhovorech s jeho účastníky, které jsem vedla v letech 2008 – 2010 metodou orální historie. Jejich prostřednictvím jsem se dostala i k primárním pramenům, v podobě deníků a zápisků ze seminářů. Dalším pramenem byly paměti účastníků, publikované

1 Day, Barbara: *Sametoví filosofové. Podzemní univerzita v Československu a role Vzdělávací nadace Jana Husa v letech 1979-1989*, Brno 1999.

2 Oslzlý, Petr: *Podzemní univerzita*, Brno 1993.

v několika sbornících, například ve sborníku k 75. narozeninám Karla Flosse je publikován krátký článek od jeho bratra Pavla Flosse, týkající se pouze bytového semináře v Olomouci³. K tomuto tématu prakticky neexistují prameny oficiální státní provenience nebo nejsou dosud přístupné.

Text práce je členěn do dvou celků s podkapitolami. Prvním celkem je interpretační studie rozhovorů vedených s narátory. Druhá část mapuje dějiny semináře v souvislostech zásadních událostí československé společnosti, jako byl rok 1968 nebo 1977, ale také události bezprostředně se týkající účastníků semináře. V tomto směru jsou některé kapitoly biografičtější než jiné. Týká se to zejména kapitoly o padesátých letech v Olomouci, a o tehdejším katolickém bytovém semináři vedeném Metodějem Habáněm. Na toto téma se mohl vyjádřit pouze jeden narátor, který se těchto seminářů přímo účastnil. Zároveň se snažím vysledovat i přesahy jednotlivých účastníků semináře do míst, kde pracovali nebo žili. Olomoucký bytový seminář totiž nemalou měrou ovlivnil jejich profesní a společenský život.

3 Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002.

II. Metoda orální historie⁴

Dějiny lidstva od počátku provází snaha uchovat dějiny a předat je dalším generacím. Vzniklé příběhy označujeme jako báje, legendy a pověsti. Předchůdcem písma byla v tomto případě paměť, sloužící jako nosič informací, a řeč jako nástroj předání těchto informací. S postupem času docházelo ke zkreslení a změnám v předávaných příbězích. Důvodem byla nepřesnost paměti, potřeba zaujmout posluchače, snaha směřovat jednání posluchačů určitým směrem. Rozšíření písma vedlo k ustálení obsahu a složení příběhu. Písmo bylo využito k zachycení aktuálního ideologického a politického pojetí skutečnosti. Na jedné straně předcházelo zkreslení a výpadkům paměti, na straně druhé upevňovalo omyly a záměrné změny pisatele. Písmo tak získalo větší autoritu než mluvené slovo, pro jeho duchovní i mocenské využití, a proto se stalo na dlouhou dobu převažujícím historickým pramenem. Avšak v prostředí totalitních režimů, kde jsou písemné prameny manipulovány, může mluvené slovo posloužit jako pramen.

Orální historie je výzkumná metoda, která badateli slouží k získání nových informací z ústního sdělení osob, které byly svědky, či přímými účastníky událostí nebo období, kterým se badatel zabývá. Tuto metodu lze využít v řadě humanitních, společenských oborů, nejčastěji v historii, sociologii, antropologii, psychologii a dalších disciplínách.

Orální historie není samostatný obor, jedná se pouze o výzkumnou metodu, uplatnitelnou v případě zájmu o konkrétně specifikovanou část soudobých dějin, která má doposud žijící pamětníky. Výběr osob určuje oblast výzkumu a daný projekt. Cíle projektu potom určují témata rozhovorů, a také hodnocení a otázky, které si badatel klade při analýze získaných dat.

Metoda orální historie je charakterizována jako kvalitativní výzkum který

⁴ Výtah ze skript: Vaněk, Miroslav a kol.: Orální historie: Metodické a technické postupy. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2003.

vede k demokratizaci historie. Oproti jiným metodám, jako je práce s písemnými prameny, rozvádí tzv. malé dějiny a zohledňuje každodennost ve zkoumaném tématu. Protože se nejedná o kvantitativní výzkum, historik zde nepoužívá získaná data ke statistice, naopak, zaměřuje se na individualitu sdělení, případnou neshodu s jinými prameny a metodami, a na osobní prožitky dotazovaných. Za nejobjektivnější způsob historického bádání považujeme využití všech dostupných písemných, obrazových, hmotných i orálních pramenů.

Metodě orální historie jsou blízké i další způsoby zachycení minulosti pomocí sdělení jednotlivce. Jsou jimi například paměti, deníky či osobní dopisy. Tyto formy sdělení zachycují osobní prožitky, postrádají však formu rozhovoru, vedeného mezi tazatelem a vypravěčem. Písemné vyjádření myšlenek se totiž kvalitativně liší od promluvy. Další metoda podobná orální historii je interview vedené žurnalisty. Tento typ rozhovoru v prostředí žurnalistiky však nevyžaduje provedení analýzy a interpretace. Liší se cílem daného interview, určením cílové skupiny čtenářů, určením dotazovaných a zpracováním celého rozhovoru.

Orální historii tvoří forma interview (rozhovor) a životní příběh (životopisné vyprávění). Interview se většinou vztahuje k určité události, kterou dotazovaný člověk prožil, a na niž má určitý názor a postoj. Tazatel vstupuje do vyprávění a klade otázky, avšak osobnost a subjektivní prožitky dotazovaného nezůstávají v pozadí. Otázky jsou kladeny častěji než u životopisného vyprávění, slouží k upřesnění získaných informací, a mají za úkol udržet tázaného u tématu.

Životní příběh (životopisné vyprávění) má za snahu objasnit určitou historickou etapu z pohledu vypravěče nebo popsat přímo jeho osudy, názory a prožitky. Vyprávění probíhá při více setkáních než interview. Okruhy vyprávění mohou být předem určeny, ale vypravěči je ponechána, alespoň u prvního setkání, dostatečná volnost k širšímu vyprávění, a k odbočení od daného tématu. Při dalších setkáních se už tazatel vhodnými otázkami snaží o větší specifikaci a zpřesnění

údajů. Životní příběh je nejčastěji veden buďto chronologicky nebo strukturovaně. U životopisného vyprávění obecně hrozí, že vypravěč bude soudit, hodnotit a omlouvat sebe i své okolí, než opravdu vysvětlovat a popisovat dané etapy či procesy.

Vedení rozhovoru má několik pravidel, které je třeba dodržovat, aby byl výsledek hodnotný. Prvním, velmi důležitým krokem, je příprava tazatele na rozhovor prostřednictvím pečlivého studia tématu, kontaktování narátora, a domluvení všech náležitostí případného rozhovoru. Pokud se vše zdaří, a k rozhovoru dojde, je třeba pečlivě volit a klást otázky, aby narátor měl dostatek prostoru vyjádřit se, a nebyl zmaten mnohočetnými otázkami. Samozřejmě, je třeba předejít možným technickým obtížím při nahrávání.

Po ukončení rozhovoru je třeba udělat jeho analýzu a interpretaci získaného materiálu. Analýza by se měla týkat jak témat, tak použitého jazyka. Do přepisu by měly být zařazeny i poznámky o nonverbální komunikaci během rozhovoru, která může leccos napovědět. Interpretace pak vyžaduje velký cit, protože je třeba odhalit smysl řečeného, a nepodsouvat narátorovi něco, co řečeno nebylo. Takto zpracovaný text lze použít k cílům, k jakým byl primárně určen.

III. Narátoři

Olomoucký bytový seminář byl poměrně úzkým okruhem lidí, nicméně ne všechny se mi podařilo kontaktovat a přesvědčit o účasti na rozhovorech. Mými narátory se tak stali tři lidé, kteří spadají do nejužšího okruhu: Karel Floss, Pavel Floss a Petr Rohel. S Pavlem Flossem jsem se seznámila již v prvním ročníku studia filozofie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Právě někdy v průběhu přednášek se kdosi zmínil o jeho účasti na bytových seminářích v Olomouci.

S jeho bratrem Karlem Flossem jsem se seznámila, když jsem poprvé jela na Letní filozofickou školu na Sázavu. Další rok jsem se na sázavské škole seznámila i s Petrem Rohelem. Vzhledem k otevřené atmosféře letní filozofické školy jsem vyslechla několik historek ze sedmdesátých a osmdesátých let, a také povzdechnutí nad tím, že se tématu bytových seminářů v Olomouci zatím nikdo nevěnuje. Postupem času jsem tak dospěla k myšlence, že bych se mohla minimálně pokusit sehnat od těchto mužů jejich svědectví, a vypracovat minimálně počáteční studii na toto téma.

První rozhovory jsem vedla s Pavlem Flossem v roce 2008 u něj doma v Riegrově ulici v Olomouci, a pak na jeho chatě v Březové. Prof. PhDr. Pavel Floss je mladším bratrem Karla Flosse. Studoval v letech 1957-62 na FF UK historii (u F. Kafky a J. Polišenského) a filozofii (u J. Peškové a M. Sobotky). Roku 1972 získal doktorát z dějin filozofie. V letech 1962-70 působil jako komeniolog v Muzeu J. A. Komenského v Přerově, a od roku 1971 do roku 1981 v téže funkci v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě. V letech 1986-90 učil dějiny výtvarné kultury na UMPRUM v Uherském Hradišti. Od roku 1990 přednáší na katedře filozofie FF UP v Olomouci. Roku 1991 se habilitoval, a v roce 1994 byl jmenován profesorem dějin filozofie. V Přerově a Uherském Brodě organizoval mezinárodní komeniologická

kolokvia, a od roku 1971 redigoval časopis *Studia Comeniana et Historica*.⁵

Rozhovory s Pavlem Flossem jsou velice specifické. Pavel Floss má poměrně pečlivě vedené deníky od počátku šedesátých let, které mi dal k dispozici, ale nechal mě do nich nahlédnout pouze ve své přítomnosti. Kvůli jeho oční chorobě nebylo možné, aby v nich četl sám. Zároveň využil našich sezení, aby si nahrál obsah deníků pro své potřeby. Vznikl tak velice specifický záznam deníkových zápisů, spojených s Pavlovým komentářem. Tento způsob vedení rozhovoru neodpovídá metodě orální historie, ale byl to jediný způsob, kterak se dostat k deníkovým záznamům, a zároveň udělat rozhovor. Nestandardní formát rozhovoru ovšem neznamená, že by záznamy nebyly použitelné. Přinášejí naopak trochu odlišné informace, než by bylo možné získat ze životopisného vyprávění. Deníkové záznamy mapují bohatý intelektuální a kulturní život narátora den po dni.

Se starším z bratrů Flossových, Karlem, jsem hovořila na toto téma několikrát neformálně při návštěvách na Sázavě, a rozhovor pro tuto práci jsem s ním dělala 10. října 2008 na faře v Dubu na Moravě, kde ve stejné době probíhalo malé filozofické kolokvium. Karel Floss v letech 1937-45 studoval na Slovanském gymnáziu (1944-45 byl totálně nasazen). Po maturitě studoval slovanskou a klasickou filologii a filozofii na FF MU (1945-46) a FF UP (1946-50). V letech 1948-50 absolvoval Studium generale ordo praedicatorum. Jeho učitelé byli F. Novotný, O. Králík, K. Janáček. Od 16 let se aktivně účastnil Akademických týdnů, organizovaných Metodějem Habáněm. Roku 1950 byl internován v Broumově, s návaznou službou u PTP, do roku 1953. Po propuštění z PTP mohl najít zaměstnání pouze v zemědělském výzkumu, v oboru knihovnictví a informatiky v Olomouci a Praze. V 80. letech absolvoval na UK postgraduální studium aplikované logiky. Od roku 1990 působí jako odborný asistent, a od roku 1991 jako docent filozofie na katedře filozofie FF UP v Olomouci. V Sázavě nad Sázavou založil roku 1993

5 Stručný životopis z webových stránek Univerzity Palackého v Olomouci, katedra filozofie:
http://kfil.upol.cz/cv_pfloss.php

vzdělávací a ekologickou nadaci Prokopios, která, kromě jiných akcí, pořádá Letní filozofickou školu, a to v duchu Platonovy a Benediktovy ideje tvůrčího významu soubytí a soužití.⁶

Rozhovor trval asi tři hodiny, s jednou delší přestávkou, a několikrát jsme byli z rozhovoru vyrušeni. Nicméně tento rozhovor poskytuje velice komplexní informace o seminářích v Olomouci. Byl veden převážně na téma bytového semináře a souvisejících událostí. Zároveň s dějinnými událostmi zde Karel Floss objasňuje svůj ideový vývoj a politické přesvědčení. Interview samo o sobě má, dle mého názoru, velkou vypovídající hodnotu, neboť Karel Floss dokáže velice pregnančně dávat události do vzájemných souvislostí.

Rozhovor s Petrem Rohelem se mi podařilo uskutečnit až v roce 2010. Rozhovor probíhal v mém bytě, a byl velmi uvolněný a přátelský (narátor okamžitě přešel k tykání). Tématem byl opět výhradně olomoucký bytový seminář a jeho četné kontakty s Egonem Bondym.

Petr Rohel pochází z Ostravy, kde stále žije a působí. V letech 1966-70 letech studoval na FF UP, obor historie a čeština, ze kterého byl vyhozen v roce 1970 pro své působení ve studentském hnutí. V roce 1980 měl možnost obor dostudovat na stejné vysoké škole. V letech 1970-83 pracoval jako historik v muzeu Vítkovických železáren. Později pracoval v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě a Okresním muzeu ve Frýdku-Místku. Také učil jsem na odborném učilišti a na základní škole. Po celá sedmdesátá a osmdesátá léta se stýkal s Egonem Bondym, který ho velmi ovlivnil. Ostatně i v současné době působí v Ostravě v Levicovém klubu.

Vzhledem k tomu, že jádro semináře tvořilo pět až šest lidí, podařilo se mi shromáždit poměrně reprezentativní vzorek jeho návštěvníků. Bratři Flossové reprezentují nábožensky a filozoficky orientované návštěvníky semináře, a naopak

6 Stručný životopis z webových stránek Univerzity Palackého v Olomouci, katedra filozofie: http://kfil.upol.cz/cv_kfloss.php

Petr Rohel představuje levicově smýšlející část osazenstva. Díky tomu mohu podat obrázek o seminářích i motivacích členů velice podrobně.

Seznam zvukových záznamů a přepis rozhovorů s Karlem Flossem a Petrem Rohelem jsou uvedeny v příloze této práce. Zvukové záznamy rozhovorů jsou v mém držení.

IV. Interpretace rozhovorů

Je třeba si uvědomit, že téma bytových seminářů v Olomouci pojednává v širším pojetí o opozici mimo centrum. Centrem rozumím Prahu a Brno, kde se soustřeďovaly opoziční aktivity disentu. Odtud vycházely opoziční impulsy do celého Československa. Ráda bych vysledovala postavení relativně drobné opoziční aktivity v rámci celého disentu, zjistila motivaci jednotlivých narátorů, a vůbec podmínky, za kterých byl seminář pořádán.

V této části práce bych ráda interpretovala a analyzovala získané rozhovory. Aby bylo možné začít s interpretací, je třeba objasnit pojmy, jež budu na následujících stránkách používat. V souvislosti se zkoumáním komunistické opozice v Československu není možné vyhnout se pojmu disent. Pod pojmem disent chápu označení skupiny občanů, kteří projeví svůj nesouhlas s politikou komunistické strany. Velký sociologický slovník uvádí tuto definici: „V průběhu sedmdesátých let 20. století se toto označení ustálilo pro nezávislé občanské postoje v totalitních komunistických zemích, kde byla vyloučena možnost legální politické opozice. Charakteristickým rysem tohoto disentu byla soustavná a veřejná obhajoba občanských a lidských práv, kritika totalitního režimu a důsledků jeho působení na společnost, aktivní občanství zahrnující spoluzodpovědnost za obecné poměry, obhajoba principu nedělitelnosti svobody a solidarity s každým, kdo je omezován ve svých občanských i lidských právech.“⁷

Pokud bychom disent vymezili přesně touto charakteristikou, pak narátoři, s nimiž jsem mluvila, do této kategorie nespádají. Politicky se totiž v sedmdesátých a osmdesátých letech výrazně neangažovali. Nicméně je nemůžeme zahrnout ani po pojem „šedá zóna“. „Termín „šedá zóna“ snad poprvé použili v tomto smyslu v oboru historiografie v článku "České dějepisectví včera, dnes a zítra" v

7 Velký sociologický slovník. Praha 1996, str. 212.

samizdatovém časopise Historické studie autoři, píšící pod pseudonymy R. Prokop, L. Sádecký a K. Bína, k označení historiků, kteří zůstali "ve struktuře", tedy ve vědeckých ústavech a na vysokých školách, a přesto zůstali ve spojení i se svými bývalými kolegy, vyloučenými při čistkách po roce 1968, a byli ochotni se s nimi stýkat, diskutovat, a případně jim i vypomáhat. Dnes tímto termínem označujeme mnohem širší skupinu lidí, skupinu, která má, a zvláště bude mít, nesmírný význam při dalších předpokládaných změnách této společnosti. Lidé ze "šedé zóny" totiž jsou a mohou být partnerem nejen disidentů (tedy opozice), ale dle mého názoru i tím, kdo převezme vedení této společnosti. Lidé v „šedé zóně“ jsou převážně kvalifikovaní, odborně erudovaní, jsou to dobří pracovníci, kvalifikovaní dělníci.“⁸

Účastníci bytového semináře v Olomouci se pohybují někde mezi těmito dvěma definicemi. Seminář byl nepolitickou činností, a jeho návštěvníci neměli v úmyslu střetnout se s komunistickou mocí. Sešli se zde lidé, kteří toužili po svobodné diskusi nad filozofickými a teologickými spisy. Pokud jim tato diskuse nebyla přístupná v běžném životě, uchýlovali se k tajným setkáním, aby se mohli svobodně realizovat. Stát neustálou kontrolou života občanů vlastně zapříčinil vznik této nepolitické aktivity, a zpětně jí musel potírat, neboť žádná aktivita mimo oficiální spolky nebyla povolena.

Dalším termínem, který se v souvislostech disentu a komunistické moci používá, je termín opozice. Opozicí v demokratické společnosti chápeme politickou skupinu, která se po volbách nedostala do čela státu a stává se tak protiváhou vládnoucí strany. Zároveň se soustředí na získání politické moci v následujících volbách. V komunistickém Československu, a potažmo v celém sovětském bloku, opozice jako politická síla prakticky neexistovala. Seskupení kolem Charty 77 podle mého názoru nelze brát jako opozici, protože nešlo o změnu politického zřízení, ale pouze o upravení stávajícího stavu ve státě.

8 Jiřina Šiklová pro server novinky.cz, citace z článku Šedá zóna Jiřiny Šiklové:
<http://www.novinky.cz/kultura/43752-seda-zona-jiriny-siklove.html>

Olomoucký bytový seminář je výrazem regionálních aktivit apolitického charakteru. Narátoři nebyli nijak činní v disentu, ani nepodepisovali dokumenty disentem produkované i když samozřejmě měli tu příležitost. Nelze říci, že by se o politiku vůbec nezajímali, neboť Pavel Floss byl v roce 1968 členem Československé strany lidové a Petr Rohel koketoval s myšlenkou na založení levicového hnutí. Nicméně jejich hlavní zájem ležel v oblasti kultury a vzdělávání. Tím, že se začali sdružovat lidé se stejným zájmem mimo struktury organizované státem, dostali se potenciálně do konfliktu se státní mocí.

A. Rodinné zázemí a vzdělání

Velmi zajímavé je rodinné prostředí narátorů, jež mělo nesporně vliv na utváření jejich přístupu ke komunistickému režimu. Obecně je Morava více křesťansky orientovaná než Čechy, a je tomu tak i v případě našich narátorů, kteří pocházejí z křesťanského rodinného zázemí, což výrazně přispělo k jejich protirežimní orientaci.

Bratři Flossové pocházejí z české rodiny, která se za války aktivně podílela na protinacistickém odboji, a vůči Komunistické straně se stavěla velice kriticky. Pavel Floss vzpomíná: „Otec, který poslouchal nejruznější zahraniční stanice. nás však informoval o pravém stavu věcí, a tak jsme ani na chvíli nezapochoybovali, že oběti ohavných procesů jsou nevinné. Vnímal jsem, jak se dospělí lidé bojí, jak si před dětmi dávají prst na ústa, jak se chovají jinak doma a jinak na veřejnosti, a od té doby jsem se dlouho nemohl zbavit pocitu trvalého ohrožení.“⁹ Petr Rohel na svého otce vzpomíná takto: „Otec byl tedy učitel, levicově orientovaný, ale současně katolík. Je to takové zvláštní spojení komunisty nebo levicového sociálního demokrata, od roku 1945 byl ve straně a zůstal, což jako bych potom vysvětlil, a

⁹ Floss, Pavel: Vzpomínky. In: Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné, číslo I., Olomouc 2003, str. 43.

současně se hlásil ke katolicismu. Mělo na něho velký vliv dílo Jaroslava Durycha a Josefa Floriana. No, a byl v některých funkcích. Dělal třeba ředitele Krajského střediska knihovny v Opavě, v posledních letech teda kronikáře, a vždycky ho té funkce zbavili, protože chodil do kostela.“¹⁰ Pavel Floss byl zároveň velice ovlivněn svým starším bratrem Karlem, který ho přivedl k filozofii, historii a teologii.

Všichni moji narátoři dosáhli vysokoškolského vzdělání humanitního zaměření. Karel Floss získal vysokoškolský titul již v padesátých letech, nicméně mu nebylo umožněno se vystudovanému oboru věnovat, neboť byl v rámci Akce K internován v Broumově, a poté sloužil u PTP. Pavel Floss studoval v Praze, a vzpomíná na tuto dobu velice idealizovaně, i když připouští ideologické tlaky v rámci historicko-filozofické katedry FF UK. Vzpomíná si na otevřené diskuse studentů na konci padesátých a počátku šedesátých let, ale nevzpomíná si, že by kvůli tomu někdo měl nějaké problémy. Petr Rohel studoval na Univerzitě v Olomouci v letech 1966 – 1970, historii a českou filologii, ale ze studia byl vyloučen za aktivity v roce 1968.

Na výše uvedeném lze vysledovat vývoj ve vysokém školství od počátku komunistické vlády. Karel Floss ještě nezaznamenal větší ideologické pnutí při svých studiích, nicméně jeho se nejvíce dotkla léta padesátá právě perzekucí kvůli náboženskému význání a příslušnosti k řádu. Pavel Floss studoval v letech, kdy všudypřítomný strach ve společnosti pomalu opadl, ale v rámci oficiálního studia je již marxistická ideologie trvale přítomná. A Petr Rohel zažil dobu velké svobody v roce 1968, účastnil se velice aktivně ve studentském hnutí, a díky tomu byla jeho studia ukončena z důvodů politických.

K tomu je třeba podotknout, že režim si velice dobře uvědomoval význam středoškolského a vysokoškolského vzdělávání. Strana kontrolovala přístup ke vzdělání, zejména k humanitním oborům, s nástupem normalizace. Kdo neměl odpovídající kádrový profil, byla mu studia znemožněna. Z mých narátorů se toto

10 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

dotklo pouze Petra Rohela, který mohl přerušená studia dokončit až v roce 1980. Strana vydírala příslušníky disentu tím, že jejich dětem znemožnila studovat a nutila je do manuálních profesí. Což bylo na jednu stranu paradoxní, protože příslušníci dělnických profesí měli velice vysoký životní standart.

Ukončené vysokoškolské vzdělání za normálních okolností předurčuje člověka k tomu, že se může v příslušném oboru realizovat. Toto se podařilo Pavlu Flossovi, který ihned po ukončení studií nastoupil do muzea v Přerově jako komeniolog. Petr Rohel měl možnost nastoupit do muzea Vítkovických železáren i přes nedokončená studia: „Já jsem vlastně díky pomoci otce, který se znal s generálním ředitelem Vítkovic, takže jsem dostal místo sice řadové v nově zřízeném podnikovém muzeu, kde jsem dokonce chvilku byl jediný zaměstnanec.“¹¹ Karel Floss měl vzhledem ke své příslušnosti k dominikánům jakoukoli činnost v oboru zakázanou.

Je s podivem, že přes své neoficiální aktivity a styky s disentem se Karlu Flossovi a Petru Rohelovi podařilo dostudovat nebo studovat další obor. Karel Floss vystudoval v osmdesátých letech postgraduálně obor aplikované logiky na Karlově univerzitě.

V tomto směru mám dojem, že moji nárátoři mají velice blízko k „šedé zóně“. Měli možnost pracovat v oboru, který vystudovali, a přitom se věnovali i neoficiálním činnostem nejen v rámci bytového semináře. Nicméně zřejmý nesouhlas s politikou Komunistické strany je směřuje více na stranu disentu než smířené masy.

B. Motivace

Co motivovalo nárátoře k podílu na opoziční činnosti? Odpověď na tuto otázku není jednoduchá, protože podnětem byl spíše soubor jejich dosavadních

¹¹ Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

zkušeností s režimem. Všichni tři narátoři jsou muži obrovského intelektuálního rozhledu, a svůj názor si utvářeli postupně z literatury oficiální i neoficiální, prostřednictvím okruhu lidí, s nimiž se setkávali, a v neposlední řadě díky svému katolickému vyznání. Díky těmto zdrojům je jejich politická orientace veskrze levicová: „Sám jsem se vždycky považoval za levicového křesťana, s velmi kritickým vztahem ke kapitalismu a liberalismu.“¹²

Petr Rohel přisoudil inspiraci svého levicového světonázoru otci a literatuře: „Takže já bych neměl asi opomenout, že už na devítiletce u nás organizoval Vladimír Macura, což je pozdější ředitel Ústavu pro českou literaturu, geniální člověk, literární kroužek, jako gymnazista tehdy. A ten mě seznámil třeba s ruským futurismem. To byly takové nějaké, kromě otce, popudy k levicovému vývoji, ale i zájmu o moderní literaturu, a ten se samozřejmě prohloubil. (...) Hlavně mě velmi oslovila jugoslávská škola Praxis a Herbert Marcuse z Frankfurtské školy. To pokračuje potom s velkou diskontinuitou, ale vlastně ten génius té školy Praxis do jisté míry, je to celkem diskutabilní, pokračuje v tom nesmírně rozsáhlém díle Slavoje Žižka. Takže to mě ovlivnilo názorově k té krajní levici. Samozřejmě velmi jsem sympatizoval, i když těch zpráv bylo málo, s hnutím května 68. Takže vždycky ty pohledy byly kritické jak k poměrům tady, tak i ve vyspělých zemích západní Evropy a USA. Já tomu snad i zůstávám věrný dodnes, částečně tomu květnu a tomu Marcusemu.“¹³

Karel Floss shrnuje svůj politický názor takto: „Moje celkové snažení celoživotní je vyjádřeno v mém proslovu k těm sedmdesáti tisícům lidí na generální stávce 1989. Prostě ty věty jsou zachované: Západ nebudeme dohánět ani předhánět, vytvoříme si vlastní důstojný model života pod heslem socialismus s lidskou tváří. Čili to chtěl i Vaculík tehdy, i Havel, oni pak, až to přišlo, tak to vhodili do chřtánu

12 Floss, Pavel: Vzpomínky. In: Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné, číslo I., Olomouc 2003, str. 48.

13 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

kapitalismu, v úvozovkách.“¹⁴

Motivací tak zřejmě opravdu byl hlavně pocit, že se nemohou svým zájmům věnovat naplno. Režim je prakticky donutil účastnit se neoficiálních aktivit, protože se tak mohli scházet s lidmi podobných zájmů a názorů. O jejich nepolitické motivaci svědčí i fakt, že nikdo z narátorů nepodepsal Chartu 77, ani jiný opoziční dokument. Karel Floss k tomu říká: „Já totiž pro vaši informaci jsem byl podobný Sokolovi po této stránce, že on jim byl strašně blízký, byl v Jirchářích stále, a je to všechno jedna parta, ale k Plastikům, a k takovému tomu co měla blízko Dana Němcová, Věra Jirousová a tak dál, Magor, měli Sokol i Hejdánek i já dál. Prostě zdálo se nám to jako grázlovina jakási. To jsme nepochopili. Aspoň já ne.“¹⁵

Naprosto neskrývaná činnost pražského disentu šla proti záměrům regionálních opozičních seskupení. Problémem byla apolitičnost těchto skupin, a jejich odpor k veřejnému vystupování a působení. Proto se také olomouckého bytového semináře účastnil tak omezený okruh lidí. Tito lidé pak dál šířili myšlenky zde sdělované, ale nechtěli vstoupit do přímého konfliktu s komunistickou mocí: „Já osobně si na jedné straně vyčítám, že jsem Chartu nepodepsal. Občas jsem jí vozil někomu, jen tak zkusmo. Popravdě řečeno, když mám být hodně upřímný, tak zase jsem s tím Jirkou Němcem a Danou Němcovou nechtěl, protože hlavně ti lidé z toho undergroundu, oni to dělali naprosto veřejně. Oni vykřikovali, že tady tisknou Chartu. To byl důvod. Samozřejmě v té době jsem byl přijatý zpátky na tu školu.“¹⁶

Přesto, že motivace narátorů k politické činnosti nebyla v období normalizace velká, každý z nich v určitém období svého života s politikou koketoval. V roce 1968 vstoupil Pavel Floss do Československé strany lidové: „Koncem roku 1968 jsem vstoupil do Československé strany lidové, protože jsem se domníval, že je nutné využít politického prostoru, který je dosud k dispozici. S některými jinými členy olomoucké organizace ČSL jsem věřil, že i ve stále tíživějším společenském

14 Rozhovor s Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

15 Rozhovor s Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

16 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

klimatu je třeba pokusit se realizovat určitou – byť omezenou – politickou alternativu.“¹⁷ Z lidové strany vystoupil na počátku sedmdesátých let, neboť přestal existovat důvod, proč v ní nadále setrvávat.

Petr Rohel, setrvávající na pozicích Nové levice, přemýšlel o založení levicově orientované skupiny, která by se v budoucnu mohla stát politickou silou: „Já jsem měl samozřejmě nějaké ambice, aby vzniklo nějaké to levicovější seskupení, které by bylo kritické k poměrům jak tady, tak v západní Evropě. Tohle se v podstatě neuskutečnilo, a vlastně ať na to nezapomenu, tak jsme se bavili s Bondym nakonec, že bysme nějakou levicovou skupinu udělali (...), ale pak jsme si řekli, že jsme jenom dva.“¹⁸

Karel Floss byl politicky aktivní až po roce 1989. Účastnil se demonstrací v roce 1989 coby řečník, stal se členem České strany sociálně demokratické, a v roce 1996 byl zvolen senátorem za ČSSD.

C. Perzekuce

Narátoři se v průběhu svého života stali předmětem zájmu Státní bezpečnosti. Kontrola nad životem občanů v Československu byla obrovská, a prakticky každý, kdo jen nepatrně vybočil z řady, se dříve nebo později do kontaktů s SNB nebo StB dostal. Všichni tři nárátoři shodně tvrdí, že v rámci svého působení v olomouckém bytovém semináři nebyli vyslýcháni ani pronásledováni: „Nějaký přímý zásah. Kromě toho, že jsem byl někdy volán a vyslýchán, a vzali mi nějaké poznámky, a tak dál. Přímý zákaz nebyl, poněvadž jestli se o to zajímali, tak museli vědět, že vážně přemýšlíme i o marxismu. A to ne nepřátelsky nějak. Fakt je ten, že pokud jde třeba o brodské podniky, tak Pavel říká, že ví, že o tom různí lidé podávali

17 Floss, Pavel: Vzpomínky: In: Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné, číslo II., Olomouc 2003, str. 72.

18 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

zprávy. Co se tam odehrálo, kdo, jak, kdy diskutoval, ale to měli všude takový.“¹⁹

Konfrontace rodiny Flossových s komunistickým režimem v padesátých letech byla zřejmě jedním z výrazných momentů odklonu od režimu. Neměla jsem však pocit, že by byl Karel Floss jakýmkoli způsobem zahořklý: „Čili koncem dubna jsme se dostali do Broumova, kde jsme byli až do září. Ti, co nebyli příliš staří, my jsme byli úplní kluci tehdy, byli dáni na vojnu, k PTP, u kterého jsem byl až do roku padesát tři.“²⁰ Po návratu Karla Flosse z vojenské služby byl již naprosto zřejmý postoj režimu k veškerým náboženským aktivitám, a proto jedinou možností jak pokračovat ve studiu bylo uspořádat neoficiální bytový seminář: „A po návratu se zase leccos zformovalo. Ovšem vždycky víceméně tajně, poněvadž žádné aktivity, zvlášť řeholní a náboženské, nebyly dovoleny.“²¹

V osmdesátých letech měl neblahou zkušenost s StB i Petr Rohel: „Ta reálná perzekuce, že mě prostě vyhodili. To bylo, že mi nejdřív nabídli kariéru skoro na úrovni náměstka ředitele Domu kultury, a k tomu chtěli tu spolupráci. Já jsem řekl, že radši ne, a radši půjdu manuálně dělat, protože oni, že už pro mě teda místo není.“²² Snaha Státní bezpečnosti získávat do svých služeb lidi, kteří měli kontakty na disent, byla logická. Nezávislé zájmové skupiny jsou noční můrou každého totalitního režimu. Komunistická strana prostřednictvím policejních orgánů dohlížela na život svých straníků i nestraníků. Pokud vznikla nezávislá iniciativa, StB se okamžitě snažila dosadit do jejího středu někoho ze svých lidí nebo získat jednoho z aktivistů pro spolupráci. Mnoho disidentů bylo za svého působení osloveno s nabídkou spolupráce. Mnoho lidí spolupráci odmítlo, ale nebylo to vždy jednoduché: „Já si prostě netroufám žádného spolupracovníka Státní bezpečnosti soudit. (...) Některé ty věci jsem si vyzkoušel, a myslím, že se to podává hodně zkresleně. Samozřejmě, že tam byli svině, ale hlavní byli ti, kteří to dělali, a o těch se téměř

19 Rozhovor s Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-172349

20 Rozhovor s Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

21 Rozhovor s Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

22 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

nemluví. Když někdo selhal, zanechal té práce, tak to chápu, protože to je těžký u nějakého lékaře, který má praxi 20 roků nebo i u toho filozofa.“²³

Pavel Floss sice pro svou činnost nebyl pronásledován policejními orgány, ale zažil perzekuci v rámci svého zaměstnání v uherskobrodském Vlastivědném muzeu: „Byl jsem jenom pověřen řízením muzea J. A. Komenského radou Okresního národního výboru, ale nikdy jsem nedostal dekret. I když mě ho jednu dobu slibovali, ze začátku, ale potom už jsem viděl, že začínají být velmi nespokojení. A potom si mě zavolal ideologický tajemník Okresního výboru strany, ptal se mě, na Karla, a řekl mi: „Ty hele, poslouvej, ten tvůj bratr bratr byl ale nějaký biskup nebo něco, ne?“ Já jsem mu na to říkal: „Soudruhu, prosím vás, jak jste na to přišel proboha? On nebyl žádný biskup!“ A on na to: „No no, tam něco bylo, on byl nějaký vysoký funkcionář.“ Tak já jsem mu samozřejmě nevykládal, přece mu nebudu dávat informace, že byl v řádu, a tak dál. Prostě jsem se jenom pousmál a říkal, že je to úplná blbost, ale to jsem viděl, jak oni začali najednou shánět informace. No, a potom to vyvrcholilo tím, že mi jeden pracovník Okresního kulturního střediska říkal: „Ty, byla obrovská scéna u nás.“ Tam přišel redaktor místních novin Slovácká jiskra k řediteli toho kulturního střediska nebo, myslím, že to byl závodní klub, ale nevím, které fabriky, a tam udělal ohromnou scénu, jak může být ředitelem muzea v Brodě člověk, který má tak obrovskou kádrovou skvrnu, protože jeho bratr byl odsouzený na mnoho let vězení za protistátní činnost. Teď toto tam hulákal, jo. Tak on mě to hned přišel říct: Ty pozor jo! No, a to já už jsem viděl, že oni teda mě tam dlouho nenechají. Ale naštěstí jsem tam zůstal až do začátku roku 77.“²⁴

Vědomí neustálého dohledu a strach z prozrazení byly trvale přítomny v myslích všech disidentů, moje narátory nevyjímaje: „Karel furt strašil s domovní prohlídkou, a tak člověk si říkal, nepřihrávat jim informace o rozsáhlých stycích našich. I když oni o tom asi stejně věděli.“²⁵ Petr Rohel si tento pocit přenesl až do

23 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

24 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru R_MIC_080419-103303

25 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru R_MIC_080419-112945

dnešní doby: „Je to riziko, můžeme být postiženi, bude se o nás zajímat Státní bezpečnost, a tyto věci, které člověka vlastně deformují do dneška. Mě už to zůstane do smrti, že když diskutuju některý věci o politice, tak zásadně neřeknu, že ten a ten toto říkal. Řeknu jen co jsem říkal já.“²⁶

D. Regionální význam olomouckého semináře

Jak jsem již uvedla výše, olomoucký bytový seminář je aktivitou regionální a poměrně izolovanou v rámci celého disentu. Všichni narátoři však měli kontakty do Prahy, kde bylo jakési neoficiální centrum všech těchto aktivit. Odtud vycházely impulsy politické a kulturní. Kontakty s pražským disentem byly poměrně intenzivní, zejména s okruhem lidí kolem Jiřího Němce a Egona Bondyho. „Já jsem skutečně na jedné straně studoval třeba v archivu omezeně, a v knihovně Ústavu marxismu Ústředního výboru, kde se teda dávaly zakázané knihy, a na druhé straně jsem dopoledne studoval v té knihovně, a poznal jsem i některé lidi z té knihovny, kteří byli podle mě velmi liberální a kritičtí, a pak jsem šel třeba ke Kalivodovi, k Němcovým, k Bondymu.“²⁷

K Egonu Bondymu měl blízko Petr Rohel především názorově: „Opravdu, když jsme přišli s Němcem k Bondymu, tak on se šíleně na mě rozčílil, že jsem měl nějaké pochybnosti o evropské racionalitě, jakkoli málo zdůvodněné možná, ale strašně jsem si tím Bondyho získal. Od té doby jsem tam mohl právě naopak chodit. A Bondy, jako velmi zkušený z těch dialogů u Machovce, kde to vlastně byla taky triáda, a kdy Machovec to nějak koordinoval a mírnil, a střetávali se Němec a Bondy. (...) Němec dokonce říkal, že odejde, když se tady zpochybňuje západní racionalita, tak Bondy to tak velmi pěkně. Takže od té doby jsem k němu mohl chodit kdykoli, a byl to velice hezký vztah v té oblasti filozofie, já jsem tu literaturu spíš jenom četl, o

26 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

27 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

tom jsme se nebavili, ten underground trošku, ten literární, to byly takový pikanterie. Bondy nás prosil, mě konkrétně, aby v Olomouci někdo přepsal nějaký text, nikdo se neodvážil. Takže rovina teorie, dialogu, z tohoto hlediska ten olomoucký kroužek a diskuse s Bondym, který byl otevřen jakýmkoli názorům.²⁸

Zvláštní postavení Prahy v rámci disidentského hnutí je nepopíratelné. Podobným centrem může být Brno pro Moravu, ale olomoučtí narátoři zmiňovali vždy především své styky s pražským disentem. Praha byla považována za místo, kde je svobodnější duch a otevřenější atmosféra. Do jisté míry to bylo také díky tomu, že Praha byla daleko anonymnější. To, co by na malém městě vyvolalo pozornost, dalo se v Praze poměrně dlouhou dobu dobře skrývat. S rozdílem mezi Prahou a zbytkem republiky se setkal Pavel Floss: „Když jsem se rozhodl, jako osoba pověřená v letech 1974 – 1976 řízením Muzea J. A. Komenského, uskutečnit výstavu Běly a Jiřího Suchých, byl jsem povolán na odbor kultury KNV v Brně, kde jsem byl vystaven masivnímu nátlaku, abych výstavu nekonal. Když jsem opáčil, že Suchý v Praze normálně vystavuje, bylo mi řečeno ono osudné: Co je možné v Praze, není možné jinde, zvláště ne na malých městech!“²⁹ Na tomto příkladu je dobře vidět, že regionální aktivity závisely i na určité benevolenci státních úřadů v místě konání.

Kontakty z regionů do Prahy byly primárně za účelem kulturním, nikoli politickým. Bratři Flossové v Praze oba nějaký čas žili, a získali tak kontakt na mnoho lidí stejného filozofického zaměření, a to nejen disidentů. Z takových kontaktů samozřejmě těžily obě strany. „Jo, tak já jsem byl jediným stálým kontaktem s Jirchářema, a vůbec s tím centrem okolo právě toho bytu v Ječné. Kde jsem poznal nejenom manželé [Němcovy], ale taky Věru Jirousovou a Magora, a tak dále. A všim, co s tím tehdy souviselo. A oni někdy přijeli teda do Olomouce. Ale takový to byl jeden okruh. Takže já jsem byl ve třech okruzích. Kdybyste chtěla takový schéma. Bytový seminář u Pavla, nepravidelné, ale velmi časté sezení

28 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

29 Floss, Pavel: Rozpomínání a meditace jednoho uherskobrodského muzejníka. In: *Studia Comeniana et Historica* 28, 1998, č. 59-60. str. 185.

různých výtvarníků u Kutry, a ta pražská skupina, no, a ještě já jsem chodil k J. L. Fišerovi, i jinak, sám, a tak dále. Taky jsem u něho dělal doktorát. A Pavel to zase vázal, a byl na tu skupinu brodskou. Napřed přerovskou, pak brodskou, kde hrál velkou roli Kalivoda, a tak dále.“³⁰

Samozřejmě s politickými aktivitami pražského disentu souviselo i jejich šíření do regionů. Jak jsem uvedla výše, ani jeden z mých narátorů nepodepsal Chartu 77, ale například Petr Rohel ji občas na Moravě někomu dovezl k podpisu. Zároveň se z Prahy distribuovala i samizdatová literatura a časopisy. Moji narátoři pak díky informacím z Prahy ovlivňovali další a další skupiny lidí. Pavel Floss prostřednictvím svého místa muzejníka v Uherském Brodě ovlivňoval početnou skupinu studentů v osmdesátých letech.

Přesahy z Prahy do regionů ovšem nebyly jednosměrné. Příkladem může být přednáška Jiřího Němce na olomouckém semináři: „Jak je to Lacan, tak to si přesně vzpomínám. Prostě [Jiří Němec] nám přednášel, a byla k tomu vždycky diskuse, a můžete si tam poznamenat, že této schůzky byl v jejím závěru, to jest v neděli, jak je tam tolik lidí, ale možná i dřív, já nevím. Byl přítomen i Oldřich Králík, profesor Olomoucké univerzity, slavný bohemista. A vzpomínám si, že Karel se ho ptal, jak se mu to líbí. A on říkal: Je mi dobře. Takže to bylo veliký, když přišel i Olda.“³¹ Návštěva profesora Olomoucké univerzity na bytové přednášce režimem pronásledovaného Jiřího Němce dokumentuje prolínání „šedé zóny“ s disentem.

E. Dialog

Specifikem olomouckého semináře je dle mého názoru jeho dialogický charakter. Většina bytových seminářů byla vedena výraznou osobností (například Janem Patočkou nebo Jiřím Němcem), za kterou přicházeli povětšinou mladí lidé,

30 Rozhovor s Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-172349

31 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru R_MIC_080419-112945

kteří neměli možnost získat vyšší vzdělání oficiální cestou. Proto jsou bytové semináře někdy označovány termínem podzemní univerzita. Petr Rohel charakterizuje rozdíly mezi semináři následovně: „Tak, s výjimkou toho Bondyho, Němec a Patočka, i když s tím jsem byl méně, nevedli dialog, ale monolog do značné míry. V podstatě to měli jasné, a sdělovali to, co mají, i když samozřejmě byl jsem u toho krátce, takže jsme se potom s Němcem, kterého si teda nesmírně vážím, a ovlivnil nesmírně ten kroužek znalostmi, vážím nejvíce Karla, a asi i Pavla. A to propojení na ten underground a umění tak ovlivnil zřejmě i další.“³²

Dialog v olomouckém kroužku spočíval v diskusích o marxismu a křesťanství. Šlo o dědictví dialogického semináře v Jirchářích. Toto je velice specifické, protože neoficiální aktivity vždy sdružovaly lidi se stejnými zájmy a názory. Zde se střetly dva postoje politické i filozofické, což samozřejmě vedlo k vzájemnému ovlivnění: „Vliv těch seminářů a těch diskusí se projevil, podle mě, v těch Karlových vystoupeních. On byl někdy v sedmdesátých letech na dvou konferencích v Itálii. Jedna byla věnována svatému Tomášovi, a tam jsme se, ono už to je v té habilitaci, tam ty semináře olomoucké prohloubily ten Karlův vývoj, že jsme se tehdy k Tomášovi a k tomismu a novotomismu stavěli nesmírně kriticky. Vím, že říkal, že ho všichni brali jako nějakého exota, se kterým se nemá cenu bavit, že má výhrady k Tomášovi. To je velice důležitá věc, která teda byla pod vlivem těch seminářů. Ta Karlova vystoupení jsou ve sbornících z těch konferencí.“³³

F. Shrnutí

Olomoucký bytový seminář je prvkem regionálního opozičního hnutí v Československu. Jeho činnost byla primárně nepochitická, nedocházelo zde k otevřeným střetům s režimem. Naopak, jeho primárním cílem bylo rozšiřování a

32 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

33 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

prohlubování znalostí filozofie a diskuse o ní. Hlavním zájmem účastníků semináře bylo žít svobodně. Tedy moci se věnovat svým zájmům, koníčkům, mít přístup k aktuálním zprávám ze zájmové oblasti, a mít okruh lidí, s nimiž tento zájem sdílí. Problémem bylo, že tato touha byla v rozporu s politikou Komunistické strany.

Důležitým prvkem byla součinnost disentu a „šedé zóny“. Tento jev je zejména patrný mimo pražský disidentský okruh. S „šedou zónou“ byl regionální disent spojen prostřednictvím svého zaměstnání a přátel. Toto je důležitý prvek, neboť pražský disent byl uzavřeným společenstvím, s malou snahou působit na své okolí. Tím se vytvářela izolace jeho příslušníků, a zároveň byl dán prostor pro fámy. Naopak olomoucký seminář byl úzce propojen s různými jinými oficiálními i neoficiálními aktivitami, a mohl tak v rámci možností šířit své názory a myšlenky. Zároveň je třeba říci, že zařadit samotné účastníky semináře do disentu nebo „šedé zóny“ je diskutabilní a obtížné.

Aktivity nárátorů v průběhu jejich života, a především v sedmdesátých a osmdesátých letech, možná pomohly podnítit obnovu občanské společnosti. Rozhodně však byly součástí poměrně rozsáhlého hnutí odporu proti totalitnímu režimu, který byl svržen roku 1989. Proto je třeba mapovat regionální opoziční hnutí, neboť jejich podíl na ukončení vlády jedné strany není stále dostatečně znám. Bez opozičních aktivit by po Sametové revoluci neexistoval nikdo, kdo by byl schopen účinně vládnout.

V. Obecně o bytových seminářích

Bytové semináře jsou převážně jevem éry normalizace let sedmdesátých a osmdesátých. Padesátá léta byla obdobím, ve kterém probíhala velmi brutálně instalace nového režimu za pomoci ideologie zostřování třídního boje, a pronásledování třídních nepřátel. Vykonstruované procesy s nepřáteli dělnické třídy zůstaly v paměti obyvatelstva zapsány po celou dobu trvání režimu. Kultura a vzdělání měly sloužit pouze k utužení komunistického světónázoru obyvatelstva. Komunistická strana žádala naprostou kontrolu v celé oblasti kultury, vědoma si její síly. Tak se stalo, že umění a věda se staly pomocníky režimu, a zároveň zástěrkou pro vnější svět. Centrální regulace na všech stupních života pak naprosto utlumila projevy svobodného myšlení.

Nicméně i v období padesátých let se, zejména v oblasti náboženství a církví, které byly nejvíce perzekvované, formuje velice sice malá, ale o to významnější, a zároveň nebezpečnější podzemní aktivita. Jejím příkladem je malý bytový seminář, který vedl Metoděj Habáň. Seminář sice neměl dobově velký dosah, ale založil tradici bytových seminářů v Olomouci. V té samé době se Milanu Machovcovi, působícímu na Karlově univerzitě, podařilo přeměnit svůj *Seminář pro marxistické kritiky náboženství a náboženské historie* na jakýsi seminář dialogu, zaštitěný právě oficiálními univerzitními orgány. Tento seminář se stal fórem pro diskuse mezi marxisty a teology, a získal proslulost po celé Evropě. Navštěvovali ho zahraniční filozofové, jako Erich Fromm a teologové, jako Karl Rahner. Do určité míry tento seminář položil základ jinému dialogu, který se odehrával v Praze-Jirchářích v šedesátých letech.

Postupné uvolňování poměrů v průběhu šedesátých let umožnilo obnovit nebo založit mnoho kulturních a vzdělávacích akcí veřejně, bez perzekuce. Podle

slov účastníků to bylo „období, kdy už nebylo třeba se bát“³⁴. Doba s sebou přinesla ekonomické obtíže, krizi centralismu a tlak na nápravu křivd, takže strana byla nucena soustředit se na tyto problémy. Nutnost reformy vyvolala v komunistické straně rozpor mezi jejich zastánci a odpůrci. Vnitřní pnutí odvedlo pozornost od kultury, která se stávala stále liberálnější a otevřenější novým vlivům z východu i západu. Uvolňování bylo samozřejmě postupné a přinášelo nutnost kompromisů s oslabeným režimem. Pomalu se rozšiřovala publikační činnost i na zakázané autory, rozvíjela se divadla malých forem, pořádaly se výstavy neoficiálních autorů, ve filmu dominovala nová vlna a vzrostla obliba nových hudebních žánrů. Celý tento kvas nacházel odezvu u levicově orientovaných západních intelektuálů, kteří se však záhy měli přesvědčit, že „demontáž stalinismu v tomto období měnila formy komunistické moci, nikoli její principy“³⁵.

Příjezd Sovětských vojsk a nástup normalizace provázely masové čistky, prověrky a zatýkání tzv. reakčních živlů. Hrozbou již nebyly zinscenované procesy a pracovní tábory, ale zničení života kariérního i osobního. Prostředkem pro ovládnutí společnosti bylo mimo jiné prosazování stranických kádrů na místa politicky nevyhovujících pracovníků, znemožnění studia nebo studia potomků. Náboženství bylo nadále vnímáno jako věc politická, nikoli čistě osobní.

Normalizační Československo jako by ustrnulo ve vývoji na dalších 20 let. Společnost byla plně ovládána komunistickou stranou prostřednictvím Státní bezpečnosti, která hledala projevy nespokojenosti, aby je okamžitě potlačila. Odlišné názory a aktivity mimo centrální orgány byly chápány jako ohrožení jednoty státu a sovětského bloku. Většina obyvatelstva se proto snažila žít tak, aby na sebe nestrhávala pozornost. Tato doba byla ve znamení rozvoje tzv. chatové kultury, kdy se lidé snažili vybudovat si kousek soukromí na svých pozemcích v rekreačních oblastech a příliš se nevměšovat do veřejných záležitostí.

34 Day, Barbara, Sametová filozofové. Podzemní univerzita v Československu a role Vzdělávací nadace Jana Husa v letech 1979-1989, Brno 1999, str. 8.

35 Alan, Josef (ed.), Alternativní kultura, Příběh české společnosti 1945 - 1989, Praha 2001, str. 11.

Sedmdesátá léta nepřinášela lidem možnost prezentovat individuální postoj v umění, neboť stát jej reguloval prostřednictvím centrálně řízené organizace tvůrčích svazů. Fungovala autocenzura autorů výtvarných i literárních děl pokud chtěli publikovat veřejně. Oficiálním kulturním programem Československa byl socialistický realismus, který se sice vyvíjel v detailech, ale jeho základy zůstávaly neměnné. Samozřejmostí byly seznamy zakázané literatury, jež obsahovaly nejen díla novější, ale i mnoho děl dávných klasiků. A tato doba nejvíce přeje vzniku podzemních aktivit.

Po čistkách bylo velké množství lidí, kteří chtěli pokračovat ve svých aktivitách, ale režim jim to neumožnil, a ponížil je do manuálních profesí. Je nasnadě, že lidé, kteří tímto přišli o svou kariéru a zájem, se měli tendenci sdružovat a pokračovat mimo oficiální struktury. Méně logická je reakce KSČ, která tvrdě postihovala všechny tyto okrajové aktivity. V současné době je těžko pochopitelné, jak obrovským problémem byla četba klasických filozofických spisů v soukromém bytě. Svým přístupem byl režim prakticky zodpovědný za vznik disentu jako formy opozice, byť prozatím utajené.

Opět je třeba zdůraznit, že nic není černobílé, a že existovalo mnoho aktivit na pomezí oficiálního povolení a disentu. Někdy je tento prostor označován jako šedá zóna, tedy lidé chladní k režimu, ale neaktivní. Do této šedé zóny bylo někdy možné leccos ukrýt. Tak Ferdinand Seibt vyzdvihuje, že v Československu vznikla tři centra, kde bylo možné dělat vědu a filozofii na úrovni, ta byla v Táboře, Opavě a Uherském Brodě. V následujícím textu se budu věnovat zejména komeniologickým kolokviím v Uherském Brodě, která se mnohdy stala místem veřejných vystoupení pro lidi, kteří se jinak nesměli aktivně podílet na vědeckém životě. Kolokvia jsou totiž velice úzce spojena s olomouckými bytovými semináři.

VI. Alternativa

V knize *Alternativní kultura*³⁶ rozdělil Josef Alan kulturu Československa na oficiální a alternativní. Oficiální kultura byla masová, organizovaná, normovaná a všudypřítomná. Alternativní kultura byla skrytá a týkala se omezeného počtu lidí z undergroundu a disentu. A právě disent má významný podíl na bytových seminářích v Československu. Disent se na rozdíl od undergroundu orientoval na reflexi filozofických, vědeckých a ideologických směrů a na celospolečenskou situaci. Díky jeho zaměření mu byla věnována největší pozornost ze strany Státní bezpečnosti.

Aktivity disentu mají několik společných bodů, které jsou významné i pro charakteristiku bytových seminářů. Vznik většiny seskupení byl iniciován rozhodnutím několika málo jednotlivců, kteří se shodují v zájmech, postojích i cílech, a jsou dostatečně osobně zainteresováni na společném programu³⁷. Toto seskupení se časem rozůstá o přátele a známé až se stává poměrně širokým společenstvím lidí se stejným zájmem, v jehož čele stojí povětšinou několik vůdčích osobností. Velice důležitou roli hrála lokalita, ke které společenství náleží. Ve většině případů to byl soukromý byt, chalupa nebo ateliér, mnohdy i hospoda. Mezi členy těchto skupin panoval pocit sounáležitosti a přátelství, které překračovalo rozdíly, a v běžném životě by možná bylo problémem. Důvěra byla nutností pokud šlo o organizaci nějakého většího setkání, jako byl koncert, výstava nebo přednáška. Co se týče účastníků takových setkání, byli to především mladí lidé, přitahovaní obecně vším novým a nezávislým. Starší generace disentu se rekrutovala především z bývalých komunistů, kteří byli po čistkách po roce 1968 zbaveni členství ve straně, a jejich působení v disentu bylo logickým pokračováním reformního úsilí.

Jak jsem uvedla výše, vznik nezávislých uskupení byl převážně motivován společnými zájmy několika málo jednotlivců, ke kterým se v průběhu doby přidávali

36 Alan, Josef (ed.): *Alternativní kultura, Příběh české společnosti 1945 - 1989*, Praha 2001.

37 Alan, Josef (ed.): *Alternativní kultura, Příběh české společnosti 1945 - 1989*, Praha 2001. str. 28.

další. Tento okruh byl však stále velmi malý, takže skupiny fungovaly na principu osobních kontaktů a soudržnosti. Neustálý dozor ze strany Státní Bezpečnosti do jisté míry uzavřel skupiny vnějšímu světu. Na druhé straně však nutnost ochránit se před postihem vedla k rovnosti všech členů.

Všechny dosud výše uvedené charakteristiky se týkají bytových seminářů, které probíhaly v Československu ve dvou formách, a to jako podzemní univerzita, zejména v Praze a Brně, a jako sdružení intelektuálů, toužících po otevřené debatě o filozofických a politických problémech. Takzvaná podzemní univerzita si kladla za cíl vzdělávat mladé lidi jiným způsobem, než jaký jim byl předkládán ve škole, pokud vůbec nějakou mohli studovat. V Praze je podzemní univerzita úzce spjata se jménem Jana Patočky, který pořádal bytový seminář již v padesátých letech pro skupinu svých bývalých studentů, a také se účastnil Machovcova dialogického semináře při Karlově univerzitě.

V šedesátých letech bylo možné tuto aktivitu rozšířit, a vznikl seminář v rámci obnovené filozofické společnosti při ekumenickém semináři v Jirchářích. Vedl jej protestantský teolog Jan Lukl Hromádka a účastnil se ho příležitostně i Karel Floss. Poté co musel Jan Patočka odejít do důchodu, se v jeho domě dále scházeli studenti pod vedením Ivana Chvatíka. Specifikum setkání v Patočkově domě je ve složení lidí, kteří ho navštěvovali. Nebyli to pouze mladí lidé bez možnosti studia, ale i lidé z univerzity, kteří chtěli nadále spolupracovat v Patočkově duchu. Dalším místem setkání byl byt Jiřího Němce, který přednášel také na bytovém semináři v Olomouci, v ulici Ječná v Praze. Jiří Němec opravdu pojal přednášky v univerzitním duchu, jejich tématem byla literatura, filozofie a teologie a docházeli na ně především mladí lidé. Původní ideou bylo zajistit vzdělání dětem Jiřího a Dany Němcových, které neměly možnost vysokoškolského studia. V roce 1975 Milan Machovec začal pořádat přednášky v bytě své studentky. Tento seminář poté začal organizovat Julius Tomin, a v osmdesátých letech sem byli zváni zahraniční lektori

prostřednictvím Vzdělávací nadace Jana Husa.

Jiřina Šiklová odhadla, že v době sedmdesátých a osmdesátých let se v Praze mohlo odehrávat okolo čtyřiceti menších, větších, známějších nebo utajenějších seminářů. Mnoho z nich bylo pouze kroužkem několika málo intelektuálů, kteří chtěli společně pracovat. Pražské semináře jsou poměrně dobře zpracovány v knize Barbary Day Sametová filozofové³⁸. Méně pozornosti se však věnuje podobným akcím na regionální úrovni, které však měly nemalý vliv na kulturní dění regionu, a mnohdy byly přímo propojeny s aktuálním děním v pražském disentu. V Olomouci, v bytě v Riegrově ulici, se scházelo několik intelektuálů, aby mohli otevřeně debatovat o filozofii, teologii, literatuře a historii, číst málo dostupné texty, učit se řecky a především otevřeně prezentovat své názory.

Vzhledem k velice zajímavému životu účastníků olomouckého bytového semináře, se budu zabývat do určité míry i jejich životními příběhy. Všechny události, které budu ve své práci uvádět, nějakým způsobem ovlivnily rozhodnutí stát mimo oficiální struktury. Má práce se týká především rodiny Flossových, v jejichž bytě se seminář konal, a kteří měli obrovský vliv na ostatní členy semináře. Díky Karlu Flossovi se olomoucký seminář prolínal s děním v Praze, díky Pavlově zájmu o divadlo i s děním v Brně, a díky Petru Rohelovi s děním v Ostravě, kde se snažil paralelně rozvíjet podobnou aktivitu.

38 Day, Barbara, Sametová filozofové. Podzemní univerzita v Československu a role Vzdělávací nadace Jana Husa v letech 1979-1989, Brno 1999.

VII. Habáňovský seminář v padesátých letech

Všechny události, které budu v této kapitole popisovat, ovlivnily rozhodnutí účastníků semináře vytvářet něco mimo oficiální struktury státu. Půjde především o rodinu Flossových, v jejichž bytě se semináře konaly, a která měla obrovský vliv na ostatní členy kroužku. Díky Karlu Flossovi se olomoucký seminář prolínal i s děním v Praze, díky Pavlově zájmu o divadlo i s děním v Brně a samozřejmě díky Petru Rohelovi s děním v Ostravě.

Mapování historie bytového semináře v Olomouci začínám v padesátých letech, a proto je mým jediným narátorem Karel Floss. Ten na podzim roku 1948 vstoupil do dominikánského řádu pod duchovním vlivem Metoděje Habáně a současně studoval na univerzitě v Olomouci klasickou slovanskou filologii a filozofii. V novém školním roce měl jít jako velice nadaný student studovat na římskou univerzitu Angelicum, tzv. Papežskou univerzitu. Nicméně v roce 1950, ještě než se dospělo k prázdninám nebo novému školnímu roku, se udály „přepady klášterů po celé republice.“³⁹ Pavel Floss ve svých pamětech vzpomíná na těžký stín, který 28.dubna 1950 padl na jejich rodinu. „Moji rodiče si již doma vyprávěli o tom, že v předchozích dnech byla zlikvidována řada klášterních komunit, matka chodila každý den s úzkostí na ranní mše, aby zjistila, zda jsou dominikáni ještě na místě. Onoho dne přišla domů s pláčem, neboť při ranní bohoslužbě byly nízké lavice v presbytáři poprvé prázdné.“⁴⁰ Za několik dní pak prý rodina dostala od Karla krátkou zprávu, že se nachází v klášteře v Broumově.

Státní bezpečnost tehdy vypracovala podrobný plán, velmi podobný vojenskému útoku, na obsazení a vylidnění vytypovaných klášterů na území Československa, tzv. Akce K. Akci předcházela soudní proces s představiteli řádů, který měl následně události obhájit před veřejností. První etapa se odehrála v noci ze

39 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

40 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo I, str. 42.

13. na 14. dubna 1950 a bylo internováno 900 řeholníků a obsazeno 76 klášterů v Čechách a 881 řeholníků a 62 klášterů na Slovensku. Druhá etapa se pak odehrála v noci z 27. na 28. dubna a tato se týkala právě olomouckých dominikánů. Obsazení klášterů bylo původně plánováno jako dlouhodobý proces, ale strach, že se řeholníci rozprchnou a vezmou s sebou i cenné majetky, vedla k rozhodnutí provést vše neočekávaně a rychle. Oba dva případy se obešly bez větších násilností, ale především na Slovensku⁴¹ se obyvatelstvo mnohde postavilo proti odvedení mnichů. Tyto situace se řešily odkladem akce o pár hodin.

Řeholníci byli sváženi do centralizačních středisek nebo internačních táborů v Bohosudově na Teplicku, v Hejnicích na Liberecku, v Broumově na Náchodsku, v Králíkách na Královéhradecku, v Oseku na Teplicku, v Želivě v okrese Pelhřimov a v České kamenici. Likvidace klášterů nepříznivě zasáhla do života několika set mladých lidí, kteří byli v klášterních školách či internátech. Nenahraditelné a nevyčíslitelné škody způsobila Akce K v oblasti kultury, neboť byly ničeny kulturní památky, knihovny a další umělecká díla. Vykližené kláštery převzala státní správa, mnohé dostala k dispozici armáda a během krátké doby se počaly projevovat následky nedostatečné péče.⁴² Po Akci K následovala Akce R, která se týkala ženských klášterů a po nich měla přijít závěrečná Akce B, která měla vést ke konečné likvidaci řádů. Od Akce B bylo upuštěno po smrti Stalina a Gottwalda, protože by nebyla obhajitelná ideologicky.

Karel Floss vzpomíná, že v Broumově byli až do září: „Ti chlapci, kteří nebyli příliš staří, byli dáni na vojnu k PTP.“⁴³ Karel byl u Pomocných technických praporů do roku 1953. Vykonával tedy vojenskou službu tři a půl roku místo oficiálních dvou let. PTP byly zřízeny již v roce 1948 a byly určeny zejména pro politicky nespolehlivé brance (armádní klasifikace E), kteří sloužili beze zbraně. Po Karlově návratu z vojenské služby se jak sám říká „Leccos zformovalo“, ovšem vždy

41 Protesty při obsazení kláštera ve Spišském Štvrtku byly rozehnány slzným plynem.

42 Informace převzaty ze serveru totalita.cz, heslo: vlastní provedení akce K.

43 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

tajně, protože žádné aktivity náboženské nebo řeholní, nebyly režimem dovoleny a v polovině padesátých let se opět sblížil s Metodějem Habáněm.

Metoděj Habáň studoval na dominikánském učilišti v Olomouci a poté na Angelicu v Římě. V Praze se od roku 1929 konaly přednášky katolické filozofie a teologie pod jeho vedením. Byl také spolupořadatelem tomistického sjezdu pořádaného v Praze roku 1933. V letech 1938 až 1942 řídil českou dominikánskou provincii. Události roku 1948 přerušily habilitační řízení a Metoděj Habáň byl uvězněn, ale na intervenci ředitele Národního divadla byl amnestován. Roku 1950 byl opět uvězněn za církevní činnost. V šedesátých letech se podílel na ekumenickém semináři v Jirchářích. Roku 1972 mu byl odňat souhlas k veřejnému vystupování a publikování a stáhl se do soukromí.⁴⁴ Habáňovo působení v Olomouci v padesátých letech se soustředilo na okruh přátel s tím, že některé znal Habáň a některé Karel Floss. Záměrem této skupiny bylo pokračovat ve filozofickém studiu s tím, že by to byl základ až jednou bude možnost jakési tomistické akademie v Československu. Habáň prý říkal, že měl sny, jako zjevení, že až přijde správný čas, bude to u křížovníků u Karlova mostu.⁴⁵

Po návratu Karla Flosse z vojny se v Riegrově ulici v Olomouci, v domě kde Flossovi bydleli a doteď bydlí, zformovala skupina lidí, kteří se scházeli nad studiem Tomášova díla a jeho možného vlivu na současnou moderní kulturu. Jedním z lidí navštěvujících tento seminář byl Kazimír Večerka, Habáňův přítel a milovník Aristotela a Tomáše. Večerkům patřil dům v Riegrově ulici a je zde vidět jistá kontinuita, neboť v tomto domě se konal i pozdější seminář v sedmdesátých letech vedený Karlem Flossem, který vzpomíná: „Samozřejmě to muselo být všechno přísně tajné, protože o to by měla StB velký zájem“⁴⁶. Ten nejužší okruh byl velmi zajímavý a podle Karla Flosse to bylo zřejmě poprvé, co byli tito lidé uvedeni v

44 Biografické informace o Metoději Habáňovi ze stránek Masarykovy univerzity. Odkaz: <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/haban.html>

45 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

46 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

těchto souvislostech.

Již jsem uvedla jméno Kazimíra Večerky. Dalším byl Slavomír Šišák, „Velmi tajemný člověk“⁴⁷, který v té době pracoval ve Vědecké knihovně v Olomouci jako vedoucí knihovník a stále pracoval na tomismu a jeho výkladu. Byl doktorem filozofie a v Brně působil kdysi jako asistent J. L. Fišera. Tento člověk byl obrovským přínosem, protože měl přístup ke staré a tradiční literatuře, zabavené a svezené z klášterů ze širokého okolí do bývalého kláštera sv. Kateřiny u Tržnice. Doktor Šišák měl právě tento sklad knih spravovat a byl zodpovědný za to, že se nic neztratí a zřejmě měl provádět katalogizaci fondů. Karel Floss vzpomíná: „To byl ráj, protože tam jsem nacházel věci, které nikde jinde nemohly být. Časopisy v obrovské úplnosti, ty staré, tradiční, ale i Tomášova díla mnohá jsem tam sebral.“⁴⁸

Dalším z lidí docházejících na Habánův seminář byl Rádl⁴⁹, synovec slavného Emanuela Rádla, také prý velmi zajímavý člověk, lékař. Karel Floss blíže nekomentuje jeho působení ve skupině. Nicméně tito čtyři muži se zálibou v tomismu se scházeli v bytě Kazimíra Večerky nad tomistickými texty. Karel Floss zpětně zhodnotil, že úroveň tohoto semináře nebyla valná. Komentuje to takto: „Totiž bylo to pořád v takové stísněnosti, aby se na to nepřišlo. Především, on neměl už jako v sobě ten elán a vizi, aby to bylo hodnotné, co jsme tam dělali. Každý v podstatě přinesl to, na co měl čas nebo co udělal, ale já jsem tušil, že to může být nějaký most k něčemu, ale že jako takové to nemůže mít hodnotu.“⁵⁰

K osobě Metoděje Habáně Karel Floss podotýká, že v průběhu času se vzdálil od aktuálního dění v náboženství. Poté co vznikl seminář v Jirchářích se prý vyjádřil, že se tam jde špatně, jakoby sbližování katolíků a protestantů porušovalo hlubinu katolicismu. Habán byl také znám jako určitý donašeč vrchnosti, zejména Tomáškově ohledně všech těchto aktivit. Karel Floss se podle svých slov stále více

47 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

48 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

49 Karel v rozhovoru neuvedl celé jméno, ale domnívám se, že jím bude Vladimír Rádl.

50 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

seznamoval s mladými teology jako Hans Küng nebo Josef Ratzinger, které Habán považoval za scestné. Jako velice významný předěl duchovní, v důsledku i politický, chápe nástup nového papeže Jana XXIII. roku 1958. V této době se ještě scházeli s Habánem u Večerků a ten prý z nového papeže nebyl nijak nadšen, ale toto vše přešlo poté, co papež přišel s myšlenkou uspořádat druhý vatikánský koncil.

Karel Floss vzpomíná na dva roky před zahájením koncilu jako na dobu velkých nadějí a očekávání pro celé křesťanstvo. Nicméně pro Metoděje Habáně ani koncil nebyl uspokojením, neboť podle něho to bylo pouhé žvanění: „On mě to přímo formuloval tak, že málo vzdělaní biskupové na koncilu byli obalamuceni, prostě podvedeni, očarováni podivnými koncilovými poradci, kteří podle něho byli nepřesní, málo hlubocí, ne-li žvanivý.“⁵¹ Všechny tyto názorové střety ohledně koncilu i dění v církvi vedly k ideovému rozdělení Karla Flosse a Metoděje Habáně: „Protože jsem cítil, že v těch nových směrech je velmi mnoho, ale hlavně v koncilu. No a teď jsem byl překvapen, že vlastně když jsem v poslední době poznal některé názory současného papeže, tak bych mohl říct, že kdyby teď žil a byl papežem [Metoděj Habán], tak by to byl jakýsi Ratzinger, s kterým já jsem ve velikém napětí vnitřním, ale jak jsem tady vyložil i s jeho jakýmsi protipólem Küngem nejsem úplně za jedno.“⁵²

V roce 1961 byl Karel Floss opět zatčen za působení ve skupině Vladimíra Neuwirtha nazvané Společenství. Tuto společnost Neuwirth založil již v roce 1947 společně se šesti mladými muži: Miroslavem Tělupilem, Jiřím Havlíčkem, Miroslavem Němcem, Karlem Flossem, Lubomírem Gebauerem a Bronislavem Kulíškem. Po únoru 1948 se skupina musela stáhnout do ilegality, neboť nový režim podobná seskupení potíral. Programem Společenství byl především rozvoj duchovního a kulturního života zúčastněných. Počet zúčastněných lidí se vyšplhal až ke stovce a Vladimír Neuwirth zde přednášel, psal vlastní texty a vnášel ducha

51 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

52 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

solidarity. Pro tyto aktivity byl však roku 1961 zatčen a spolu s ním i Karel Floss. Zatčení proběhlo opět v domě v Riegrově ulici. Karel Floss byl později propuštěn, ale Vladimír Neuwirth byl za údajnou velezradu odsouzen na čtrnáct let vězení a po propuštění po osmi letech v roce 1968 emigroval.⁵³ O svém pobytu ve vězení, kde se setkal s mnoha zajímavými osobami napsal knihu, která vyšla pod názvem Apokalyptický deník. Pavel Floss, který se s Neuwirthem setkal, vzpomíná na něho jako na „Horoucího, ale otevřeného katolíka, který ač nebyl kněz, žil v celibátě. Jeho duchovní čistota, neotřesitelná individuální integrita, nonkonformnost a myšlenková odvaha mi připomínaly hodnoty duchovního odkazu Léona Bloye.“⁵⁴

Šedesátá léta přišla do života Karla Flosse společně s koncilem. Vzpomíná na ně jako na „Léta obrovské aktivity, protože skončil koncil, probíhali Jircháře a přišlo pražské jaro.“⁵⁵

53 Převzato ze serveru wikipedie.cz, heslo: Vladimír Neuwirth.

54 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo I, str. 49.

55 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

VIII. Jircháře

Šedesátá léta shrnul Pavel Floss ve svých krátkých pamětech v Aluzi: „Doufal jsem, že se naší vlasti otevře i pohled do nových duchovních obzorů, o čemž mě přesvědčovala především existence časopisu Tvář, v němž publikovali např. Jiří Němec a Ladislav Hejdánek, s nimiž se můj bratr v roce 1968 účastnil ekumenického semináře v Praze-Jirchářích. Duchovní a politický obzor se ještě v roce 1967 nakrátko zatemnil, ale rok 1968 se ohlásil hned ve svých prvních dnech radikálními změnami ve vedení všemocné komunistické strany. Vzpomínám si, že to na nás působilo jako blesk z čistého nebe a že jsme až s nesnesitelným napětím očekával, co se ve straně a společnosti nyní stane. Doufali jsme, že poté, co jsme jako křesťané vstoupili do nové pokoncilové epochy katolické církve, vkročíme i do nové, lepší budoucnosti československého státu. Doufali jsme, že tak jako se v minulých desetiletích po těžkých sociálních zápasech a regresích k fašismu a k autoritářským režimům zlidštil kapitalismus, projde nyní procesem humanizace i socialismus. Ačkoliv většina 20. století byla obdobími různých sociálních a politických konfrontací, byla šedesátá léta nezapomenutelnou dějinnou periodou konvergence.“⁵⁶

Kulturní a intelektuální kvas šedesátých let dal vzniknout mnohým zajímavým seskupením a projektům. Možnost otevřeněji prezentovat své stanovisko využilo mnoho lidí, kteří do té doby nesměli veřejně působit. Z tohoto uvolnění vzešel také seminář v Jirchářích, kterému předcházela skupina Nová orientace zformovaná již v roce 1959. Nová orientace měla být určitou opozicí vůči oficiálním schváleným představitelům církve v Československu. Je s podivem, že postupující liberalizace se jen nepatrně dotkla tehdejší církevní politiky a mnoho církevních hodnostářů (např. arcibiskup Josef Beran, Oto Mádr, Josef Zvěřina) zůstávalo ve vězeních ještě v průběhu šedesátých let. Komunistická strana a její přestavitelé si

⁵⁶ Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo I, str. 57.

byli vědomi, že náboženské cítění se nepodařilo zcela vymítit a toto uvědomění vedlo ke snahám akcentovat evangelické církve oproti církvi římskokatolické. Dokonce v průběhu padesátých let byli příslušníci evangelických církví pronásledováni méně než katolíci. Díky tomu vznikla velmi zajímavá situace kdy na Druhý vatikánský koncil byli svoláni biskupové z celého světa, ale Československo nemělo koho vyslat, neboť ani jedno ze šesti biskupství nebylo obsazeno. V duchovní správě mohli působit pouze dva biskupové: František Tomášek a Kajetán Matoušek. Koncilu se nakonec zúčastnil pouze František Tomášek v doprovodu dvou slovenských biskupů.

V roce 1965 nastala další velice choulostivá situace, která vedla k horečnatým jednáním mezi Československým státem a římskokatolickou církví. Tím bylo jmenování nových kardinálů papežem Pavlem VI. mezi nimiž byl i pražský arcibiskup Josef Beran. Arcibiskup měl svůj kardinálský klobouk převzít na konzistoři plánované na únor 1965. Stát sjednal Vatikánem kompromis, kterým nakonec bylo faktické vyhoštění Josefa Berana, neboť po skončení konzistoře se již nesměl vrátit do Československa a František Tomášek byl jmenován správcem pražského arcibiskupství.

Ohledně osoby Františka Tomáška tehdy v Praze panovala nejistota. „Proslechlo se, že má do Prahy přijít Otec František Tomášek, farář z Moravské Húzové. V Praze se dalo zjistit jen to, že přednášel katechetiku v Olomouci, jinak ho nikdo vlastně neznal. Přitom to pro nás byla velice důležitá věc: kdo to bude, jaký bude, co se s jeho vědomím bude dát dělat a co případně ne.“⁵⁷ Tato nejistota vedla k tomu, že Karel Floss v dubnu 1967 vyjednal v Húzové návštěvu, které se zúčastnil on, Jiří Němec a Jan Sokol. „Hovořili jsme asi hodinu nebo dvě, spíš zdvořile a trochu ostýchavě, ale Otec František udělal všechno pro to, abychom se u něj dobře cítili. Na nějaké intelektuální výměny to nebylo, a přece nám tenkrát velice

57 Sokol, J.: Bylo – Nebylo, in. Dvorský, P., ed.: filozofia kai synoysia. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str 215.

odlehlo.“⁵⁸

Za této situace české církve se začali v Československu objevovat ekumenické myšlenky šířené po světě v průběhu Druhého Vatikánského koncilu. Přední evangelický myslitel Josef Lukl Hromádka se zúčastnil závěrečných jednání jako pozorovatel a přinesl sebou zvěst o mírném postoji katolické církve vůči evangelickým, neboť místní věřící i hodnostáři nebyli o dění na koncilu příliš dobře zpravováni. Tehdy zahájil činnost seminář provozovaný v prostorách Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze.

Specifikum jirchářského semináře spočívalo především v tom, že si zde přednášející mohl dovolit poměrně otevřeně hovořit a díky univerzitní půdě měla tato vystoupení punc oficiálně povolené akce. Karel Floss tvrdí, že toto období patří k jeho nejkrásnějším a domnívá se, že i k nejkrásnějším obdobím české společnosti: „Tam bylo velmi mnoho zajímavých duchů na té protestantské fakultě: Josef Lukl Hromádka, Souček⁵⁹, Amadeo Molnár, Milič Lochman⁶⁰. Zároveň se v Praze setkali dvě mimořádné osobnosti Jiří Němec a Ladislav Hejdánek, katolík a protestant, plní nadšení, mimořádně inteligentní, hlubocí lidé, kteří vnímali vývoj křesťanství v moderní době.“⁶¹ Za katolickou stranu se seminářů účastnili Metoděj Habáň, Josef Kubalík, František Kotalík nebo Jan Merell⁶². Josef Lukl Hromádka měl výjimečné postavení neboť „Měl přístup na Hrad a byl pro ně zárukou, že křesťanství by nějak mohlo pomáhat výstavbě socialismu a když tam ještě přišel prvek tvůrčího marxismu v Milanu Machovcovi, tak to bylo mimořádně zajímavé.“⁶³

Jan Sokol ve vzpomínce věnované Jirchářům uvádí dvě věci v nichž byl seminář výjimečný. Za prvé byl celý pořádán laicky a jen občas přednášeli kněží. „Naši přátelé evangelíci se nám trochu smáli, že pro nás církev dělají faráři a že si

58 Sokol, J.: Bylo – Nebylo, in. Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str 217.

59 Josef Bohuslav Souček, děkan fakulty v letech 1966 - 1970

60 Jan Milič Lochman, profesor teologie na KEBF v letech 1960 - 1968

61 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

62 Profesori z katolické univerzity v Litoměřicích.

63 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

bez nich na nic netroufáme.“⁶⁴ Za druhé zde šlo především o reflexi, přemýšlení a řeč o víře jejích formách a souvislostech. V komunistickém Československu k sobě věřící lidé měli velice blízko, ale toto přesahovalo dosavadní zkušenost, neboť šlo o vskutku otevřený dialog.

Karel Floss se díky účasti na seminářích v Jirchářích stal jakýmsi pojítkem mezi Prahou a Moravou, protože předával získané informace o koncilu a aktuálních tématech dál. Přednášela se zde různá témata a četli různí autoři (například Hans Küng, Karl Rahner, Emanuel Rádl). Karel Floss zde v roce 1964 přednesl dvě přednášky. První byla *Podmínka sjednocení*, ve které se „filozoficky zabýval dílem Teilharda de Chardin a triádou jako katalizátoru sjednocení církvi a k novému obrazu církve“⁶⁵. Tématem druhé přednášky byl výklad vztahu k islámu. Po přednesení Podmínky sjednocení za ním přišel Josef Bohuslav Souček a řekl větu, která byla ohromným darem: „Připomínáte mi mladého Hromádku.“⁶⁶ Seminářů se účastnil příležitostně i Pavel Floss a ve svém deníku z roku 1968 má několik stručných poznámek z přednášky Jiřího Němce O moderním tomismu.

Ne všemi teology, ať katolickými nebo evangelickými, bylo ekumenické sbližování v Jirchářích vítané. Mezi kritiky konfesijního přibližování patřil Metoděj Habáň, který měl pocit, že tímto účastníci opouští hájemství katolicismu. Podle Karla Flosse Habáň trošku neblaze proslul jako „donašeč Tomáškoví“⁶⁷ a o arcibiskupovi⁶⁸ Tomáškoví se zase říkalo, že je člověkem „poslední návštěvy“⁶⁹. Na jeho obranu však Karel Floss podotýká, že měl u něj velkou důvěru a mnohdy s ním prochodil večer kolem Pražského Hradu v rozhovorech, aby nebyli ve sledované místnosti. Při těchto procházkách se prý Tomášek otevřeně ptal na Jircháře a Karel Floss mu dokazoval, že se tam neděje nic neblahého a že to může přinést mnoho nového.

64 Sokol, J.: Bylo – Nebylo, in: Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str 215.

65 Rozhovor z Karlem Flossem z 10.10.2008, označení souboru R_MIC_081011-140342

66 Rozhovor z Karlem Flossem z 10.10.2008, označení souboru R_MIC_081011-140342

67 Rozhovor z Karlem Flossem z 10.10.2008, označení souboru R_MIC_081011-140342

68 František Tomášek byl papežem Pavlem VI. prohlášen arcibiskupem až v roce 1977.

69 Rozhovor z Karlem Flossem z 10.10.2008, označení souboru R_MIC_081011-140342

Vztah Tomáška k Jirchářům a naopak lze ukázat na následujícím příběhu. Karel Floss nechal udělat pamětní plakety s portréty Jana XXIII. a Pavla VI. se značením pro koncil u jednoho výtvarníka a František Tomášek na ně přispěl. Při té příležitosti prý se ho Karel Floss optal: „Když teda nemáte nic proti základním polohám jirchářského semináře, bylo by krásné kdybych mohl vaším jménem předat jednu plaketu Hromádkovi, jako přednímu protestantovi.“ A při jednom setkání jsem to skutečně udělal. Jak nový byl duch doby je vidět z toho, že Hromádka se stále znovu ptal jestli je to opravdu dar od Tomáška. „Což pro mě byla vlastně urážka. Jako bych si to mohl vymyslet.“⁷⁰

Jirchářský seminář byl svou činností úzce propojen s dalším centrem alternativního vzdělávání a kultury, totiž bytem Němcových v Ječné ulici číslo 7 v Praze. Karel Floss vzpomínal na byt v Ječné jako na centrum kultury, ze kterého vzešli Plastici a později Charta 77. „Jircháře z katolické strany byly bytostně spojeny s bytem Němcových, hned naproti kostela svatého Ignáce, kde se pokračovalo ve dne v noci v tomto duchu. To znamená, tam se přednášelo, pouštěla hudba, diskutovalo, tam přicházeli čerstvě propuštění vězni, tam cvičili Plastikové, tam jsem poznal Magora.“⁷¹

Byt Němcových byl rušným místem kde bylo neustále plno lidí a zároveň v jedné místnosti zkoušeli Plastici a v druhé přednášel Zbyněk Neubauer o Fichtem⁷². Scházel se zde underground⁷³ s intelektuálně orientovaným disentem. Jiří Němec měl kontakty do zahraničí a v měl přístup nebo vlastnil obrovské literární poklady, které se jinde nedaly sehnat, nejnovější encyklopedie nebo filozofická díla. Jeho největším filozofickým zájmem byl Teilhard de Chardin a Heideggerova Dasein analýza. Mimo jiné mělo toto prostředí vliv na vydávání dobré literatury ve vydavatelství Vyšehrad a vznikl zde časopis *Tvář*.

70 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

71 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

72 Rozhovor z Karlem Flossem na Sázavě, pouze písemný záznam.

73 Karel Floss se v průběhu rozhovoru na Sázavě vyjádřil, že opravdu vypadali jako chátra do jejichž rukou bylo roku 1989 předáno Československo.

Výjimečnost časopisu *Tvář* nebyla jen v zaměření na mladé autory, ale především v tom, že se nehlásil k marxistické ideologii. Vycházel v letech 1964–1965 a 1967–1969. Programem časopisu bylo vydávat zejména autory bez ideologického zaměření a kromě původních autorů otiskoval také recenze a překlady. Od roku 1965 se časopis s příchodem Emanuela Mandlera do redakčního kruhu proměňoval v tribunu skupiny, kterou spojoval hlavně kritický postoj ke skutečnosti. Neochota ke kompromisům, pojetí tvorby jako činnosti nesvázané jakoukoli služebností a pluralitní, neideologické nazírání uměleckých i společenských jevů vedly *Tvář* k permanentním konfliktům nejen s tiskovým dozorem a KSČ, ale i s reformně naladěnými orgány spisovatelského svazu. K prvnímu zastavení listu došlo proto, že redakce nechtěla přistoupit na požadavek změn v redakčním kruhu a na horší ekonomické podmínky vydávání, druhé zastavení bylo důsledkem postupujícího procesu tzv. normalizace. Páteř časopisu vytvářely kritické a odborné stati. Největší pozornost vzbuzovaly překlady textů nemarxistických filozofických autorit (Martin Heidegger, José Ortega Y Gasset, Pierre Teilhard de Chardin). V letech 1968-69 literatura a umění ustoupily poněkud do pozadí a více prostoru bylo věnováno recepci aktuální společenské situace. Vedle politických článků Emanuela Mandlera, navazujících na havlíkovsko-masarykovskou tradici střízlivého dělného realismu, vycházejí v listu v této etapě i ekonomické analýzy Václava Klause a Josefa Kreutera nebo historické stati Zbyňka Hejdy.⁷⁴

Karel Floss jako překladatel spolupracoval na vydání sborníku esejů *Křesťanství dnes*, který editoval Jiří Němec a do něhož přispěli Jiří Hejdánek, Jan Sokol a další. Sborník vyšel v roce 1969 v nakladatelství Horizont a obsahoval tehdy nejaktuálnější názory soudobé progresivní teologie. Dalším překladatelským počinem byl překlad Schillebeeckxe⁷⁵. Pavel Floss zmínil, že Karel se kvůli tomuto

74 Odstavec převzat ze serveru [www.slovníkceskeliteratury.cz: http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=231](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=231) a Špirit, Michael: *Tvář: výbor z časopisu*, Praha 1995.

75 Karel Floss tvrdil, že se spis jmenoval *Raný obraz boha a politiky* nebo podobně. Podle mého názoru by to mohl být spis: *Als politiek niet alles is... Jezus in de westerse cultuur* (Baarn 1986) – tr. *On Christian faith: the spiritual, ethical and political dimensions* (New York 1984).

překladu a dílu naučil holandsky. Posledním počinem takového charakteru, na němž se Karel Floss podílel byl překlad Schoffova malého dílka *Aggiornamento, Vývoj moderní teologie*, které vyšlo pod patronací Jiřího Němce pod titulem *Výzva nového věku*, neboť původně název neprošel. Po tomto ústupku kniha vyšla, ale hned poté byla stažena z prodeje a zničena. „Zachránilo se prý jenom pět set kusů ze šesti tisíc, ale ty hrály velkou roli.“⁷⁶ Z překladu pak čerpali po letech lidé jako Ivan Odilo Štampach nebo Tomáš Halík, tedy další generace.

Tolik tedy ke vztahům mezi Olomoucí, respektive Moravou, reprezentovanou Karlem Flossem a děním v Praze. Toto propojení bylo velice důležité neboť se netýkalo pouze seminářů v Jirchářích, ale celého širokého okruhu kolem bytu v Ječné ulici. Jeho úloha byla v tomto velmi specifická a přinášela nové podněty nejen pro budoucí soukromé semináře v Olomouci, ale i bratru Pavlu Flossovi, který v šedesátých letech začal působit v přerovském muzeu a později v muzeu v Uherském Brodě.

76 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

IX. Rok 1968

Směřování české společnosti k pražskému jaru v průběhu šedesátých let bylo velmi dobře zpracováno v již mnoha odborných publikacích a studiích. V kapitole o jirchářských seminářích je dobře vidět, že situace v níž byl náboženský život vytlačen zcela na okraj dění se přeci jen podařilo nějakým způsobem prolomit a začít dělat něco hodnotného. Stejně tak tomu bylo i v ostatních oblastech života kulturního a politického.

Na konci let padesátých a v letech šedesátých panovala ve světě ekonomická konjunktura a společnost žila v relativním blahobytu. Západní mládež, stržena americkými protiválečnými demonstracemi, směřovala k rebeliím snažíc se vymanit z vlivu předcházející generace a najít alternativu ke konzumní společnosti svých rodičů. Rebelie československé mládeže v této době naopak vycházely z ideálu demokracie v západních zemích.

Pro Československo to znamenalo dobu kulturní a reformní aktivity na úkor komunistické strany, jež v té době hledala východisko z ekonomické i vnitřní krize a její pozornost značně polevila. „Neznamenalo to však, že by se komunistická moc zřekla své vedoucí role, spolu se ztrátou své vnitřní jednoty však neměla dost síly k tomu, aby ji uplatňovala. A protože v čele reformního proudu, vystupujícího pod hesly demokratizace a humanizace socialismu, stála značná část inteligence, zvyšovala se míra tolerance vůči jiným názorům.“⁷⁷ Socialismus dostal v šedesátých letech novou, přívětivější tvář, která však vydržela jen několik let a vytvořila v českém podvědomí jakýsi mýtus o zlatém věku.

Pavel Floss ve svých pamětech píše: „Na jaře roku 1968 se k životu neprobouzela jen příroda, ale po dvacetileté totalitní letargii i československá společnost. Spolu se svými přáteli jsem od počátku ledna, kdy ve funkci prvního

77 Alan, Josef, (ed.): Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945 – 1989. Praha 2001. str. 12.

tajemníka vystřídal neostalinského aparátčíka Novotného Alexandr Dubček bedlivě sledoval politické dění a má duše jásala nadějí, že v dusivém prostředí diktatury nestrávím své mládí a možná celý život.⁷⁸

Lednové události v Komunistické straně v důsledku odstartovaly všechny následující aktivity známé jako Pražské jaro. Alexandr Dubček nebyl známým členem strany a proto bylo pro obyvatele těžké určit co bude následovat. Obecně změna nevyvolala až tolik pozornosti, nicméně za pár měsíců již bylo vše jinak. Člen ÚV KSČ Josef Smrkovský se vyjádřil ve smyslu, že je třeba odstranit byrokratické bariéry a otevřít cestu demokratizaci a Dubček hovořil o nápravě křivd předcházejících období. Po útěku generálmajora Šejny, který byl blízkým přítelem prezidenta Antonína Novotného, na západ před podezřením z korupce, se zvedla vlna abdikací a odvolávání v KSČ. Novotný byl odvolán 21. března a jeho nástupcem v prezidentském úřadě byl zvolen Ludvík Svoboda. Aktivita ve vedení státu směřovala jednoznačně k demokratizaci poměrů. Byla ustanovena Pillerova komise, která měl na starosti rehabilitace obětí procesů z let 1948-1954. V dubnu byla jmenována nová vláda vedená Oldřichem Černíkem.

Změny politické se postupně začaly týkat i obyvatel Československa. Fakticky již v únoru byl zrušen dohled nad sdělovacími prostředky a cenzura. Prostor v médiích začali dostávat lidé, kteří do té doby nemohli publikovat a veřejně vystupovat. Počala obnova spolků zrušených po roce 1948 jako byl Junák nebo Sokol a ustavovaly se spolky nové. Zřejmě nejvýznamnějším byl Klub angažovaných nestraníků (KAN), který sdružoval nestraníky s politickými ambicemi a měl být dokonce politickou silou v následujících volbách. Nezávislou a apolitickou organizací zabývající se rehabilitací lidí postižených zákonem 231/1948 Sb. byla K231. Samozřejmě se obnovila i aktivita kolem politických stran existujících před rokem 1948, zejména kolem Sociálně demokratické strany jež byla programově vždy

78 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo II, str. 73.

blízko KSČ.

Tehdejší změny v Československu měly samozřejmě ohlas i v zahraničí. V socialistickém táboře se začala objevovat kritika obrodného procesu a obavy z možného šíření těchto idejí celým východním blokem. Podporu pražskému jaru vyjádřilo pouze Rumunsko a Jugoslávie. Na západ od hranice panovalo uspokojení nad rozpory uvnitř východního bloku, ale nebyl zde žádný záměr do vnitřních záležitostí zasahovat. U západních intelektuálů levicového smýšlení vyvolal polednový vývoj obrovskou euforii, že je možné ideje socialismu opravdu aplikovat v praxi aniž by to vedlo k totalitnímu pokřivení.

Stržení událostmi rozhodli se oba bratři Flossové politicky angažovat. Pavel Floss byl aktivní v tehdejší odborovém hnutí, v Lidové straně a v Hnutí angažovaného myšlení (KAM). Karel Floss se angažoval v KAMu. Podle vzpomínek a deníku Pavla Flosse byl KAM založen někdy na začátku roku 1968, ale v průběhu roku se pod vedením J. L. Fišera přeměnil v politické fórum, na němž se řešily otázky komunální i celostátní politiky. V deníku z roku 1968 je zápis ze 3. května: První schůze KAMu. Zasedání byla organizována šestičlenným výborem, který byl zvolen plénem a sekretářem se stal MUDr. Josef Kulička. „Diskusí se účastnilo vždy několik desítek, maximálně však necelé dvě stovky lidí, k nimž patřili politicky agilní a svým postavením významní představitelé olomoucké kultury, vědy a politiky. Schůzi se účastnili i představitelé tzv. Klubu angažovaných nestraníků.“⁷⁹ Pavel vzpomíná na velmi bouřlivá setkání v létě, kdy zástupci KANu rozhořčeně informovali účastníky, že na různých místech Olomoucka zůstali vojenské jednotky, které zde původně byly za účelem cvičení spojovacích vojsk⁸⁰. Na jednom ze zasedání provedl J. L. Fišer analýzu politické situace, kdy sovětské vedení stále více tlačilo na československou vládu a své vystoupení ukončil slovy: „Kdybych byl

79 Floss, P.: O olomouckých bytových seminářích, in. Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str 45.

80 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

prezidentem republiky, vyhlásil bych všeobecnou mobilizaci.“⁸¹ Tehdy prý byla Fišerova slova přijata bouřlivým potleskem, ale později mu jeho vystoupení bylo připomenuto normalizátory. Později v roce 1968 na stranické chůzi v Olomouci byl KAM a J. L. Fišer označen za hlavu kontrarevoluce a Karel Floss byl označen za jeho katolického pomahače.⁸²

Co se týče aktivit Revolučního odborového hnutí, to se v nastalých časech snažilo vymezit a emancipovat. V Přerově, začalo v květnu a červnu organizovat iniciativu na podporu demokratických voleb na pracovištích, do kterých KSČ prosazovala pouze straníky. Pavel Floss byl v rámci této aktivity zvolen předsedou odborové organizace ve Vlastivědném muzeu v Přerově a jeho prvním úkolem ve vedení bylo přihlášení se k Vaculíkově manifestu 2000 slov. Samozřejmě tento krok vzbudil ohlas „A ředitel muzea nás naléhavě upozorňoval, že obrodný proces v okrese Přerov ještě nezvítězil a že svým počínáním ohrožujeme postavení našeho ústavu.“⁸³ Toto varování se v důsledku ukázalo jako velice správné.

K datu 21. srpna 1968 má Pavel Floss ve svém deníku poznámku: „Tragický den. Zprvu jsem myslel, že se zhrouťm, ale pak jsem se uklidnil. Posloucháme stále zprávy.“⁸⁴ A ve svých pamětech uvádí: „Nejvýrazněji se do mé paměti z onoho osudového rána vryly události prvních dnů okupace. Když jsem jel 21. srpna ráno tramvají na nádraží, ozývala se z jednoho tranzistoru rozhlasovým moderátorem čtená výzva prezidenta republiky, aby občané zachovali klid a nekladli okupačním jednotkám odpor. Nikdo z lidí na zprávu nereagoval a já si bláhově myslel, že jde o nějakou časově nevhodně zařazenou rozhlasovou hru... Když jsem přišel do přerovského muzea, měli tam již kolegové puštěn svobodný rozhlas, z něho

81 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo II, str. 74.

82 Floss, P.: O olomouckých bytových seminářích, in. Dvorský, P., ed.: Filosofie kai synoysia. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str 46.

83 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo II, str. 75.

84 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

jsme se dozvíдали, co se v naší vlasti děje.“⁸⁵ Atmosféra v Olomouci byla tehdy velmi vzrušená, lidé se druhý den sešli na náměstí, aby vyjádřili nesouhlas s okupací. Obyvatelstvo celého státu bylo velmi nepříznivě naladěno vůči okupačním jednotkám a na mnoha místech došlo ke ztrátám na životech. Ve veřejném životě a ve funkcích byli stále komunisté naklonění reformám a přesto, že vedení bylo zahánáno do úzkých, poměrně volné podmínky přetrvaly až do roku 1969.

V Přerově 21. listopadu proběhla schůze komunistů se Smrkovským, který v té době ještě stále zastával politiku obrody socialismu. „Říkal, že zásah vojsk nebyl vůbec nutný a že kdyby přišla kontrarevoluce, tak by si naši milicionáři a soudruzi s ní lehce poradili.“⁸⁶ Pavel Floss se setkání mohl zúčastnit pouze jako doprovod Gustava Voždi, tehdejšího ředitele přerovského muzea. Ještě v roce 1969 měli progresivisté relativní převahu, ale po nástupu Husáka se situace změnila takřikajíc ze dne na den. Pavel Floss je „Přesvědčen, že určité výdobytky předchozího vývoje mohly být vyvzdorovány i po 21. srpnu a opět, jak tomu bylo v československých dějinách moderní doby již několikrát, selhali političtí vůdcové, nikoli národ.“⁸⁷ A v deníku z roku 1969 se nachází poznámka: „Neumíme vládnout, nemáme elitu. Proto jsme dosáhli úspěchů kulturních, ekonomických a vědeckých, ale ne politických.“

Jak jsem uvedla výše Pavel Floss se politicky angažoval také v Lidové straně, protože chtěl využít ještě existujícího prostoru a spoluvytvářet jakousi alternativu ke Komunistické straně. 22. března 1969 se zúčastnil schůze ČSL, na níž se seznámil s Františkem Válkem, poslancem České národní rady, neboť republika již byla federalizovaná a k průběhu si zapsal: „Byl jsem mile překvapen dobrou úrovní. Válek je osobnost, může pro nás něco znamenat.“⁸⁸ 26. dubna se pak účastnil krajské konference ČSL v Ostravě, na které byli přítomni dva lidovečtí ministři. V

85 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo II, str. 75.

86 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

87 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo II, str. 77.

88 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

práci pro Lidovou stranu pak pokračoval prostřednictvím přednášek o českých dějinách, katolickém učení a o dějinách strany, ale v průběhu let 1970 – 72 naděje na svobodné prosazování jiného politického názoru zcela vyprchala.

Po srpnu 1968 se studenti radikalizovali po smrti Jana Palacha. Petr Rohel vzpomíná na své aktivity v rámci studentského hnutí takto: „Vývoj potom hodně ovlivnila smrt Jana Palacha. Já jsem byl také na tom učilišti těsně po upálení Jana Zajíce, díky Oldřichu Vítovi, studentu teologie. Studentské hnutí se různým způsobem radikalizovalo. Dlouho to bylo hnutí, které v rámci posrpnovém spolupracovalo s vysokoškolskými učiteli, ale během února a března 1969 začal ten úpadek dědictví roku šedesát osm. Tak se to radikalizovalo. Já si myslím, že jsem patřil k těm nejradikálnějším, a vlastně jsem vyvolal protest, že delegace KSČ odmítla jet na sjezd Komunistické strany Jugoslávie, která se stavěla za Československo. My jsme proti tomu protestovali. Mě si tehdy kvůli tomu předvolal vedoucí zahraničního oddělení KSČ ÚV. Takže jsme s ním diskutovali, a byla ta okupační stávka na Pedagogické fakultě v Olomouci.“⁸⁹ Studenti byli vždy hybnou silou československých dějin ve 20. století. Jejich podíl na roku 1968 byl nezanedbatelný, a obrovská síla studentského hnutí se pak ukázala v roce 1989.

Avšak nejen studentské hnutí bylo stále aktivní. V Přerově 21. listopadu proběhla schůze komunistů se Smrkovským, který v té době ještě stále zastával politiku obrody socialismu. „Říkal, že zásah vojsk nebyl vůbec nutný, a že kdyby přišla kontrarevoluce, tak by si naši milicionáři a soudruzi s ní lehce poradili.“⁹⁰ Pavel Floss se setkání mohl zúčastnit pouze jako doprovod Gustava Voždi, tehdejšího ředitele přerovského muzea. Ještě v roce 1969 měli progresivisté relativní převahu, ale po nástupu Husáka se situace změnila takřikajíc ze dne na den. Pavel Floss je „přesvědčen, že určité výdobytky předchozího vývoje mohly být vyvzdorovány i po 21. srpnu, ale opět, jak tomu bylo v československých dějinách

89 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

90 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

moderní doby již několikrát, selhali političtí vůdcové, nikoli národ.“⁹¹ A v jeho deníku z roku 1969 se nachází poznámka: Neumíme vládnout, nemáme elitu. Proto jsme dosáhli úspěchů kulturních, ekonomických a vědeckých, ale ne politických.

Jak jsem uvedla výše, Pavel Floss se politicky angažoval také v Lidové straně, protože chtěl využít ještě existujícího prostoru, a spoluvytvářet jakousi alternativu ke Komunistické straně. 22. března 1969 se zúčastnil schůze ČSL, na níž se seznámil s Františkem Válkem, poslancem České národní rady (neboť republika již byla federalizovaná), a k průběhu si zapsal: „Byl jsem mile překvapen dobrou úrovní. Válek je osobnost, může pro nás něco znamenat.“⁹² 26. dubna se pak účastnil krajské konference ČSL v Ostravě, na které byli přítomni dva lidovečtí ministři. V práci pro Lidovou stranu pak pokračoval prostřednictvím přednášek o českých dějinách, katolickém učení, a o dějinách strany, ale v průběhu let 1970-72 naděje na svobodné prosazování jiného politického názoru zcela vyprchala.

Nástup opravdu tvrdého normalizačního kurzu byl pozvolný. Nejprve došlo k odstavení Dubčekova vedení, poté k čistkám uvnitř strany a k likvidaci nezávislých spolků. Na počátku roku 1970 došlo k zahájení konsolidace poměrů v Československu. Do té doby byla ještě možnost vycestovat na západ, které bratři Flossové využili k návštěvě Německa a Nizozemí po stopách J. A. Komenského. Pavel Floss se na komeniologické konferenci v roce 1867 seznámil s jedním mladým německým komeniologem, který ho pozval k návštěvě do Německa. Bohužel v té době zahraniční cesta nebyla možná, ale mladík přislíbil, že jakmile bude možnost, pokusí se pro to něco udělat. Shodou okolností se tento muž stal úředníkem na velvyslanectví ve Finsku, a jakmile se situace začala stávat příznivou k cestě do západní Evropy, kontaktoval Pavla Flosse, aby dohodli okolnosti cesty. Vše se dojednalo až v roce 1969, a cestu zajišťovala po finanční stránce Německá výměnná služba (Deutscher Akademische Austauschdienst), která zprostředkovávala cesty

91 Floss, Pavel: Skica jednoho života. In. Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné. 2003, číslo 2, str. 77.

92 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

odborníků z východního bloku na západ.

Na cestu se vydala skupina osmi lidí dvěma auty v červenci roku 1969. Zúčastnil se ředitel muzea v Přerově Gustav Vožda, jeho zástupkyně Jašková, historik Karel Štrobach jel jako řidič, a Karel a Pavel Flossovi. Řidič druhého auta byl úřední řidič z okresního výboru, který měl zřejmě hlídat. Prý byl velmi dobře ideologicky zpracovaný, ale jakmile přejeli hranici bylo vidět ten přerod.⁹³ Díky Karlu Flossovi měli cestovatelé zajištěné noclehy v kláštrech po cestě: „Spali jsme zadarmo a ještě jsme dostali plno jídla. Přijeli jsme do města, zůstali stát u kostela a Karel odešel, zaklepal na vrata kláštera, ty se otevřely, on zmizel a za půl hodiny se vrátil s tím, že je prostřeno. Jak v ráji!“⁹⁴ Po cestě se setkali s nestorem protestantské teologie Rudolfem Bultmannem, u kterého nakonec setrvali přes dvě hodiny v rozhovoru o ekumenickém sblížování. V Norimbergu se setkali také s komeniologem Hansem Joachimem Heydornem, se kterým se měsíc před cestou seznámil Pavel Floss na komeniologickém kolokviu. Text v deníku se hemží poznámkami o krásách okolní krajiny, měst a kulturních a historických památek.

93 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-182259

94 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-182259

X. Normalizace a počátek semináře

V dubnu 1969 se do čela Komunistické strany dostal Gustav Husák jako člověk výrazně prosovětsky orientovaný a okamžitě zahájil konsolidaci poměrů v Československu. Programem konsolidace se rozumělo obnovení jednoty KSČ, opustění tzv. Akčního programu z roku 1968, obnovení vedoucí úlohy strany ve státě a společnosti, opuštění ekonomických reforem a návrat k centrálnímu plánování, opětovné ovládnutí státních orgánů prostřednictvím dosazených funkcionářů, a samozřejmě obnova vztahů se státy Varšavské smlouvy.

Základním dokumentem nového normalizačního směru se stalo *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti od XIII. sjezdu KSČ*, prezentované v prosinci roku 1970. Je v něm ideologicky obhajován vstup vojsk na území Československa jako bratrská, internacionální pomoc, a doba Pražského jara je označena za kontrarevoluci. Postupné utužování režimu se projevilo např. známým „pendrekovým zákonem“ schváleným 22. srpna 1969, po bouřlivých protestních demonstracích k prvnímu výročí okupace. Dalším krokem byla tzv. výměna stranických legitimací, která znamenala masivní čistky ve straně. Praktickým završením normalizace byl podpis *Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR*. Smlouva fakticky uznala závislost Československa na Sovětském svazu, a zároveň tajným dodatkem upravovala pobyt sovětských vojsk na našem území. Oficiální vítězství normalizace nad obrodným procesem bylo vyhlášeno na XIV. sjezdu KSČ v květnu roku 1971.

Tolik k politickým událostem směřujícím k normalizaci poměrů. Praktický život obyčejného člověka v tehdejším Československu přinášel nemalé obtíže v podobě nedostatkového zboží, nemožnosti vycestovat, a pravidelných akcí na podporu strany a státu. Stát se zmítal v obrovských ekonomických potížích, neboť centrálně plánované hospodářství nebylo schopné držet krok s ekonomikou

západních zemí. Orientace na hutní průmysl a strojírenství oslabovala ekonomiku, která se v západní Evropě už dávno začala orientovat na oblast služeb a obchodu. Tento ekonomický propad samozřejmě vedl ke stále větší závislosti na Sovětském svazu, přičemž Československo do SSSR vyváželo především kvalitní strojírenské výrobky, a zpět dováželo vysoce nekvalitní zboží. Postupně se tak hospodaření státu stalo vysoce neefektivním a věci praktického života se staly nedostatkovým zbožím. Stát uvolňoval nedostatkové zboží jenom v době velkých státních svátků a akcí, a poté se před obchody tvořily tolikrát zmiňované „fronty na banány“.

V oblasti kultury a vzdělání byly dopady přímo zničující, nová garnitura považovala intelektuály za původce událostí roku 1968. Byl obnoven Svaz československých spisovatelů, Svaz dramatických umělců a Socialistická akademie, které fakticky zanikly v průběhu Pražského jara. Byla ukončena činnost nezávislých spolků jako byl Junák, a vznikla organizace Svaz socialistické mládeže (SSM) a Pionýrská organizace při SSM. Pro obec věřících byl symbolem nátlaku vznik organizace Pacem in Terris, která byla nástupcem Mírového hnutí katolického duchovenstvem a jejím hlavním účelem byla spolupráce s režimem. Členové byli velmi často nuceni vstoupit do hnutí pod nátlakem Státní bezpečnosti a celá organizace narážela na odpor oficiálních církevních úřadů. Obyvatelstvo se muselo účastnit velkých státních akcí jako byly prvomájové průvody nebo spartakiády a bylo neustále pod kontrolou. Pocit neustálého dozoru pak vedl lidi ke stažení se do soukromí svých bytů a především chat a chalup, které představovaly oázu klidu, a možnost prezentovat názory na aktuální dění bez obav.

Na počátku 70. let se začíná formovat opozice, která je svou strukturou odlišná od původní opozice proti komunistické straně. Původní opozice se rozšířila o řady komunistů vyloučených ze strany pro sympatie s obrodným procesem. Opozice měla dva póly: jeden radikální v podobě undergroundu a druhý umírněnější v podobě disentu. Underground se vyznačoval odmítáním a ignorováním režimu a jeho

institucí. Byl bytostně spjatý s kulturou a uměním, lpěl na nezávislosti, byl do určité míry omezen pouze na členy komunity, a byl především apolitický. Apolitičnost undergroundu byla v průběhu sedmdesátých let narušena především díky hysterické reakci režimu na Chartu 77, která z něj udělala politické téma. Disent představuje opačný pól, protože jeho orientace byla striktně politická a intelektuální. Pod jeho záštitou se pořádaly výstavy, bytové semináře, samizdat, divadlo a další aktivity, skryté však před zraky úřadů a Státní bezpečnosti.

Nová situace vyžadovala nový přístup ke kulturním a vědeckým aktivitám, neboť to, co bylo možné v šedesátých letech, se stalo pronásledovaným v letech sedmdesátých. Všechny tyto aktivity se postupně skryly do podzemí, a Státní bezpečnost je pronásledovala s obrovským úsilím. Pokud už se nějaká zmínka dostala na povrch, státní média je označila za protistátní činnost. Disent a underground byl tedy obyvatelstvem chápán jako nesmyslný výkřik do tmy bez většího dopadu na běžný život.

Bytové semináře jsou typickým projevem utlačované společnosti. Lidé, kteří nemají možnost věnovat se svému zaměření vědeckému nebo uměleckému hledají osoby s podobným osudem. Velké množství účastníků seminářů v sedmdesátých letech buď vystudovalo v letech šedesátých, a pak jim nebylo umožněno se věnovat práci v oboru, nebo jim vzdělání nebylo umožněno vůbec kvůli kádrovému profilu. Docházelo tak ke kuriózním situacím, kdy učitelé vyhození z univerzity pracovali jako hlídači nebo topiči, a tajně pokračovali ve své práci. Bytové semináře však nepředstavovaly žádné politické téma, ale snažily se pouze udržet prostor pro pokračování přerušného studia.

Olomoucký seminář je v mnoha ohledech odlišný od seminářů pořádaných jinde. Jeho hlavní odlišnost byla ve složení posluchačů. Nešlo o seminář vzdělávací, orientovaný na studenty, ale o seminář, kde se pěstovala filozofie v tehdejší době nedostupná. Dalším rozdílem je, že se ho na jedné straně účastnil teolog a filozof

jakým je Karel Floss, a na druhé straně sem docházel neomarxista Petr Rohel. Docházelo zde k velkým diskusím o marxismu a jeho světodějně úloze. Semináře se konaly celá sedmdesátá a osmdesátá léta s různou intenzitou a také s různým složením posluchačů. Jako nejplodnější a nejintenzivnější období označil Pavel Floss léta 1973 až 1977⁹⁵. Tedy poměrně těsně po nástupu normalizace, kdy ještě přetrvávaly ideje Pražského jara, a lidé věřili, že je to jen krátké období, a je tedy třeba pokračovat v tvůrčí činnosti. Zároveň si ještě nestihli najít místo v novém systému a upadnout do letargie.

Počátkem sedmdesátých let začal Karel Floss spolupracovat s profesorem Ludvíkem Fischerem, a začaly se konat bytové semináře u Fiescherů na Dukelské ulici. Zde se k diskusi pravidelně scházelo několik zájemců o filozofii. Předem bylo dané „téma, kterým Fišer hořel a to byl strukturalismus“.⁹⁶ Základní četbou byla Piagetova klasická kniha *Strukturalismus*, od které se potom odvíjela diskuse. Tohoto semináře se účastnila poměrně pestrá směsice olomouckých intelektuálů. „Byli tam lékaři, především Kolařík jako velký odborník v neurologii, a Fischer tam chtěl i přírodovědce, aby mu řekli čemu nerozumí, případně fyziky.“⁹⁷ Pravidelnými návštěvníky semináře byli doktoři MUDr. Jaromír Kolařík a MUDr. Josef Bazala, dále Josef Kovalčuk, spoluzakladatel HaDivadla, a pozdější dramaturg Národního divadla v Praze, a bratři Flossové. Opět to bylo prostředí, kde se scházeli velmi protichůdné povahy. Karel Floss vzpomíná, že J. L. Fischer mu byl velmi nesympatický svým jednostranným ateismem, ale vždy ho respektoval jako velkého myslitele a politologa. Na druhé straně pocíťoval respekt z Fischerovy strany, který nikdy víru nezešměšňoval. Pavel Floss pak vypíchl historku, která se při bouřlivé debatě J. L. Fischer obrátil na Karla s prosbou „ať mu tam pořád netahá toho pánbíčka“⁹⁸.

95 Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

96 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

97 Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

98 Dřívější rozhovor s Pavlem Flossem bez zvukového záznamu. Pouze písemné poznámky v mém držení.

Bohužel nejsou k dispozici přesnější záznamy o jednotlivých sezeních, ale podle Pavla Flosse se debatovalo o „českém, a pozdějším francouzském strukturalismu, i o Fischerových spisech, především o jeho soustavě kategorií, o jeho filozofii dějin, o jeho kritice novověkého kvantitativismu a o jeho kvalitativním pojetí kosmu“⁹⁹. Sezení probíhala tak, že vždy jeden ze skupiny měl zadaný referát, který měl načrtnout nějaký problém, a poté probíhala diskuse. Postupně se schůzky stávaly méně častými, a po Fischerově smrti se po určité době přenesly do bytu Flossových v Riegrově ulici.

Schůzky u J. L. Fischera byly do určité míry studijním a vzdělávacím kroužkem, protože Fischer zde působil jako mentor. Zájemci o filozofii tak měli možnost setkat se s velkým duchem, a zároveň přispět svými znalostmi k rozšíření jeho skladebné filozofie. Seminář trval poměrně krátkou dobu, asi jeden rok, ale jeho význam spočívá v udržení kontinuity alternativních forem studia filozofie v Olomouci. Byl totiž důležitým předělem mezi habáňovským seminářem na sklonku padesátých let a seminářem pod vedením Karla Flosse, jež se oba odehrávaly ve stejném domě v Riegrově ulici.

99 Floss, P.: O olomouckých bytových seminářích, in. Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str. 46.

XI. Seminář v Riegrově ulici

Po smrti J. L. Fischera se účastníci semináře rozhodli tradici uchovat, a přenést schůzky do rodinného bytu Flossových v Riegrově ulici. Se změnou místa se změnilo také složení účastníků a probíraná témata. Tento seminář byl poměrně uzavřený a účastnilo se ho pravidelně kolem šesti až osmi lidí různých zaměření a zaměstnání. Setkávaly se zde dvě světové ideologické koncepce, marxismus a křesťanství. Účastníci vzpomínají na atmosféru seminářů jako na velmi otevřenou, a přístupnou všem tématům a názorům. Podle účastníků semináře ideové rozdíly nikdy nebránily debatě, ale ta byla někdy velice ostrá. Petr Rohel vzpomíná na své první setkání s Karlem Flossem jako na duchovní zápas¹⁰⁰.

Jak jsem již zmínila, stálých účastníků semináře bylo poměrně málo, a tento okruh se nikdy výrazně nerozšířil. Důvodem bylo utajení akcí před Státní bezpečností, a do jisté míry i provinční charakter Olomouce. Zřejmě nejdůležitějším účastníkem byl Karel Floss, který filozofickému semináři udával směr, vymýšlel témata, a budoval atmosféru svobody a tolerance. Byl to právě on, kdo prosadil, že semináře se budou odehrávat v duchu dialogu mezi neomarxismem a křesťanstvím. Vzhledem k tomu, že účastníci semináře byli povětšinou o několik let mladší, a dokončovali vysokoškolská studia nebo jim byla přerušena, byl také vzorem pro svou ohromnou sečtělost a otevřenost myšlenkám.

Pavel Floss od roku 1971 pracoval v uherskobrodském muzeu J. A. Komenského, a předtím již působil ve Vlastivědném muzeu v Přerově. Pracoval jako odborný komeniolog, a jeho velkou zásluhou bylo pořádání pravidelných komeniologických setkání a vytvoření časopisu *Studia Comeniana et historica* při přerovském muzeu. Obě tyto aktivity byly úzce spjaty i se seminářem, neboť šlo o snahu vytvořit prostor pro otevřenou odbornou diskusi. Kromě komeniologických

¹⁰⁰Rohel, P: Několik poznámek a vzpomínek k jubileu Karla Flosse, in. Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str. 198.

studií se věnoval divadelnictví, a je autorem několika inscenací.

Prostřednictvím Pavla Flosse a jeho zájmu o divadlo se k bytovému semináři dostal Jan Roubal, který v té době studoval historii a bohemistiku na filozofické fakultě univerzity Palackého v Olomouci. Jeho spolužákem byl právě Petr Rohel a Antonín Blažek, kteří oba tíhli k nové levici, a tento směr na seminářích zastávali a prezentovali. Samozřejmě sem stále docházel Josef Kovalčuk, ale vzhledem k jeho jednoznačnému směřování k divadlu přestal docházet z časových důvodů.¹⁰¹ Z hlavních aktérů je ještě třeba jmenovat Jana Nevřalu, sociologa a psychologa.

Těchto sedm, respektive šest, neboť Josef Kovalčuk se záhy přestal semináře účastnit, lidí se pravidelně scházelo dvakrát až třikrát do měsíce v pátek nad filozofickými spisy. Okruh můžeme rozšířit ještě o několik jmen lidí účastnících se seminářů pouze v určitém období. Muzikolog Jan Vičar, lékař Jan Bazala, Ladislav Vodička, který byl spolužákem Karla Flosse, a Pavel Floss na něj vzpomíná jako na jednoho z nejvzdělanějších lidí v Olomouci, přestože byl autodidaktem¹⁰². Dále fyzik Miroslav Sedláček nebo Antonín Rozkopal, pocházející z Ostravy, a zajímající se o náboženství.

Motivace Karla a Pavla Flossových k pořádání bytového semináře byla zřejmá, udržet kontinuitu odborné filozofické práce v totalitních podmínkách. Petr Rohel byl v té době již vyhozen z vysoké školy, ale do Olomouce pravidelně dojížděl za svými spolužáky Josefem Kovalčukem a Janem Roubalem. Tehdy se zajímal o filozofii Martina Heideggera, Herberta Marcuseho a frankfurtské školy, strukturalismus nebo Clauda Lévi-Strausse. Jak sám říká, měl ve filozofii velké nejasnosti, ale také velký zájem se jí věnovat. „Tehdy mi nabídl myslím Kovalčuk, že se seznámili s Pavlem Flossem, s člověkem, který se zajímá hluboce o filozofii a jestli bych nepřišel.“¹⁰³ Pavel Floss se tehdy velice zajímal o divadlo, a seznámil se právě s Josefem Kovalčukem a Janem Roubalem, kteří založili Divadlo Poezie, a

101Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

102Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-103303

103Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

uspořádali představení z nejnovějších českých básníků. Ještě než se začali scházet pravidelně v Riegrově ulici, diskutovali filozofické problémy příležitostně. Postupem času se debaty stávaly hlubšími, a Pavel Floss přišel s nápadem přizvat k nim svého bratra Karla, aby jim pomohl se složitějšími problémy. Tak byl položen základ seminářů, které se konaly prakticky celých 20 let do roku 1989.

A. Témata seminářů

Karel Floss se tak stal hlavním duchovním představitelem kroužku, jakýmsi vzorem a arbitrem. Díky svým aktivitám v šedesátých letech v Jirchářích, a v Praze vůbec, se podle svých slov snažil přenést tohoto ducha dialogu i do Olomouce: „My jsme ještě více než v duchu Jirchářů spolupracovali v ostré konfrontaci věřících křesťanů se zásadními ateisty a zásadními marxisty, pro něž byl jako guru Bondy.“¹⁰⁴ Petr Rohel vzpomíná, že když se seznámil s Karlem Flossem, že to byl zpočátku obrovský střet: „Já jsem měl zájem o filozofii, ale vycházel jsem z toho, že je to pro mě v podstatě vyřešeno – z Marcuse a Bondyho. Takže s tím jsem přišel, a samozřejmě Platón, Aristoteles, Tomáš a Marx. Takže jsme se šíleně pohádali. Myslím, že Pavel Floss to říkal, že jsem přišel v nějakém šustáku, vypadal jsem velice obyčejně, a pak jsem rozpoutal uragán.“¹⁰⁵ Počáteční střet však vyjasnil pozice, ze kterých jednotlivý účastníci budou vycházet, a mohli začít pracovat.

Specifikum olomouckého semináře spočívá právě v extrémně odlišných pozicích jeho účastníků. Bytové semináře obecně sdružovaly lidi společných zájmů, ať už vědeckých nebo uměleckých, kteří porovnávali svůj náhled na věc s podobně smýšlejícími lidmi, rozšířili si obzory, a dozvěděli se novinky z oboru. Skupiny byly organizovány nějakou výraznou osobností, která k sobě dokázala přitáhnout pozornost a měla co nabídnout. Olomoucká skupina naopak sdružovala lidi různých

104Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

105Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

zájmů, zaměření a idejí, s upřímným zájmem o filozofii. Je třeba zmínit negativní rys, například pražských seminářů u Němcových v Ječné, které přitahovaly pozornost lidí, jejichž zájmem nebylo vzdělání, ale dobrodružství. Z toho vyplývá, že semináře byly mnohem náchylnější k odhalení Státní bezpečností, pokud o nich již nevěděla a nesledovala je. Olomoucký seminář byl tohoto uchráněn zejména díky malému počtu návštěvníků a jejich upřímnému zápalu pro studium. Karel Floss se dokonce domnívá, že unikli zájmu StB i díky studiu marxismu.¹⁰⁶

V letech 1973 – 1977, kdy bylo setkávání nejintenzivnější, měly semináře jednotnou strukturu. Počátek sezení byl vždy věnován výuce základů řečtiny a latiny a filozofického pojmosloví, kterou vedl Karel Floss. Poté byl přednesen referát na zadané téma a následovala diskuse.¹⁰⁷ Referáty se týkaly buď aktuálních filozofických problémů a filozofických děl, ať už starých nebo nových: „V druhé polovině roku 1973 a ještě počátkem roku 1974 jsme se věnovali četbě a rozborům Foucaultova díla *Les Mots et les choses*, v letech 1975-1976 pak studiu Wittgensteinova *Traktátu*, a v roce 1976 a 1977 vybraným pasážím ze sebraných spisů Charlese Sanderse Peirce.“¹⁰⁸ Obrovským tématem pro všechny zúčastněné byla substanční a nesubstanční ontologie. Petr Rohel vzpomíná: „Souhlasil jsem nakonec s tím, že Aristotelův spis *O vzniku a zániku* je něco, co může souviset s Bondyho nesubstanční ontologií.“¹⁰⁹ Ostatně Egon Bondy byl velice diskutovaným filozofem a marxistou také díky tomu, že Petr Rohel a Antonín Blažek s ním byli v kontaktu a velice jej obdivovali. Petr Rohel měl přednášku o marxismu a jeho vývoji od Marxe až do současnosti. Ostatně všichni nárátoři vzpomínali, že pokud se zabrousilo na otázky marxismu, byla z toho vždy bouřlivá debata: „To bylo někdy velmi ostrý. To byly až hádky. Rohel a tak dál, že. Hrozný. Oni šli někdy do

106Rozhovor s Karlem Flossem, označení souboru: R_MIC_081011-172349

107Floss, P.: O olomouckých bytových seminářích: In: Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str. 47.

108Floss, P.: O olomouckých bytových seminářích: In: Dvorský, P., ed.: *Filosofia kai synoysia*. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002, str. 48.

109Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

krajnosti, kterou jsme nesnášeli.“¹¹⁰

Dalšími tématy pak byla například Popperova teorie falzifikace, Blochova kniha *Das Prinzip Hoffnung*, Kalivodova kniha *Moderní duchovní skutečnost a marxismus*, Barthesův spis *Nulový stupeň rukopisu*, filozofie jugoslávské školy Praxis nebo Claua Lévi-Strausse, Bondyho knihy *Jůlíný otázky* a *Útěcha z ontologie*, Rombachova kniha *Substanz, system, struktur*, jež byla základem debat právě o substanční a nesubstanční ontologii. Jak jsem již uvedla, kroužek nenavštěvovali také fyzik nebo lékař, a samozřejmě přednášeli k tématům ze svého oboru, například o teorii kvarků nebo o teorii relativity. Samozřejmě se četly spisy Aristotelovy, Herakleitovy a Tomášovy, neboť aby bylo možné diskutovat aktuální dění ve filozofii, je třeba znát její dějiny.

Pro představu o četnosti a obsazení semináře jsem vybrala ukázkou z deníku Pavla Flosse z roku 1974, ve které jsou uvedeny počty přítomných, témata referátů a jména přednášejících. V závorkách jsou uvedeny případné doplňující poznámky¹¹¹:

8. březen 1974: Referát o filosofii Karla Poppera, o teorii falsifikace, diskuse, 6 lidí (předneseno Pavlem Flossem)

29. března 1974: Četba Aristotela, 8 lidí

24. duben 1974: Koncipování referátu *Etika a svoboda pro účely semináře*

3. květen 1974: Referát, Vodička o Ludvíku Wittgensteinovi, četba Wittgensteinova *Logicko-filosofického Traktátu*

13. května 1974: Dokončení referátu *Etika a svoboda*

17. května 1974: Schůzka, referát *Etika a svoboda*, 8 lidí, diskuse o problému norem a jsoucího a nejsoucího (Pavel Floss v souvislosti s

¹¹⁰Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

¹¹¹Sestaveno z rozhovorů s Pavlem Flossem v Březové, značení souborů: R_MIC_080419-103303 a R_MIC_080419-112945

tímto upozornil, že se četl Aristotelův spis *O vzniku a zániku*, a diskutoval se problém, jak může vzniknout něco nového)

1. června 1974: Schůzka, 8 lidí, referát a diskuse (nelze dohledat o čem)

21. června 1974: Řečtina, 5 lidí, diskuse o Herakleitovi, funkce rozporu (k tomu Pavel Floss dodal, že se určitě pohádali s přítomnými marxisty)

6. - 8. září 1974: Informace o některých nových filosofických směrech, 13 lidí (přednáška Jiřího Němce a Petra Rezka o Lacanovi v bytě Flossových, trvala 3 dny, a byla hojně navštívena)

20. září 1974: Schůzka, 7 lidí (žádné další poznámky)

4. říjen 1974: Schůzka, 8 lidí (žádné další poznámky, ale Pavel Floss se domnívá, že se jednalo opět o četbu Wittgensteinova „*Traktátu*“)

18. říjen 1974: Petr Rohel, Bloch a humanismus, 6 lidí

1. listopadu 1974: Josef Kovalčuk, Roland Bartéz, 8 lidí (šlo o knihu *Nulový stupeň rukopisu*)

22. listopad 1974: Pavel Floss, *Moderní duchovní kultura a marxismus*, Robert Kalivoda, 5 lidí

Z uvedeného přehledu vyplývá, že schůzky se konaly poměrně pravidelně, jednou za dva až tři týdny. Zadání jednotlivých referátů bylo velice rozmanité, od představení jednoho konkrétního filozofického spisu a autora, po obecné filozofické otázky etiky a ontologie. Počet účastníků se v tomto roce pohyboval mezi 6 až 8, a zůstal neměnný po celé období nejintenzivnějšího setkávání v letech 1973 – 1977. Poté se činnost kroužku omezila na setkání dvakrát, třikrát ročně. Karel Floss totiž v té době odešel do Prahy, a vzhledem k jeho významu pro práci semináře bylo omezení logickým krokem.

V září roku 1974 se v bytě Flossových uskutečnila přednáška Jiřího Němce o Lacanovi. Všichni tři narátoři na tuto událost vzpomínali jako na něco naprosto výjimečného. Jacques Lacan totiž v tehdejší Československu nebyl, coby francouzský psychoanalytik, prakticky znám. Přednášky trvaly plné tři dny, a Pavel Floss si do deníku poznamenal, že na ní bylo přítomno 13 lidí. Vysoký počet účastníků byl dán zejména osobou přednášejícího a atraktivním tématem. Přednáška Jiřího Němce olomouckému kroužku byla zprostředkována Karlem Flossem, který měl na Jiřího Němce kontakt již z dob konání jirchářských setkání. Přednášek se zúčastnil i Oldřich Králík, tehdejší profesor olomoucké univerzity, významný bohemista.¹¹² Přítomnost Oldřicha Králíka ukazuje, že olomoucký seminář byl sice poměrně malý a uzavřený, ale jeho členové měli kontakty na osoby v různých funkcích a úradech. Jejich aktivity tak nebyly odtržené od života zbytku společnosti, což nebylo pravidlem. Právě naopak, většina bytových seminářů byla uzavřená okolním vlivům, což způsobilo, že většinová společnost na ně pohlížela jako na nepatřičnou aktivitu.

B. Zdroje literatury pro olomoucký seminář

Náplň seminářů je tedy zřejmá, ale vyvstává další otázka. Jakým způsobem si olomoucký filozofický kroužek obstarával studijní literaturu, když se věnoval i tématům tehdy v Československu zakázaným nebo neznámým? Karel Floss načrtl několik cest, kterých šlo využít k získání aktuální zahraniční literatury. První cestou byl přístup do olomouckého skladu zabraných knih, spravovaný Slavomírem Šišákem, o kterém jsem psala výše. Další cestou ke knihám byl přímý kontakt na jejich autory. Vzhledem k tomu, že Karel Floss ovládá hned několik světových jazyků, snažil se získávat adresy přímo na autory děl, která ho zajímala, a jim pak odeslat dopis s prosbou o jejich knihu. Tímto způsobem získal spisy od Josefa

¹¹²Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-103303

Ratzingera, současného papeže Benedikta XVI., od Hanse Künga nebo Karla Rahnera, významných teologů 20. století.

Komunistická moc omezila dostupnost odborné západní literatury na několik odborných ústavů, do kterých měl přístup opět jen omezený počet lidí. Karel Floss našel cestu jak získat literaturu ze zahraničí, ale dalším problémem bylo to, o jakou literaturu usilovat. Čeští učenci totiž neměli ani možnost orientovat se v aktuální západní produkci. Zde sehrála roli náhoda. Během šedesátých let se Karlu Flossovi povedlo navázat kontakty s Nizozemskou konferencí prostřednictvím Wim Rooda, který byl jejím tajemníkem. Přes něj se do Československa dostala celá řada knih, ale hlavně zasílal čtvrtletník *Tijdschrift voo Theologie*, který obsahoval obrovské množství recenzí a krátkých anotací, takže bylo možné získat velmi dobrý přehled o aktuální teologické a filozofické literatuře. Se svými poznatky pak Karel Floss seznamoval osazenstvo semináře, a když bylo třeba, požádal, aby mu knihy byly zaslány.

Podobné kanály do zahraničí měla vybudované většina podobných uskupení. A v západní Evropě nebo i v Severní Americe se kupodivu vždy našlo dostatek mecenášů, ochotných podporovat podzemní aktivity v komunistickém bloku. Jen málo knih se však ve skutečnosti dostalo ke svým adresátům. Státní bezpečnost měla velice dobře vysledované na jaká jména se má zaměřit, a jakou poštu má kontrolovat. Proto Karel Floss podotýká, že je těžko říci, co všechno se k nim nakonec ani nedostalo. Někdy prý Státní bezpečnost dala vědět, že něco zabavila, ale jen zřídka.

Dalším úskalím, vyplývajícím z nedostatku zahraniční literatury, byla jednostrannost, protože lidé byli rádi, že se vůbec k něčemu dostali, ale nemohli kvalitu názoru autora porovnat s něčím jiným: „Z toho se taky vyvíjí to, co nás ovlivnilo, a k čemu jsme se dostali. Bylo to víceméně náhodnými vlivy.“¹¹³ K tomu se váže událost z listopadu 1989, kterou zmínil Karel Floss: „Mohlo by být velice

¹¹³Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-172349

signifikantní, že když přišel převrat, ten skutečný, 1989, tak jsem vystupoval u Svaté Trojice mezi těmi revolucionáři, v úvozovkách, s určitými lidmi, kteří byli blízko novému biskupu Vaňákov. A když jsem připoměl to, co někteří teď říkají, že s těmi západními vlivy nepříjde jenom dobro, nýbrž i zlo. Že nám sem teď proniknou věci, které nám nejsou dobré, a že to vlastně dělali ti estébaci, když nám to zabavovali. Tak on řekl strašnou větu, ale typickou pro jistou část hierarchie věřících, že po té stránce StB bylo vedeno duchem svatým.¹¹⁴

Honba za kvalitní zahraniční literaturou vedla nejen ke starostem se Státní bezpečností, ale také k zajímavým zvratům v životech zúčastněných. Dobrá zkušenost Karla Flosse s kontaktováním autorů knih, které ho zaujaly, vedla k tomu, že v šedesátých letech kontaktoval Karla Lederbergera, švýcarského kunsthistorika. Dostal se totiž k jeho dílu *Kunst und Religion in der Verwandlung* a zjistil, že smýšlí o významu triád stejně jako on. Lederberger velice pozitivně reagoval na jeho dopis, a domluvil si cestu do Olomouce. Bohužel přišel srpen 1968 a cesta se neuskutečnila. Nicméně na konci roku za Lederbergerem emigrovali malíř Radoslav Kutra a doktor Josef Kulička, přátelé rodiny Flossových. Po roce 1989 se jejich kontakty opět obnovily, a Karl Lederberger daroval nadaci Karla Flosse Světový étos svou knihovnu.

C. Pronásledování?

Aktivita olomouckého semináře s sebou nutně přinášely nebezpečí odhalení a následných perzekucí. Komunistická strana se zejména v sedmdesátých letech snažila plně ovládnout život společnosti, aby se neopakoval rok 1968. Každá aktivita mimo schválené organizace byla brána jako čin proti republice a snaha o její rozvracení. Na otázku, zda byli kvůli svým aktivitám sledováni tajnou policií nebo nějak perzekvováni, odpověděli bratři shodně, a to tak, že kvůli seminářům nikoli,

¹¹⁴Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-172349

ale všichni se s StB nebo aktivními straníky setkali. Dále dodávají, že život v totalitním státě, a jejich podíl na podzemních aktivitách, je poznamenal do budoucna. Pocit stálého ohrožení, vnitřní kontrola toho, co je možné komu svěřit, opatrnost ve vyjadřování politických názorů jsou neustále přítomny.

Karel Floss byl sledován kvůli svým církevním a intelektuálním aktivitám již od padesátých let, po svém návratu od PTP. Vzpomíná, že občas „o půlnoci zazvonil někdo a snažil se mě šeptat: Byl jsem vyslýchaný a ptali se taky na tebe. Já jsem vždycky říkal: To nevádí. To je pořád. Totiž jestliže byl někdo vyslýchaný ohledně intelektuální činnosti dokonce ve spojení s náboženstvím, tak bylo velmi nepravděpodobné, že by nepadlo moje jméno.“¹¹⁵ Byl také upozorňován, že u něj policie bude hledat Chartu 77 a 2000 slov. Nikdy však nebyl vyslýchán přímo v souvislosti s bytovým seminářem. Podle jeho slov Metoděj Habáň a Slavomír Šisák byli vyslýcháni a bití pro své aktivity na sklonku padesátých let, takže zřejmě nějaké povědomí o tom, že semináře pokračují stále v Riegrově ulici, být muselo.

Petr Rohel prý v té nejaktivnější době nepocítil žádný tlak ze strany StB v souvislosti s bytovým seminářem. Později v roce 1987 mu byla nabídnuta spolupráce se Státní bezpečností výměnou za povýšení. Odmítl to, a poměrně krátkou dobu, asi půl roku, byl nucen pracovat místo v podnikovém muzeu Vítkovických železáren v řezárně, ale to už byl blízko rok 1989. Ke své zkušenosti podotknul: „Já si netroufám žádného spolupracovníka Státní bezpečnosti soudit. Některé ty věci jsem si vyzkoušel, a myslím, že se to podává hodně zkresleně. (...) Když někdo selhal, prostě zanechal práce, tak to chápu, protože je to těžké u nějakého lékaře, který má praxi 20 roků nebo i u toho filozofa.“¹¹⁶

Pavel Floss pak neměl přímou zkušenost se Státní bezpečností, ale bylo mu několikrát naznačeno, že jeho kádrový profil není bez poskvrny. V roce 1974 byl totiž pověřen vedením uherskobrodského muzea, ale nikdy nebyl jmenován jeho

115Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

116Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

ředitelem: „Potom si mě zavolał ideologický tajemník Okresního výboru strany, ptal se mě na Karla, a řekl mi: Poslouchej, ten tvůj bratr bratr byl biskup nebo něco, ne? Já jsem mu na to říkal: Soudruhu, prosím vás, jak jste na to přišel? On nebyl žádný biskup! A on na to: No no, tam něco bylo, on byl nějaký vysoký funkcionář. Tak já jsem mu samozřejmě nevykládal, že byl v řádu, a tak dál. Prostě jsem se jenom pousmál a říkal, že je to úplná blbost. Ale to jsem viděl jak začali najednou shánět informace. No, a potom to vyvrcholilo tím, že mi jeden pracovník Okresního kulturního střediska říkal: Byla obrovská scéna u nás. Přišel redaktor místních novin Slovácká jiskra k řediteli toho kulturního střediska, nebo myslím, že to byl závodní klub, ale nevím, které fabriky, a tam udělal ohromnou scénu, jak může být ředitelem muzea v Brodě člověk, který má tak obrovskou kádrovou skvrnu, protože jeho bratr byl odsouzenej na mnoho let vězení za protistátní činnost.“¹¹⁷

Účastníci olomouckého semináře byli velice opatrní. Podle mého názoru nebyli tajnou policií pronásledováni z několika důvodů. Jejich aktivity nesměřovaly ke studentům, ale týkaly se pouze velice úzké skupiny přátel. Malý počet členů kroužku, a přátelství mezi nimi, zajistilo ochranu informací o dění uvnitř před nezúčastněnými osobami. Karel Floss, poučen zkušeností z padesátých let, poučil všechny, že čím méně budou vidět a slyšet, tím lépe pro jejich práci. Proto má Pavel Floss část zápisů v denících zašifrovaných: To je zašifrovaně popsáné, protože jsem nikdy nevěděl. Karel pořád strašil s domovní prohlídkou, a člověk si říkal - nepřihrávat jim informace o našich rozsáhlých stycích. I když oni o tom asi stejně věděli.“¹¹⁸

Alternativní studium a vzdělávání má velký význam pro pozdější utváření Československé společnosti po roce 1989. Kdyby neexistovaly semináře, poskytující vzdělání mimo komunistický program kultury a vzdělání, nebyl by zde nikdo, kdo by dokázal pracovat v nových demokratických poměrech. Přes všechnu snahu lze jen

117Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-103303

118Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-103303

těžko dohnat vývoj, který se v Evropě udál za 40 let vlády Komunistické strany v Československu a v celé východní Evropě. Získávané informace byly pouze kusé a nikdy neumožnily vytvoření celkového obrazu o aktuálních vědeckých problémech. Intelektuálům, obklopeným železnou oponou, se daří dohánět své kolegy na západě až v této době. Přesto se mnoho z nich nedožilo konce vlády Komunistické strany, a mnohým se již nepodaří dohnat co zameškali.

XII. Charta 77

Nejintenzivnější práce v semináři probíhala do roku 1977, jenž byl díky vzniku Charty 77 významným předělem v podzemních aktivitách po celém Československu. Charta 77 vznikla z iniciativy občanů, kteří nesouhlasili s postupem státní moci proti undergroundové skupině Plastic People of the Universe. V Chartě bylo poukázáno na porušování lidských práv, přestože Československo roku 1975 přistoupilo na Helsinské konferenci k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech a Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Prohlášení podepsalo 242 signatářů v průběhu prosince 1976, a rychle se připojovali další občané, více či méně spjatí s disentem.

Cílem prohlášení byl konstruktivní dialog s komunistickou mocí a upozorňování na porušování lidských práv. Prakticky byla Charta reprezentována vždy třemi mluvčími, kteří byli jmenováni na rok. Mezi hlavní signatáře patřil Jiří Němec, Ladislav Hejdánek, Zdeněk Mlynář, Petr Uhl, Ludvík Vaculík, Václav Havel nebo Jiří Hájek. Vznik Charty vyprovokoval režim k nezvykle razantním opatřením proti jejím signatářům. Jejím zveřejnění předcházela proslulá honička StB s Václavem Havlem, Ludvíkem Vaculíkem a Pavlem Landovským.

Reakce Komunistického byra pravděpodobně překvapila i samotné signatáře. Předchozí aktivity podobného ražení zůstávaly prakticky bez povšimnutí veřejnosti. Strana tak vlastně sama způsobila, že se Charta těšila takovému zájmu mezi disidenty, a také v zahraničí. Strana na obranu požadovala po svých příslušnících, aby podepsali dokument proti Chartě, schvalující přítomnost vojsk Varšavské smlouvy na území Československa. Nejznámější z těchto petic je zřejmě Antichata, kterou museli podepisovat veřejně činní umělci. Kdo svůj podpis nepřipojil, přímo tím ohrozil svoje zaměstnání i rodinu. Komunistická moc se snažila utužit svůj vliv ve státě.

Lidé okolo Charty postupně navazovaly styky s organizacemi podobného charakteru v rámci sovětského bloku, v Polsku, Maďarsku, Východním Německu a SSSR. Společně s kontakty na západní organizace, podporující opoziční aktivity, se tak začala utvářet skupina obránců lidských práv ve Východní Evropě. Díky této podpoře akce Charty získávaly prostor v mezinárodních médiích. V sovětském bloku samozřejmě v negativním smyslu. Obyvatelstvo bylo informováno o protistátních akcích Charty, a vzhledem k omezenému poli působnosti disentu, nemělo možnost srovnání.

Bratři Flossové ani Petr Rohel Chartu 77 nepodepsali. Karel Floss k tomu říká: „Já jsem nepodepsal Chartu, ani jsem k ní neměl takový vztah, protože jsem se k určitým politickým věcem vztahoval jinak.“¹¹⁹ Z tohoto je zřejmé, že Charta nevyjadřovala názor celého disentu. Karel Floss podle svých slov stále setrval na pozicích socialismu s lidskou tváří, jaký se vytvořil v šedesátých letech. Charta jako politický dokument se již ubírala jiným směrem.

Petr Rohel se k ní také nepřipojil: „Já osobně si na jedné straně vyčítám, že jsem Chartu nepodepsal, občas jsem jí vozil někomu, jen tak zkusmo. Popravdě řečeno, když mám být hodně upřímný, (...) hlavně ti lidi z toho undergroundu to dělali naprosto věřejně. Oni vykřikovali, že tisknou Chartu. To byl můj důvod. Samozřejmě v té době jsem byl přijatý zpátky na školu. Spíš vidím, že to člověk neměl ujasněno, že to chtělo vytvořit skupinu lidí, která by měla seriózní politickou orientaci, včetně orientace na dělníky a kritického postavení k západum a měla by kontakt na šedou zónu včetně těch seminářů.“¹²⁰ V tomto směru se shoduje s Karlem Flossem. Mnoho lidí hledalo jinou politickou alternativu k Chartě, ale bohužel se jí v tomto období ještě nepodařilo vytvořit.

Rok 1977 ještě nebyl rokem, kdy by se rodící občanská společnost postavila proti komunistickému režimu. Přesto však počátek veřejných politicky

119Rozhovor z Karlem Flossem, označení souboru R_MIC_081011-140342

120Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

směřovaných aktivit předznamenal události roku 1989. Režim byl ještě příliš silný, neboť normalizační ideje se staly součástí české společnosti. Teprve v roce 1988 vystoupilo Hnutí za občanskou svobodu s podobným uceleným programem. Nálady ve společnosti již umožnily recepci podobných myšlenek, směřujících ke svobodě a demokracii.

XIII. Přesahy olomouckého bytového semináře

Jak jsem psala výše, bytové semináře byly izolovaným jevem, a týkaly se pouze úzké vrstvy společnosti postižené čistkami v padesátých a sedmdesátých letech, a později i jejich potomků. Tato izolovanost však neplatila pro vnitřní svět disentu. Právě naopak, vědomi si svého postavení, disidenti spolupracovali a vyměňovali si poznatky možná intenzivněji, než kdyby panovala svoboda. Mnozí účastníci olomouckého semináře bydleli a pracovali mimo Olomouc, a snažili se tak rozvíjet podobné aktivity i v místě svého působení. Tak se Petr Rohel snažil shromáždit skupinu levicově orientovaných intelektuálů v Ostravě, Karel Floss se aktivně účastnil dění v Praze, a od roku 1986 na Sázavě, a Pavel Floss měl obrovský prostor působnosti při muzeu v Uherském Brodě.

A. Sázava

Od roku 77 se semináře staly nepravidelnými, a poté, co se Karel Floss přestěhoval do Prahy, setkání prakticky utichla. Zlom nastal v roce 1986, kdy se Karel Floss přestěhoval do Sázavy nad Sázavou. Dostatek prostoru v domě se zahradou a malebné okolí lákaly k návštěvě, a skupina obnovila svůj dialog právě v tomto místě. Olomoucký seminář se tak přesunul na Sázavu. Setkávání byla sice méně častá, ale o to intenzivnější. Všichni se scházeli na několik letních dnů k diskusím o filozofii a náboženství. Tento seminář, pokud je možno ho za bytový seminář ještě pokládat, se scházel až do roku 1989.

Myšlenka dialogu, ať už náboženského nebo názorového, provázela Karla Flosse celý život. Proto po roce 1989 přišel s myšlenkou založit nadaci, která by se věnovala mezikulturnímu a mezináboženskému dialogu: „Hlavním cílem nadace je přispívat novými intenzivními metodami k formování vzdělaných, nezištných a

statečných osobností, které jsou tolik potřebné pro zdárný rozvoj nové svobodné české společnosti.“¹²¹ V roce 1993 vznikla v Sázavě nadace Prokopios, přeměněná v roce 1998 na nadaci Světový étos, která úzce spolupracuje s německou nadací Weltethos, a díky tomu má mezinárodní dosah.

Aktivity nadace jsou rozličné, ale původních bytových seminářů se týká zejména Letní filozofická škola, pořádaná každoročně v prvních 14-ti dnech v červenci v prostorách centra Prokopios. Studenti zde mají možnost zúčastnit se série přednášek z vědy a filozofie, přednášené nejvýznamnějšími českými mysliteli současnosti. Karel Floss tak vytvořil prostor, kde se opět schází lidé, aby spolu vedli dialog, poznávali se, a v neposlední řadě pracovali a bavili se. Sázavská letní filozofická škola je tak vyústěním bytového semináře. Probíhá zde opravdu otevřená debata, která za komunistického režimu nebyla možná.

B. Ostravská levice

Názorová orientace Petr Rohela na Novou levicí vznikla velmi brzy, a toto stanovisko zastává prakticky dosud. Vzhledem k tomu, že pochází z Ostravy, a celý život tam prožil, je zřejmé, že se snažil dát dohromady okruh podobně smýšlejících lidí. Názorově blízký si byl s Janem Nevřalou, který se také účastnil seminářů v Olomouci, spolupracoval s ním Milan Šupčák, Antonín Rozkopal, Jiří Štefanides.

Ostravský kroužek byl však mnohem volnější než olomoucký seminář. Zájemci se občas scházeli a diskutovali otázky teoretické a praktické, zejména politické: „Já jsme měl samozřejmě nějaké ambice, aby vzniklo to levicovější seskupení, které by bylo kritické k poměrům jak tady, tak v západní Evropě.“¹²² Ke vzniku takového uskupení nakonec nedošlo, ačkoliv se Petr Rohel o podobném záměru bavil i s Egonem Bondym. Nicméně ani tam nedošlo od myšlenky k činům.

121 Internetové stránky Nadace Světový étos – centrum Prokopios: <http://www.svetetos.cz/www-puvodni/index/index.htm>

122 Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

„To mě došlo teprve až teďka, že taková neformální skupina, která by byla, pak bysme mohli jako skupina podepsat Chartu, a pak by se snad dalo něco dělat.“¹²³

S Egonem Bondym se Petr Rohel seznámil v roce 1976, prostřednictvím Bondyho knihy *Útěcha z ontologie*, která ho nadchla, „protože to byla seriózní filozofie podaná jazykem undergroundu, nesmírně vtipně. Ale nic jsem o něm nevěděl než právě tuhle knížku, kterou jsem stále propagoval, a skutečně jsem snil, že se s ním setkám.“¹²⁴ Z přepisu rozhovoru je patrné, že Egon Bondy je pro Petra Rohela opravdu vzorem všestranného levicově zaměřeného intelektuála: „Bondy byl a je filozof, levicový teoretik, marxista, neomarxista, maoista, což je u něho zdůvodněné, je autor literárních děl (...) [měl] zájem o hudbu, výtvarné umění.“¹²⁵ a „samozřejmě byl nesmírně lidský, skvěle se s ním sedělo v hospodě a různě“¹²⁶.

S Bondym se Petr Rohel setkával poměrně často při svých studijních cestách do Prahy, když pracoval na konci sedmdesátých a začátkem osmdesátých let v muzeu Vítkovických železáren. Jeho prostřednictvím byl více v kontaktu s lidmi okolo Jiřího Němce: „Já jsem skutečně na jedné straně studoval omezeně v archivu, a v knihovně Ústavu marxismu Ústředního výboru, kde se teda dávaly zakázané knihy. [Takže] jsem dopoledne studoval v knihovně. Tam jsem poznal některé lidi, kteří byli podle mě velmi liberální a kritičtí. A pak jsem šel třeba ke Kalivodovi, k Němcovým, k Bondymu. Takže jsem mohl vidět tu situaci z několika stran.“¹²⁷

Alternativní levicové hnutí nakonec za přispění Petra Rohela v osmdesátých letech nevzniklo, ale po roce 1989 se v Ostravě angažoval v Levicovém klubu, a stále spolupracuje s levicově orientovanou ostravskou mládeží.

123Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

124Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

125Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

126Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

127Rozhovor s Petrem Rohelem, označení souboru R_MIC_100408-170015

C. Komeniologická kolokvia v Uherském Brodě

Poté co Pavel Floss roku 1962 ukončil svoje vysokoškolská studia na Historicko-filozofické fakultě univerzity Karlovy, působil jako historik a komeniolog v muzeu J. A. Komenského v Přerově. Zde prožil všechny bouřlivé události let 1968 a 69, a aby se alespoň nějakou činností zapojil do obrodného procesu, přišel s nápadem na uspořádání komeniologického kolokvia při Přerovském muzeu. Podle deníku z roku 1968 bylo kolokvium zahájeno 26. března, a přerostlo v mezinárodní konferenci, které se účastnili komeniologové z Bulharska, Polska, Jugoslávie, NDR, NSR, Nizozemí, Anglie a Švýcarska¹²⁸. Hlavním tématem kolokvia byl Komenský a přírodní vědy, a tímto počinem byl učiněn první krok k pozdějším uherskobrodským kolokviím.

Dílo Jana Amose Komenského bylo a je v celých českých dějinách politikum, a nad jeho dílem se střetávají ideje mnohdy protichůdné. Zároveň jeho dílo zasáhlo do dějin prakticky celého evropského kontinentu, a věnuje se mu mnoho odborníků po celém světě. Komenský byl v komunistickém Československu předmětem zápasu o interpretaci jeho díla, a samozřejmě z toho zápasu nevyšel bez šrámů, v podobě pokřiveného výkladu zejména jeho filozofických myšlenek. Vysoce ceněnou byla naopak jeho pedagogika. Právě na konferenci v Přerově v roce 1968 došlo ke „střetu zastánců ortodoxní marxistické interpretace Komenského a jejími, ideově ovšem různě založenými, odpůrci“¹²⁹.

V přerovském muzeu se však v roce 1970 začala prosazovat normalizace, a Pavel Floss přijal nabídku působit jako vedoucí historického oddělení Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě. Ředitel muzea umožnil přenesení komeniologického kolokvia do brodského muzea. První konference se konala hned v roce 1971, a jejím tématem byl Jan Blahoslav. Při brodském muzeu byl založen

¹²⁸Rozhovor s Pavlem Flossem, označení souboru: R_MIC_080419-165020

¹²⁹Floss, P.: Rozpomínání a meditace jednoho uherskobrodského muzejníka. In: *Studia Comeniana et historica* 28, 1998, č. 59-60, str. 182

časopis *Studia Comeniana et historica*, na jehož vzniku se Pavel Floss také podílel. Časopis publikoval referáty z kolokvií, a především články o dějinách českých zemí v 16. a 17. století. Zároveň se stal prostorem, kde bylo možné publikovat i články s filozofickým zaměřením, a prakticky tak nahrazoval chybějící periodikum tohoto druhu. „Široké časové i obsahové spektrum časopisu ukazuje k hlavnímu ideovému záměru (...), učinit ze Studií a kolokvií místo, kde by byly zmírněny dopady represivní normalizační politiky v oblasti kultury a vědy, a kde by byly vytvořeny podmínky pro tak svobodné vědecké bádání a svobodnou vědeckou diskusi, jak to jen v té době na oficiální institucionální půdě bylo možné.“¹³⁰

Záměr vybudovat z brodských kolokvií a časopisu fórum pro vědce, kteří jinak nemohli veřejně publikovat a vystupovat, se zdařil. Význam brodských kolokvií se rozšířil do světa. Ferdinand Seibt ve své knize *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, považuje Uherský Brod, Opavu a Tábor za malé ostrůvky vědecké svobody. Důvodem je pravděpodobně umístění na periferii zájmu, který byl soustředěn především na Prahu, a její výzkumné ústavy. V Uherském Brodě bylo možné pěstovat historii a filozofii bezmála na úrovni západních zemí. Nicméně ani zde nebylo vyhráno, neboť bdělí strážci režimu zabloudili občas i sem, aby dohlédli na ideovou čistotu přednášených myšlenek. Pokud se však pozornost na uherskobrodské kulturní podniky přece jen obrátila, mělo to neblahé důsledky. Zmiňovaná výhoda periferie se pak přeci jen přeměnila v nevýhodu, a to, co bylo možné vyvzdorovat v Praze, v Uherském Brodě neprošlo.

Mezinárodní kolokvia, pořádaná každý rok, přitáhla pokaždé pozornost nejen odborných domácích a zahraničních historiků a pedagogů, ale zaujala i přírodovědce, hudebníky, teology a stavitele. Kolokvií se účastnili i návštěvníci semináře. Především Petr Rohel, Antonín Blažek a Jan Nevřala. Takto se témata probíraná tajně za dveřmi olomouckého bytu dostala, byť jen skrytě, na veřejnost, v

¹³⁰Floss, P.: Rozpomínání a meditace jednoho uherskobrodského muzejníka. In: *Studia Comeniana et historica* 28, 1998, č. 59-60, str. 184

podobě příspěvků na kolokviu. Nové přístupy v chápání Komenského díla samozřejmě přinášely ostré debaty o ideovém významu celku i jednotlivých pasáží. Cílem Karla Flosse bylo prezentovat na těchto setkáních Komenského jako křesťanského myslitele. Střetávaly se tam tedy mnohé roviny, a pod rouškou komeniologického výzkumu se zde odehrávaly debaty o soudobé filozofii, teologii a historii.

Komeniologická kolokvia navštívilo po dobu jejich konání mnoho zahraničních komeniologů. Mezi nejvýznamnějšími je třeba jmenovat Klause Schallera, Heinz-Joachima Haydorna, Wim Rooda nebo Jana Marinus van der Linde. Klaus Schaller vzpomíná na kolokvia jako na středisko mezi východem a západem. Přidává také připomínku, že po dobu konání kolokvií, po celá sedmdesátá a osmdesátá léta, se nejednou změnily „politické kulisy“¹³¹, kdy se viditelně proměnil okruh účastníků kolokvií. Někteří prostě přijet již nesměli, a někteří naopak ano. Uherskobrodských setkání se účastnili historikové jako Josef Polišenský a Josef Válka, literární historikové Jan Blahoslav Čapek a Milan Kopecký, filozofové Robert Kalivoda, Stanislav Sousedík, bratři Flossové, lingvisté jako Jiří Daňhelka, teologové jako Amedeo Molnár, bibliografové jako Josef Brambora a mnozí další odborníci.¹³²

Muzeum v Uherském Brodě je dalším důkazem toho, že realita komunistického Československa nebyla černobílá. Záleželo na lidech, jejich obratnosti a uvědomění, zda se pustí do aktivit, které sice nemusí vést ke kýženému výsledku, a mohou případně i ohrozit dosavadní existenci člověka, ale zato umožní získat pocit svobody uvnitř totalitního režimu.

131Schaller, K.: Díky za čtyřicet let. In: *Studia Comeniana et historica* 28, 1998, č. 59-60, str. 194.

132Seznam účastníků převzat z webových stránek Muze Jana Amose Komenského v Uherském Brodě: <http://www.mjakub.cz/index.php?idm=108>

XIV. Závěr

Cílem mojí diplomové práce bylo zmapovat činnost olomouckého bytového semináře jako příkladu regionálního disidentského hnutí. V první části práce jsem interpretovala získané rozhovory, a v druhé části jsem sledovala dějiny semináře. Rozhovory, vedené se třemi účastníky semináře, mi umožnily nahlédnout do života disentu. Tedy lidí, kteří se nehodlali smířit s totalitním systémem omezujícím základní lidské práva.

Vzhledem k neexistenci primárních pramenů k danému tématu jsem informace získala metodou orální historie. Prakticky jsem tak prostřednictvím rozhovorů s jednotlivými narátory vytvářela prameny, které byly základem této práce. Dále jsem měla k dispozici deníky a memoáry jednoho z narátorů. Zároveň jsem prostudovala velké množství kontextové literatury o disentu a opozičních aktivitách v Československu. Ze všech těchto informací jsem se snažila složit plastický obrázek života lidí, kteří v komunismu toužili alespoň po kousku svobody.

Téma opozice a disentu v Olomouci i v celém Československu má jedno velké úskalí - aktuálnost. Prostřednictvím rozhovorů jsem se snažila vyhnout tomu, psát o někom, kdo o to nestojí, a případně dezinterpretovat jeho tehdejší postoj. Proto jsem se věnovala pouze třem narátorům, kteří mi byli ochotní poskytnout rozhovor. Myslím, že se mi podařilo vhodně obsáhnout vzorek účastníků takového semináře na regionální úrovni. Můj výzkum olomouckého bytového semináře však není možné generalizovat na všechny podobné aktivity v Československu, a ani jsem neměla takovou ambici.

Moji narátoři reprezentují dvě skupiny, které se v rámci bytového semináře střetávaly. Novou levici a marxismus zastával Petr Rohel, a bratři Flossové hájili společnost založenou na křesťanských ideálech. Díky tomu se mi podařilo získat pohled narátorů na sebe navzájem, přesto, že je dodnes pojí přátelský vztah. Neměla

jsem pocit, že by přátelství mezi narátory nějak ovlivnilo jejich výpovědi. Mezi Karlem Flossem a Petrem Rohelem je znát stálý myšlenkový antagonismus, i když je zřejmé, že se oba respektují a jsou přátelé.

V rozhovorech jsem sledovala několik linií. Za prvé, zařazení příslušníků olomouckého bytového semináře do disentu nebo „šedé zóny“ je značně problematické. Jejich aktivita v semináři a kontakty s pražským disentem je řadí do disentu, ale jejich povolání a kontakty je řadí do „šedé zóny“. Styky s „šedou zónou“ byly výhodné, protože mohly zjemnit dopad komunistického aparátu. Kontakty s disentem byly důležité kvůli myšlenkovým podnětům a přístupu k literatuře.

Další linií je vztah takzvaného centra, v podobě Prahy a Brna, a regionální opozice. Olomoucký bytový seminář byl svébytnou, uzavřenou skupinou lidí stejných zájmů. Pokud se pokusíme generalizovat, zjistíme, že všichni moji narátoři měli kontakty na pražský disent. Vztah centra a regionů byl oboustranný. Stejně jako narátoři dojížděli do Prahy za hlavními představiteli disentu, tak ti přijížděli do Olomouce přednášet.

Motivací k účasti na seminářích byl pocit nesvobody, a především zájem, ležící v oblasti filozofie, která byla striktně kontrolována státem. Jediný možný filozofický směr byl marxismus-leninismus, a výklad ostatní filozofie v tomto duchu. Narátoři neměli sklony svoji aktivitu profilovat politicky. Všechna jejich činnost spočívala v kulturní oblasti, a jejím prostřednictvím se snažili ovlivňovat své okolí (například kolokvia v Uherském Brodě).

Perzekuci v souvislosti s bytovým seminářem moji narátoři nepocítili, ale ve svém životě se setkali s rozličnými druhy postihů. Zejména Karel Floss, který je silně spjat s katolictvím v Olomouci, byl pro své vyznání perzekvován. Petr Rohel se dostal do situace, kdy musel zvažovat spolupráci s StB a případný karierní postup, nebo nespolupracovat a přijít o dosavadní zaměstnání. Narátoři se shodli, že největší perzekuci pro ně byla nemožnost pěstovat filozofii v rozsahu, v jakém by chtěli.

Přišli o příliš dlouhou dobu na to, aby se jim po roce 1989 podařilo dohnat vše, co zameškali.

V druhé části práce jsem mapovala dějiny olomouckého bytového semináře v Riegrově ulici. Scházela se zde nepočetná skupina intelektuálů od počátku sedmdesátých let, aby otevřeně diskutovali o filozofii. Díky Karlu Flossovi se mi podařilo získat svědectví o tajné katolické univerzitě, která se ve stejném domě konala již v padesátých letech, vedená Metodějem Habáněm. Sledovala jsem tedy několik událostí, které souvisely s opoziční aktivitou mých narátorů. Byly to nejen aktivity v Olomouci, ale v průběhu šedesátých let se Karel Floss účastnil také povoleného dialogického semináře v Praze-Jirchářích. Zde se seznámil s mnoha pozdějšími disidenty, především s Jiřím Němcem, s nimiž udržoval vztahy, a zároveň obohacoval i olomoucký filozofický kroužek.

Počátek bytového semináře, pořádaného bratry Flossovými v jejich bytě, vznikl spontánně z podnětu studentů Olomoucké univerzity, kteří se seznámili s Pavlem Flossem. Jeho aktivita byla největší do roku 1977, a poté už byla setkání spíše sporadická. Záměrem semináře bylo studium filozofických směrů minulých i současných, a díky zapáleným stoupencům Nové levice se často diskutovalo o marxismu. Seminář navštěvovalo pravidelně 6 až 8 lidí, dvakrát až třikrát měsíčně. Od roku 1977 byla setkání méně pravidelná, ale nikdy úplně neustala. Mezi návštěvníky semináře v průběhu času nebyli jen filozofové, ale také fyzik, muzikolog nebo lékař.

Bytový seminář byl poměrně omezený, ale jeho účastníci měli možnost šířit své názory a vědění mezi zástupce „šedé zóny“, s nimiž se setkávali ve svém okolí. Nejvýznamnějším z těchto přesahů bytového semináře jsou zřejmě uherskobrodská komeniologická kolokvia, pořádaná při tamním muzeu, a založená a pořádaná Pavlem Flossem. Díky nim měl Pavel Floss možnost setkávat se s mezinárodně uznávanými i místními historiky a filozofy. Jeho působení ve Vlastivědném muzeu a

na UMPRUM v Uherském Hradišti mu také dávalo možnost oslovovat mladé lidi.

Věřím, že se mi v mé diplomové práci podařilo zmapovat sice malý, ale pro regionální historii významný kousek soudobých dějin. Práce na podobné téma ještě nebyla napsána. Podařilo se mi shromáždit rozhovory se třemi narátory. Zůstává zde stále prostor získat vzpomínky zbývajících účastníků seminářů, i když to zřejmě nebude jednoduché. V příloze této práce jsou přepisy rozhovorů na téma bytového semináře s Karlem Flossem a Petrem Rohelem. Mohou posloužit jako odrazový můstek pro další zkoumání nejen bytového semináře, ale obecně regionálních opozičních aktivit.

Výzkumu období tzv. normalizace, případně celého období komunismu, metodou orální historie se věnuje Centrum orální historie při AV ČR. Od jeho založení v roce 2000 zde vzniklo několik projektů, mapujících metodou rozhovorů a jejich následné interpretace, různé dějinné události mezi lety 1948 a 1989. Nejblíže k tématu bytových seminářů měl zřejmě grantový výzkum *Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interviews*, z něhož vzešly dva publikované výstupy. První je dvojdílná publikace *Vítězové? Poražení?*¹³³, která přináší nejzajímavější rozhovory, vybrané z původně 120 zaznamenaných životopisných vyprávění někdejších disidentů a komunistických funkcionářů. První díl obsahuje 30 rozhovorů s bývalými československými disidenty, kteří se v různé míře, a na různé úrovni, účastnili opoziční činnosti, a navazující druhý díl zaznamenává 20 vyprávění předlistopadových funkcionářů KSČ, od okresních výborů až po předsednictvo ústředního výboru KSČ. Druhou publikací je *Mocní? a bezmocní?*¹³⁴, kde je publikováno deset interpretačních studií, založených právě na získaných rozhovorech.

Archivní a historický výzkum provádí Ústav pro studium totalitních

133 VANĚK Miroslav – URBÁŠEK Pavel (eds.): *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interview*. 2. svazky. Praha 2005.

134 VANĚK, Miroslav a kol.: *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*, Praha 2006.

režimů¹³⁵. Ústav se věnuje badatelským projektům podle tématických okruhů, které jsou vymezeny v zákoně č. 181/2007 Sb. Mezi jeho výstupy patří monografie, kritické edice dokumentů, výstavy a encyklopedické publikace. Badatelské projekty jsou prezentovány na webových stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů, a postupně doplňovány o ukázky archivních dokumentů, elektronické studie a články, rozhovory s pamětníky, personální přehledy a fotografie. Výstupy jsou také publikovány v odborných periodikách, včetně časopisů vydávaných Ústavem pro studium totalitních režimů a Archivem bezpečnostních složek.

Dalším z pracovišť, věnujícím se dějinám nejen komunistického Československa, je Ústav pro soudobé dějiny¹³⁶, jehož součástí je i Centrum orální historie. Jeho posláním je provádět základní výzkum českých a československých dějin po roce 1938 v mezinárodním kontextu. Vnitřní struktura ústavu se časem proměňovala s tím, jak se měnilo těžiště výzkumu: od bádání po klíčových událostech politických dějin Československa v období komunistického režimu v prvních letech existence ústavu, ke komplexně pojatému mnohohrstevnému bádání o soudobých dějinách včetně dějin společnosti, dějin každodennosti, dějin idejí, hospodářských dějin, mezinárodních vztahů.

Stále vyšlo velmi málo publikací, které by přibližovaly nejen politické dějiny komunismu, ale zároveň by poskytly obraz o kulturním a myšlenkovém ovzduší v Československu. Omezený přístup k archivním dokumentům a aktuálnost tématu znemožňují detailnější zkoumání. Rozhovory s pamětníky mohou vhodně doplnit již známá fakta, ale je třeba mít na paměti, že každý člověk vidí svět svými očima. Ve výzkumu soudobých dějin před námi leží ještě mnoho nezodpovězených otázek, doufám však, že nové metody historie, nezatížené předsudky, mohou poskytnout ucelený obraz českých a československých dějin.

¹³⁵Informace převzaté z webové stránky: <http://www.ustrcr.cz/>

¹³⁶Informace převzaté z webové stránky: <http://www.usd.cas.cz/>

Anotace

Jméno autora: Iva Nekardová

Katedra historie, Univerzita Palackého Olomouc

Název diplomové práce: Společenský život v komunistickém Československu v 70. a 80. letech na příkladu bytového semináře v Olomouci

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Jana Burešová

Počet znaků: 240 806

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 51

Klíčová slova: regionální dějiny, soudobé dějiny, disent, komunismus, orální historie, Charta 77, filozofie, normalizace

Resumé:

Práce se zabývá dějinami alternativní kultury v Československu v 70. a 80. letech. Mapuje dějiny bytového semináře v Olomouci, vztah semináře a pražského disentu i jeho další přesahy do Uherského Brodu a Ostravy. Práce je zpracována metodou orální historie, tedy metodou rozhovorů a jejich následné interpretace. Interpretací rozhovorů se snaží postihnout fenomén regionální opozice se všemi jeho specifiky.

Literatura

ALAN, Josef (ed.): Alternativní kultura, Příběh české společnosti 1945 - 1989, Praha 2001.

ARENDT, Hannah: Původ totalitarismu, Praha 1996.

BAUER, Michal: Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století, Praha 2003.

BIRGUS, Vladimír - MLČOCH, Jan: Fotografie v českých zemích 1839-1999, Praha 1999.

BRABEC, Jiří a kol.: Slovník zakázaných autorů 1948 - 1980, Praha 1991.

BUDIL, Ivo T. (ed.): Totalitarismus. Interdisciplinární pohled, Sborník z mezioborového semináře konaného na Fakultě filozofické Západočeské univerzity v Plzni 20. 5. 2005, Ústí nad Labem 2005.

CUHRA, Jaroslav: Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969-1972, Sešity ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, 29, Praha 1997.

DAY, Barbara: Sametoví filozofové. Podzemní univerzita v Československu a role Vzdělávací nadace Jana Husa v letech 1979-1989, Brno 1999.

DOKOUPIL, Blahoslav: Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945 - 2000, Brno 2002.

DVORSKÝ, P., ed.: filozofia kai synoysia. Sborník k 75. narozeninám Karla Flosse, 1. vydání, Olomouc 2002.

FIALA, Petr: Podzemní univerzita, Brno 1993.

FLOSS, Pavel: Vzpomínky: In: Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné, číslo II., Olomouc 2003

GRUŠA, Jiří: Cenzura a literární život mimo masmédiá, Praha 1992.

HANÁKOVÁ, Jitka: Edice českého samizdatu 1972 - 1991, Praha 1997.

CHADIMA, Mikoláš: Alternativa, Brno 1992.

CHALUPECKÝ, Jindřich: Tíha doby. Stati o časových souvislostech a situacích kultury 1968 - 1988, Olomouc 1997.

JANOUSEK, Pavel (red.): Slovník českých spisovatelů od roku 1945, Praha 1998.

JIROUŠEK, Bohumil: Josef Macek. Mezi historií a politikou, Praha 2004.

JUST, Vladimír a kol.: Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech, Praha 1995.

KAPLAN, Karel: Československo v letech 1945-1948, 1948_1953, 1953-1966, 1967-1969. Praha.

KAPLAN, Karel: Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953-7 a 1968-1975, Sešity ústavu pro soudobé dějiny AVČR, Praha 1993.

KAPLAN, Karel: O cenzuře v Československu v letech 1945-1956, Sešity ústavu pro soudobé dějiny AVČR, Praha 1992.

KAPLAN, Karel: "Všechno jste prohráli!" (Co prozrazují archivy o IV. Sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967), Praha 1997.

KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950, Praha 2004.

KNAPÍK, Jiří: V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956, Praha 2006.

KOSATÍK, Pavel: "Ústně více". Šestatřicátníci, Brno 2006.

KOUŘIL, Vladimír: Jazzová sekce v čase a nečase 1971-1989, Praha 1999.

KUSÁK, Alexej: Kultura a politika v Československu 1948 - 1956, Praha 1998.

MACURA, Vladimír: Šťastný věk: Symboly, emblémy a mýty 1948 - 1989, Praha 1992.

MACHALA, L. a kol.: Česká a slovenská literatura exilu a samizdatu, Olomouc 1990.

OSLZLÝ, Petr (ed.), Divadlo Husa na provázku 1968/7/ - 1998. Kniha v pohybu I., Brno 1999.

OSLZLÝ, Petr: Podzemní univerzita, Brno 1993.

OTÁHAL, Milan: Normalizace 1969 - 1989: Příspěvek ke stavu bádání, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2002.

OTÁHAL, Milan: Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace", Historia nova, sv. 6, ÚSD AVČR, Praha - Maxdorf 1994.

OTÁHAL, Milan: Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu, Brno 1999.

PATOČKA, Jan: Kacířské eseje o filozofii dějin, Praha 1990.

PAVLOVSKÝ, Petr - JUST, Vladimír: Bytové divadlo, Divadelní revue 1, 2001.

PILÁŘ, Martin: Underground. Kapitoly o českém literárním undergroundu, Brno 2002.

POSSET, Johanna: Česká samizdatová periodika 1968 - 1988, Brno 1993.

PREČAN, Vilém: V kradeném čase. Výbor ze studií, článků a úvah z let 1973-1993, Praha 1994.

SUK, Josef: Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990), Praha 2003.

ŠPIRIT, Michael: Tvář: výbor z časopisu, Praha 1995.

VANĚK, Miroslav a kol.: Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interwiev, Praha 2006.

VANĚK, Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2004.

VANĚK, Miroslav (ed.): Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2002.

VANĚK Miroslav – URBÁŠEK Pavel (eds.): Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interview. 2. svazky. Praha 2005.

Velký sociologický slovník. Praha 1996

VLK, Jan, - VAŇKOVÁ, Vendula, - NOVOTNÝ, Jiří: Minulost a dějiny v českém a slovenském samizdatu 1970 - 1989, Brno 1993.

ZACH, Aleš: Kniha a český exil 1949-1990, Praha 1995.

Zakázané umění I, II, Výtvarné umění 3-4, 1995 a 1-2, 1996.

Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a... zklamání, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 1999.

Seznam zvukových záznamů:

Rozhovory s Pavlem Flossem:

R_MIC_080419-103303

R_MIC_080419-112945

R_MIC_080419-122456

R_MIC_080419-165020

R_MIC_080419-182259

0206M002

Rozhovory s Karlem Flossem

R_MIC_081011-140342

R_MIC_081011-172349

Rozhovor s Petrem Rohelem

R_MIC_100408-170015

Přílohy

Rozhovor s Karlem Flossem v rámci kolokvia na faře v Dubu na Moravě, dne 10. 10. 2008

Tak dnes je tedy 10. 10. Rozhovor s Karlem Flossem o bytových seminářích v Olomouci. Takže já bych vlastně začala s vámi opravdu v těch 50. letech, jaký byl Váš vztah k Metoději Habáňovi, chtěla bych se dozvědět více o tom, jak probíhala v Olomouci podle mých informací jakási obdoba soukromého semináře nebo přednášek, kterých jste se také zúčastnil. Takže vlastně Vaše vzpomínky na toto období

KF: Tak to jste se dotkla něčeho ještě před těmi bytovými semináři. Speciálních bytových seminářů. Ano. My jsme je prostě nikdy nepřerušili, po těch velkých peripetích. Obsazení kláštera, uvěznění v Broumově a tak dále. Což bylo všechno v roce 1950.

Vy jste vlastně až do roku 1953 byl u PTP.

KF: To bylo 1950...takže to bylo takto. V roce 1948...to je velmi zajímavý, že právě v roce 48.. jsem na podzim vstoupil do dominikánského řádu pod stálým duchovním vlivem Habáně. Jako vzor jsem měl Habáně, Maritaina, Lacordaira¹³⁷. a tak dále. A stalo se to, že v roce 50 jsem vlastně končil první rok studií, současně jsem totiž studoval na olomoucké univerzitě, pokračoval ve studiu na olomoucké univerzitě, v rámci klasické slovanské filologie a filozofie. Ale tam potom v roce 50 jsem, jako takovej nadanější nebo vyzrálější student, měl jít studovat dále do Říma, na univerzitu dominikánskou, Angelicu¹³⁸. Jenomže se nedospělo k prázdninám a následnému studijnímu roku, nýbrž koncem dubna byly ty přepady klášterů po celé

¹³⁷Henri Lacordaire – dominikánský myslitel v 19. století

¹³⁸Angelicum – papežská univerzita

republice. Čili koncem dubna jsme se dostali do Broumova, kde jsme byli až do září. Ti co nebyli příliš staří, my jsme byli úplní kluci tehdy, byli dáni na vojnu, k PTP, u kterého jsem byl až do 53. A po návratu se zase leccos zformovalo. Ovšem vždycky víceméně tajně, poněvadž žádné aktivity, zvlášť řeholní a náboženské, nebyly dovoleny. Ale přece jenom tak někdy uprostřed padesátých let jsme se znovu sblížili nebo dostali k sobě s Metodějem Habánem a okruhem některých lidí, které znal on, některé já. To si můžeme říct až později, jestli je budem jmenovat nebo ne. Dohromady jsme byli asi čtyři lidé. Zkoušel navázat jaksi filozofické studium s tím, že by to byl základ až jednou bude možno jakési tomášovské nebo tomistické akademie. Kdy to bylo... je vidět přesně z toho, že v tom domě, kde jsem bydlel a kde doted' bydlíme, ten dům patřil jistým Večerkům, a jedním z hlavních přátel od mládí, z mladých lidí, Habáně byl právě tento Kazimír Večerka. Velký zapálenec pro Aristotela, Tomáše, který mezitím už umřel. Takže se to jako stýkalo, tady ten seminář tohoto druhu, pod Habánovým vedením, týkající se především studia Tomášova díla a jeho možného vlivu na moderní kulturu, se konal v tomto domě v Riegrově ulici. A samozřejmě to muselo být všechno přísně tajné, protože o to by mělo StB velký zájem. No, a kdy to bylo, je vidět z toho, že Habán, který tam dojížděl z toho pohraničí českého, nejvzdálenějšího, a vždycky jenom pár dnů tu pobyl, tam byl právě v den, kdy se ohlásilo, že byl zvolen nový papež Jan XXIII.¹³⁹ v roce 1958. On sám, jsem viděl, že neprojevuje nějakou zvláštní radost, páč ho buď neznal nebo možná už věděl k jakému patří křídlu. No, a brzy celou tu scénu tam náraz osvětlila myšlenka toho Jana, kterou dostal velmi brzy, k překvapení nejenom Habáně, ale mnoha kardinálů, že svolá koncil. Čili 59 – 60 a ty další roky byly rokem velkých nadějí i opatrného očekávání, co se dál stane. Ale ještě než začal koncil 62, tak 61 jsem byl z jiných důvodů znovu zatčen, a s tím celá skupina okolo velice zajímavého člověka Vladimíra Neuwirtha. Takže jsme si museli dát velký pozor, když už jednou v tom domě nás vybrali, abychom pokračovali. A když..tam je to

13928. října 1958

nejzajímavější v mém vývoji, že ještě koncem padesátých let jsem pracoval víceméně v duchu toho Metoděje Habáně. Ale, jak jsem řekl už v té dnešní přednášce, hledal jsem nové cesty jak vykládat vývoj v církvi, v dogmatech, a v celé jejich tváři. Čili to ve mně bylo, jak mě doporučil toho Marinsolu, ale já jsem šel svými cestami, a od té doby, co byl svolán koncil, svoláván, postupně připravován, páč byl v letech 62 až 65, tak se proměňovaly scény, a to je velmi důležité. To znamená, já jsem stále více poznával ty moderní mladé teology, jako byl Ratzinger Kung, kteří tehdy měli třicet let, kteréžto on považoval za problematické ne-li zcestné. On mi to přímo formuloval tak, že málo vzdělaní biskupové na koncilu byli obalamuceni, prostě podvedeni, očarováni podivnými koncilovými poradci, který podle něho byli nepřesní, málo hlubocí, ne-li žvaniví. To někdy padlo přímo. Ale ne jenom tito dva, jako mladí Ratzinger, Hans Kung, ale dokonce klasik Karl Rahner. Víím, že mě bral knihu z rukou, jednou když jsem byl u něho: Prostě proč věnuješ tolik času tomu žvatlání? Tentýž poměr měl třeba k Teilhardovi De Chardin, který tehdy měl ohromný boom, a zdálo se, že je to nový Tomáš Akvinský. On byl hluboce nespokojen: To není vono, zase je to plané mluvení, není to vono. Čili to, co jsem od studentských let k němu cítil, a chtěl s ním spolupracovat, v rámci té krystalizace okolo toho koncilu, vyústilo až v pro mě naprosto nepředstavitelné, dříve, odcizení. Protože jsem cítil, že v těch nových směrech je velmi mnoho, ale hlavně v koncilu. No, a teď jsem byl překvapen, že vlastně když jsem teď v poslední době poznal některé názory současného papeže, takže bych mohl říct, že kdyby teď žil, a byl papežem, tak by to byl jakejsi Ratzinger, se kterým já jsem ve velikém napětí vnitřním, ale jak jsem tady vyložil, i s jeho jakýmsi protipólem Kungem nejsem úplně za jedno. Čili já jsem prostě na rozcestí stále, cítím, co chtějí ti, kteří chtějí opustit ty staré cesty, ale na druhé straně jsem opatrný v těch nových cestách, a tento duch vlastně toho hledání se vnesl do těch dalších bytových seminářů, které jako... Bylo to takto asi. Čili padesátá léta, Habáně něco chtěl tajně obnovit. Přišel koncil,

přišla šedesátá léta plná ohromné aktivity, protože skončil koncil, probíhali Jircháře, přišlo Pražské jaro. A potom po velikém ochlazení, normalizaci, jsme začali pracovat v tom semináři v Pavlově. Nebo u něho v bytě. Ale co je zajímavé, že to bylo pořád v jednom domě. Jo. Ale ten dům s tím nehrál prostě takovou roli. A tohoto ducha hledání a otevřenosti jsem přenesl i do toho Pavlova, páč kdybych býval šel jenom na jedno křídlo nebo na druhé vyloženě, tak by to nemělo zdaleka toho ducha. Páč takových vyložených, jednoznačných jinde bylo dost. Že byli naprostí modernisté a naprostí konzervativci, kteří dále mysleli, že musí to dělat v duchu tomismu, a tak dále. Já nevím co ještě k tomu bych mohl doplnit. Tady k tomuto vývoji.

To jste mi pěkně popsal ten vývoj toho, tu duchovní kontinuitu.

KF: Kontinuita byla. Ano.

Pamatujete si...vy jste se účastnil přímo těch Habáňových tajných přednášek a sezení?

KF: Jo.

Jaká tam byla atmosféra, a kdo je navštěvoval?

KF: No tak to vám mohu říct. To je vlastně zatím secretum, bylo to dost tajné, ale dnes už to může být, pač už nikoho nemůžou zavřít. Tak ten nrjuží okruh byl velmi zajímavý. Byl to ten Kazimír Večerka, který byl od mládí společně se mnou v okruhu mládeže kolem Metoděje Habáně. Potom jistý velmi tajemný, v úvozovkách, člověk, doktor Slavomír Šišák, který v té době byl zaměstnaný jako jeden z vedoucích knihovníků ve vědecké knihovně v Olomouci, a stále pracoval na tomismu, na jeho výkladu. Tady může být zajímavé, že nám prozířetelnost nahrála přístup k literatuře především staré a tradiční, protože on byl správcem fondů zkasírovaných novým režimem. Z klášterů se knihy svezly na různá místa dosti

problematická, že knihy tam trpěly, bylo tam vlhko. Tak tady to bylo v tom kateřinském klášteře u tržnice. Tam byly všelijaký prostory. No, a to byl úplnej ráj, protože on to měl spravovat. On byl zodpovědný za to, že se tam nic neztrácí, a tak dál. A měl to katalogizovat nějak. No, a já jsem tam měl přístup. Čili tam jsem nacházel věci, který nikde jinde nemohly být. Časopisy v ohromné úplnosti, ty staré tradiční, ale i Tomášova díla mnohá jsem tam sebral. Takže to byl teda...kromě mě, ten Večerka Kazimír, který byl jako doktorem práv, a pak si udělal matematiku. Toto byl doktor filozofie ten Šišák. Mimo jiné asistent u J.L. Fišera už v Brně po převratě, kterej později se stal prvním rektorem Olomoucké univerzity, té obnovené. No, a pak tam byl zvláštní muž, lékař, který se jmenoval Rádl, a byl skutečně synovcem slavného Rádl. Čili kromě nás filozofů, a tady toho i matematika, částečně, a právníka, tam byl lékař. Habáň dokonce říkal, že měl sny, jako zjevení, kde to bude. Tady může být velmi zajímavé, že se to vůbec neuskutečnilo, že to bude u křížovníků u Karlova mostu, že bude jednou, až bude možnost, obnovena nějaká tomistická akademie. Celkově musím říct, že úroveň, dnes to můžu říct, nebyla valná. Totiž bylo to pořád v takové stísněnosti, aby se na to nepřišlo, ale především, on neměl už jako v sobě nějaký elán a vizi, aby to bylo hodnotné, co jsme tam dělali. Každý v podstatě přinesl to, na co měl čas, nebo co udělal, ale já jsem tušil, že to může být nějaký most k něčemu, ale že jako takové to nemůže mít hodnotu. Takže vyšumělo to do prázdna. Spíše si vzpomínám, že jsem s ním sám jezdil k němu a když jsme byli tam sami, že jsme leccos probrali. Hlavně jsem mu četl Le Phénomène Humain čili Fenomén člověk od Teilharda De Chardin, a on stále říkal, že je to hrůza, nepřesné, a tak dál. Čili já jsem v tom průběhu viděl, že se vzdalujeme, že nemohu jít touto tradicí a touto cestou. A pak, když začaly právě v návaznosti na tyto aktivity, víceméně tajné, ty aktivity jirchářské široké, tak oni - Šišák byl vždycky mimo, v Olomouci nebo na Olomoucku, a ten byl taky jinde ten Rádl - oni někdy Večerka...Habáň s Večerkou, někdy přišli jakoby jacísi inkvizitoři

nebo korektoři, že se i tam jde špatně v těch Jirchářích. Jakoby my, kteří jsme chtěli sblížení protestantů a katolíků, opouštěli nějakou cennou tradici a hlubinu katolicismu, a byli, a jsou známi dodnes, oba už umřeli, jako jacísi neblazí donašeči vrchnosti, především Tomáškovi. Ale tady je důležitý, o tom nikdo neví, že tam chodili nejenom oni, nýbrž i zase druhé strany, říká se o Tomáškovi, že byl člověkem poslední návštěvy, že vždycky držel to, co mu řekl ten poslední, ale já jsem prostě u něho měl takovou důvěru, že někdy sám se mnou valný kus večera prochodil kolem Pražského hradu, abysme nebyli v žádné místnosti, a ptal se na názory. Ten Tomášek je významný tím, že byl jediným otcem, biskupem, který jezdil na koncil. Protože oni nechtěli, aby tam nebyl žádný Čech, páč to by byla ostuda, tak si vybrali jeho, jako figuru dosti problematickou, a on byl jako farářem, ač byl biskup, farářem Moravské Hůzové u Olomouce kde jsem ho občas navštěvoval, a byl spojkou v některých záležitostech. Čili málokdo ví, že jsem s ním prochodil některé večery v Praze, a sdělil mu a ukázal mu, že tam se neděje nic neblahého nebo nezdravého, nýbrž naopak, že tam můžou být zvláštní nové vztahy. A došlo to tak daleko, že já jsem nechal u jednoho, jmenoval se myslím Jan Neckař, dělat asi takto velké plakety Jana a Pavla VI. a značení pro koncil. A když na to přispěl Tomášek, tomu výtvarníkovi, tak jsem mu řekl, že když teda nemá nic proti základním polohám těch Jirchář, že by bylo krásné kdybych mohl jeho jménem předat tu plaketu Hromádkovi, přednímu protestantovi. A při jednom tom podniku jirchářském jsem to skutečně udělal. A jak nový byl duch té doby je vidět z toho, že ten Hromádka se stále znovu ptal, je-li to opravdu od Tomáška. Což pro mě byla vlastně urážka. Jako bych si to mohl vymyslet, a tak dál. Já jsem mu říkal, jak by si to mohl...to by přece byla nehoráznost. Tak to přijal s úctou. A to byla jakási protiváha. Čili všimněte si toho vývoje. Ač jsem byl jádrem toho původního habáňovského okruhu, dostal jsem se v rámci vývoje svého a koncilu, a toho všeho vlastně, do protikladu s nimi. A to byla léta šedesátá. Víme jak pokračovala. To se pořád něco dalo samozřejmě. Byli jsme

aktivní. My jsme měli potom ještě, a o tom píše Pavel, tam najdete víc, částečné setkávání u J.L.Fišera. Tam se odehrával zase bytový seminář, kam chodil mimo jiné tady ten lékař Bazala¹⁴⁰ a jistý lékař Kolařík a ještě bratr. Tam se probíral především strukturalismus, páč to byl hlavní problém Fišerův, a tím vlastně se stalo, že jsme v rámci tohoto semináře, Fišerovského v Olomouci, byli aktivními spolupracovníky Klubu angažovaného myšlení, ne KANu, ne Klub angažovaných nestraníků, Klub angažovaného myšlení. Byly velmi zajímavé schůze, velké, kde se probírala i okupace, a tak dál. Čili to je konec let šedesátých, no, a pak je ten přechod do sedmdesátých let, a pomalu jsme se dostávali k tomu, že začneme s novým okruhem lidí dělat tady ten seminář, o němž už víte. Čili nejzajímavější na této historii je můj proces Habáňovi, a k té klasické tradici. Asi tak.

Mohli bysme se ještě vrátit k těm Jirchářům, a k té vaší účasti na nich? Jak jste se vlastně k tomu dostal...

KF: Takže k Jirchářům. To skutečně patří k nejkrásnějším nejenom mým, ale já myslím že i české společnosti, která za konstelace zcela zvláštních okolností to umožnila. Že tam bylo mnoho velmi zajímavých duchů, na té protestantské fakultě. Samozřejmě nejzajímavější byl světově známý barthovský teolog Josef Lukl Hromádka, ale taky Souček, Molnár, Milič Lochman jako mladší, a setkaly se v Praze dvě osobnosti, které jsou zcela mimořádné, a to byl Jiří Němec a Ladislav Hejdánek. Protestant a katolík, plní nadšení, mimořádně inteligentní, hlubocí lidé, kteří vnímali vývoj křesťanství v moderní době. Samozřejmě Bartha, a tak dále. Němec znal jak Tomáše Akvinského, tak Heideggera a moderní směry. Měl obrovskou knihovnu, ohromné styky a kolem nich, pod záštitou Hromádky, páč jinak by to bylo asi brzo zkasírováno, ale Hromádka měl přístup i na Hrad, a byl pro ně zárukou, že křesťanství by mohlo nějak pomáhat výstavbě socialismu, bylo to umožněno. A když tam do toho ještě přišel prvek tvůrčího marxismu v Machovcovi,

¹⁴⁰Bazala přítomen na kolokviu, Karel se na něj přímo odkazuje a ukazuje.

Milanovi, no tak to bylo místo určitě mimořádně zajímavé, kde, pokud jde o mě, tak moje postavení historické je zvláštní tím, že já jsem byl jedinou hlavní spojkou Moravy s tím, protože voni se scházeli pravidelně nejméně jednou týdně, kdežto já jsem tam byl občas. Nicméně v roce 64 jsem měl jednu ze svých hlavních přednášek, která je zachovaná. Pavel jí chce vydat - Podmínka sjednocení, kde jsem mluvil filosoficky, a už tehdy o Teilhardovi De Chardin, triádách jako katalizátoru sjednocení církví, a k novému obrazu církve. A potom jsem měl ještě jednu výklad vztahu k islámu. Čili dvě přednášky. Pro vás je zajímavé, že když jsem měl tu hlavní přednášku Podmínka sjednocení, tak ten večer vedl, předsedal mu, právě nejdůležitější člověk po Hromádkovi, J. B. Souček, a když jsem skončil, tak řekl větu, která byla ohromným darem pro mě: Připomínáte mě mladého Hromádku. Já jsem jel domů jako omámenej, páč nikdo mě nemohl dát lepší dárek. Ale pro vás je důležité, a pro budoucí historii, že samozřejmě tak chodili vždycky na ty podniky obě ženy. Heda Hejdánková, spíše taková tichá, nesmírně dobrotivá žena, a více zasahující, tvořivá Dana Němcová. A ta Dana Němcová... já jsem jí vždycky říkal panna Maria modernosti... protože ona je nesmírně vnímavá a bezprostřední, obětavá. Naprosto, skutečně, mariánskej typ. No a ten, ty Jircháře z katolické strany byly bytostně spojeny s bytem Němcových v Ječné ulici, hned naproti kostela Ignáce, kde se pokračovalo ve dne v noci v tomto duchu. To zamená, tam se přednášelo, pouštěla hudba, diskutovalo, tam přicházeli čerstvě propuštění vězni, tam cvičili Plastikové, tam jsem poznal Magora, čili Jirouse, který potom se zvláštním způsobem vyměnil ty vztahy v té rodině. No a co tam bylo, tam byl klenot, obrovská Jirkova knihovna, protože nevím, jak se to stalo, on měl takové styky s cizinou, že tam byly nejnovější encyklopedie, nejnovější filozofická díla. Samozřejmě nejhlubším způsobem se tam pěstoval Heidegger na úrovni Dasein analýzy, a tak dál. Čili když jsem nebyl v Jirchářích, tak jsem aspoň občas byl tady v tomto prostředí. A toto prostředí mělo mimo jiné zásadní význam pro vydávání dobré literatury, protože

Němec měl vliv na Vyšehrad i na časopisy tehdejší doby. Tam vznikla Tvář, tam vznikla v podstatě základní idea Charty. Ale teď to bych musel prostě vykládat velmi dlouho, ale myslím, že tam něco... Já jsem nepodepsal Chartu, ani jsem neměl takový vztah, páč jsem měl trochu jiné vztahy, k určitým politickým věcem jsem se vztahoval jinak, ale důležité je, že jsem spolupracoval na základním ovoci, maličké knížečce Křesťanství dnes, na tom sborníku, který redigoval Jiří Němec, a kde byli přeloženi tím základním okruhem, prostě, Hejdánek, Němec, Sokol, Frej a já, nejlepší věci z tehdejší progresivní teologie. A já jsem tam poprvé v českých zemích přeložil Schillebeeckxe, Nový obraz Boha a politika¹⁴¹ se to myslím jmenuje...to nevím, to byste si musela overit. Čili můj základní vstup byly některé přednášky a účast v Jirchářích a vydání tady tohoto spisu. A potom pod úchvalou Jířího Němce, že to je nejlepší, jsem brzy přeložil, v roce 70 to vyšlo, to Schoffovo vynikající malé dílko *Aggiornamento*, Vývoj moderní teologie, které jsme museli, aby to mohlo vyjít, dát název *Výzva nového věku*, páč *Aggiornamento* zakázali. Ale přesto, že po tomto ústupku to vydali, těsně poté, co to vyšlo, to šlo do stoupy, a zachránilo se prej jenom ze šesti tisíc 500 kusů, ale ty hrály velkou roli. Takže po letech lidé jako je Štampach, Halík, jako další generace, řekli - z toho jsme čerpali. Ale zaplať pánbůh...takže vyšlo to z dílny Jirchář Jířího Němce a naší společné, ale prošlo to ještě sítem StB, že to přišlo náhodou. Čili, to je vztah k Jirchářům.

Dobrá. Tak přejděme ještě k těm seminářům v Olomouci, co se konaly v té... Já vím, že váš blízký přítel Radoslav Kutra se jich účastnil.

KF: Mimo jiné... Pro veškeré dění v Olomouci měl význam můj vztah s Kutrou, kterej byl skutečně bratrskéj, obrovsky opravdovej a hlubokej. A byl to moderní umělec, že. Moderní výtvarník, který objevil Mondriana, Doesburga čili hnutí De Stijl¹⁴², k čemuž jsem hodně přispěl tím, že jsem jim překládal z holandštiny a z

¹⁴¹Možná myšleno: *Als politiek niet alles is... Jezus in de westerse cultuur* (Baarn 1986) – tr. On Christian faith: the spiritual, ethical and political dimensions (New York 1984)

¹⁴²Nizozemské umělecké hnutí založené 1917.

francouzštiny ty teoretické texty, nacházel ty souvislosti. Čili psal jsem takzvané předmluvy do katalogů Kutrových, a tak dál. Takže v tom našem...v té práci filozoficko-historické, v tom semináři s trvalým pozadím, byla spolupráce tady s tím, v tom okruhu výtvarném. A tak se taky stalo, že sehrála, a to bylo ještě předtím než spadla ta opona normalizace, ohromnou roli sehrála proc celý náš duchovní život kniha Karla Lederbergera, švýcarského historika, *Kunst und Religion in der Verwandlung*. A to bylo přesně, co jsem hledali...Umění a náboženství v přeměně. To je typický popis mé duše, že se to jednak mění, a že se to nemůže změnit jedno bez druhého, názor na krásu a náboženství. A já prostě jsem tu knihu našel v Praze, těsně než spadla opona, že chodily takovéto publikace. Přečetl jsem ji s ohromným...prostě horečkou v rychlíku, utíkal za Kutrou, ten člověk myslí jako my o významu triád a proměny, především vztahu gotiky, baroka a moderní doby, a tak dál, Maritaina. No a tak se stalo, že jsem tak dlouho hledal, až jsem našel jeho adresu a napsal mu, že myslí jako my. No, a teď bylo to překvapivé, že v květnu 68 on napsal, že přijede do Olomouce, což bylo jistě velmi obohacující jistě pro obě strany. Taky knihovna je od něho, potom on mě ji celou věnoval, na Sázavě. No ale, páč přišla okupace a všecko, Kutra s částí své rodiny, i s Kuličkou, lékařem, k němu utekl. A celá jeho anabáze a teďka existence švýcarsko-italská závisí na tom, že jsem koupil tu knihu. Že jsem jí objevil, koupil a rozpracoval. Čili to je jeden z důkazů, který jsem tady jenom trochu naznačil, že si uvědomuju s úžasem, ale i úděsem, co způsobilo křížovatky moje i jiných lidí, ale tím i v české kultuře iniciativa. Prostě, že jsem to vzal, přečetl, přinesl tam a onde. Čili tam potom, jak vznikl ten seminář, byl silně už ovlivněný. Ten seminář u Pavla v sedmdesátých letech byl silně ovlivněný šedesátými lety. Čili tam to zdědilo Jircháře, tam se zdědilo to všechno co se stalo okolo šedesátého osmého roku s Kutrou, a s těmi, a samozřejmě už tam byla trochu jiná skupina: historikové, fyzikové a ti estetické, a tak dál. Jeden rys tam byl, že já jsem, co jsem sehnal nové články nebo nové knihy, tak jsem jim o nich referoval.

Čili měli jsme povědomí o věcech jako říká Pavel: slova a věci, o Foucaulta, a tak dál. Ale tam bylo nejdůležitější, že my jsme, ještě více než v duchu Jirchářů, spolupracovali v ostré konfrontaci věřících křesťanů se zásadními ateisty a zásadními marxisty, pro něž byl jako guru Bondy. Taky za ním jezdili, někdy jsme byli za ním my všichni. Ale my s Pavlem jsme byli přeci jen samostatnější. a už tam se ukazovalo to, co jsem naznačil už dnes, že je nové, že sám Bondy řekl, že s takovými věřícími bratry se mu líp žije, diskutuje a dechá než s pitomými souvěrci. takzvanými železnými marxisty. No, a takže se ukázalo, že ty věci se nevylučují, nýbrž to co hlásá dnes, že jsou v hlubinách komplementární. My jsme věděli, že ačkoli jsme na velmi různých pozicích, že jsme na jedné lodi. Velmi jsme se obohacovali, a vrcholy byly, že přišel mezi nás někdy právě Němec. Jo, to tam byl i Oldřich Králík taková ...¹⁴³ postava. Čili ten seminář měl klasické spolupracovníky, a někdy když třeba přijel Němec, tak se přizval širší okruh, aby ho viděli. A ještě k tomu, mimo jiné, já jsem se snažil o to je vzdělávat ve filozofické terminologii řecko-latinské, a prostě dějiny, terminologie, dějiny filozofického myšlení. Což se projevilo pak v mých skriptech, když jsme se dostali nečekaně na univerzitu. Čili mělo to, to je pro vás důležité, většinou tři části. Jakési cvičení v té terminologii nebo vůbec v nějakých základních věcech jako, jak se říká, co potřebuje v dílně filozofa. Potom byl referát o nějaké nové knize nebo statí nebo článku, a pak byla velmi horlivá diskuse.

Pavel říkal, že ty diskuse byly velmi otevřené.

KF: No to bylo někdy velmi ostrý. To byly až hádky. Ten slintal skoro... Rohel a tak dál, že. Hrozný, protože šli oni někdy do krajnosti, kterou jsme nesnášeli, a tak dál no.

Ještě ten seminář v bytě J. L. Fišera, ten se konal jenom krátkou dobu, že?

¹⁴³Není rozumět jaká postava...

KF: No, to má ale Pavel popsáno. Já jsem vám řekl, tam se změnili ti návštěvníci potud, že tam bylo dané téma, kterým Fišer hořel a to byl strukturalismus. Čili jako základ jsme měli Piagetovu knihu *Strukturalismus* jako klasickou. od ní jsme se odráželi v diskusích a, jak říkám, byli tam i ti lékaři, především Kolařík, jako velký odborník v neurologii. Takže on od něho chtěl, on tam chtěl přírodovědce, aby mu řekli něco čemu nerozumí, případně fyziky. Ale ten byl víceméně příležitostný, a nebyl tak dlouhý jako ty ostatní. Neměl to trvání.

Pavel v těch vzpomínkách, co já mám nahrané, říká, že vás často okřikoval právě J. L. Fišer, ať tam netaháte toho pánbíčka. Vypichoval takové historky.

KF: Jo, ale... To právě je hrozně zajímavé, že teďka, co dělám s tou jeho dcerou Sylvou Fišerovou, jakési dialogy vedeme nebo rozhovory se mnou. No, tak tam se já charakterizuji figurou ze stylistiky, známou pod jménem oxymorón. To znamená spojení nespojitelného. No, já jsem skutečně byl od mládí ne přitahován, ale něco zařídil osud tak, že jsem mohl vejít do prostředí tak různých, že tam vešel vždycky jenom někdo, ale už nikdy ne do toho druhýho. To už se zdálo tím, že jsem měl kamarády velmi disprátní, takže se mě ptal vždycky ten jeden, jak můžu jít s ním, a ten druhý taky. A já jsem viděl, že to není, že se to nevylučuje. No, a tak jsem taky poznal, že přestože on byl dost, tak podivně, jednoduše bych řekl, na mě až odpudivě jednostranně ateistický, ten Fišer...mohu-li to tak říct. Takže jsem ho vnímal jako obrovsky významného myslitele a politologa, a on mě současně bral, přestože znal můj vztah k víře, tak to nezesměšňoval a cítil, že něco je hodnotného. Čili nejkrásněji, a to se vám bude hodit jako perlička, to málokdo ví. Jednou přišel právě do toho skladu knih J.L.Fišer. Tam byl Šišák, a možná ještě někdo jinej, a my jsem mu mimo jiné řekli, že je tu Habáň, a je u nás. Bude na Riegrovce. To by bylo zajímavý, kdyby jste se po létech sešli. Ten Fišer byl svolnej, už seděl u nás na Riegrovce v bytě, vyjednávalo se, po krátkém zamyšlení Habáň nešel. Čili přece

jenom to byl pro něho nějaký až... ale zase v literatuře... Dříve když jeden vydal spis, a druhý vydal spis, tak to recenzovali s úctou. To nebylo... ale jako výlučné až tak moc. Ale v každém případě tam se to nesešlo. Kdežto já jsem v mnoha prostředích mohl říct něco, co tam nikdo nečekal, a jinak by se tam nezašle. No, a to si cením, protože to je to, co tady mluví Letz o té polaritě, která je dosti disparátní, ale má význam. Stačí to asi tolik? Pokračujme stále... co si vzpomenu. Aby se něco důležitýho... Co jste se chtěla zeptat?

Jestli jste někdy měl pocit, že jste ohledně těch seminářů byl třeba sledován?

KF: Joo, no tak... to jsem věděl, to jsem nejenom tušil. Ale to se stalo, že o půlnoci zazvonil někdo a snažil se mě šeptat: Byl jsem vyslýchanej, ptali se taky na tebe. No, tak já jsem vždycky říkal: To nevádí. To je pořád. Totiž jestliže byl někdo vyslýchanej ohledně intelektuální činnosti dokonce ve spojení s náboženstvím, tak bylo velmi nepravděpodobné, že by nepadlo moje jméno. Takže to jsem jsem byl stále. Oni taky... jsem měl od lidí, kteří měli určité styky, dokonce upozornění, že u mě budou hledat Chartu nebo 2000 slov, a já jsem jim říkal přímo, upřímně, ať nechodí, zbytečně... by nic nenašli. Já to nemám, já takto nejdu, protože, to bylo ovšem z mnoha důvodů. To by bylo na další okruh mluvení. Proč jsem, ač jsem byl v hlubinách v mnohém s nimi za jedno, a na jedné lodi. Po druhé stránce mě to bylo vzdáleno, protože já, moje celkové snažení celoživotní, je vyjádřeno v mém proslovu k těm sedmdesáti tisícům lidí na generální stávce 89. Prostě ty věty jsou zachované: Západ nebudeme dohánět, ani předhánět, vytvoříme si vlastní důstojný model života, pod heslem socialismus s lidskou tváří. Čili to chtěl i Vaculík tehdy, i Havel, voni pak až to přišlo, tak to vhodili do chřtánu kapitalismu, v úvozovkách. Čili já jsem si toto nepřál, a to věděl... a proto jsem i měl blízko k Fišerovi, protože on byl bytostný levičák, ale vyššího smyslu jako jo. Proto taky nebyl nikdy bezprostředně, teda nikdy se nestal marxistou. On měl potíže se svým členstvím, páč říkal: Já jsem v

komunistické straně, ale mám lepší systém, systém skladebný. Já překonávám marxismus. Takže to jsem taky od něho čerpal, a to samozřejmě vědomí, že jsme stále sledováni, a že může něco přijít, nás poznamenalo taky, že. Ale jaksi víceméně se s tím počítalo. A jak kdosi řekl: Ten duch sedmdesátých let, i když byl jako tísnivý, nebyl už jako padesátých, kdy se popravovalo, zavíralo na patnáct let a tak dál. Ten duch se vyměnil.

Další věc. My jsem teda skončili u toho pokračování těch bytových seminářů, a další věc, kterou bych chtěla s Vámi probrat, je ta zahraniční literatura. Protože já vím, že Vy jste se dostával nějak k literatuře právě pro ty semináře, která se tady nedala dostat. S tím, že Pavel říkal, že se k vám hodně zásilek nedostalo.

KF: Takže, pokud jde o zahraniční literaturu a její získávání v těžkých časech, tak bylo několik takových cest. Já jsem především dosti dravě získával adresy, a pokoušel se psát lidem, aby mně něco poslali, a když už mně něco poslali, tak jsem směřoval přesněji, co by to mělo být. Ale už jsem mluvil o tom, že jsme měli i ty možnosti z těch záborů, čili dostával jsem se k literatuře, těch zabraných knih, které jiní nemohli získávat, a těch cest jako bylo mnoho no. Samozřejmě, že nemohu říct, co všechno se ztratilo. Co nedošlo. Páč oni málokdy podali zprávu, že to a to zabavili. Stalo se to, ale velmi zřídka. A tím, že jsem se dozvídal určitými cestami z recenzí zase, co vyšlo, tak jsem se pokoušel najít adresy těch autorů, a napsat jim. To se stalo s Ratzingerem, právě s pozdějším papežem. s Kungem, ale i s Karlem Rahnerem, páč když jsem znal jejich zájmy a jejich směřování, tak jsem prosil o jejich spisy. Tak samozřejmě tím, že to bylo těžce získáváno, ty podněty, a ještě do toho vstoupilo, že ne všechno přišlo, tak proto jsme měli, ačkoli jsme nějakou literaturu měli, tak to bylo velmi výběrové, kusé. Z toho se leccos taky samozřejmě vyvíjí, to, co nás ovlivnilo a k čemu jsme se dostali, že bylo všemi těmito víceméně náhodnými vlivy. Ale mohlo by být velice signifikantní, že když přišel převrat, ten

skutečný, jako 89, tak jsem vystupoval u té trojice, jako mezi těmi revolucionáři, v uvozovkách, s určitými lidmi, kteří byli blízko novému biskupu Vaňákov. A když jsem jako připoměl to, že někteří teď říkají, že s těmi západními vlivy nepříjde jenom dobro, nýbrž i zlo, že sem nám proniknou teď věci, který nejsou dobré, a že to vlastně dělali ti estébaci, když nám to zabavovali, tak on řekl strašnou větu, ale typickou pro jistou část hierarchie věřících, že po té stránce StB bylo vedeno duchem svatým. Což je velice zajímavá poloha, protože jim to, že nás toto nemohlo ovlivňovatm nevadilo. Spíše se jim zdálo, že s tím přichází jistý jed. Ale mnoho těch věcí, jako jak to přicházelo, jsem popsal v tom případě s tou knihou, nevím, jestli jsem vám to už říkal, jak jsem našel tu knihu toho Lederbergera, a o tom jsem už mluvil. Přečetl jsem ji, našel jsem adresu, což se nedělá, poděkoval jsem mu, on přijel, a na to se navázaly potom další možnosti. No a velmi mnoha lidem, ale to už bylo potom, až po převratu, jsem naznačoval, že by bylo dobré, kdyby jako svůj dar svého lepšího života nám věnovali, že pro nás mohou pracovat, ale to už je jiná. Vy jste se ptala přesně na získávání té literatury. No, tak bylo to takto, takovým zvláštním jako drangem, jehož ovšem výsledky byly velmi děravé, že. To nemohlo být nějak soustavné, s tím taky naše nesoustavnost. Ale už za... ještě před převratem, bylo velice důležité užší spojení s takzvanou bamberskou trinitární školou, čili s Bamberkem, a toto se stalo přes Komenského, že to jaksi bylo trpěno. Brod v tom hrál velkou roli, muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, kde byly mezinárodní sympozia, tam přijížděli lidé, a ti nám mohli poslat něco, ale důležité bylo, že Pavel se při svých komenologických cestách sešel s tím Erwinem Schadelem, a poznal, že on dělá v podstatě totéž, co já, že hledá okolo trinity a trinitární analogie, takže já jsem spolupracoval na té jeho *Bibliotheca Trinitariorum*, a od té doby už jsme měli jako soustavnější... to bylo tak od poloviny osmdesátých let...soustavnější přísun literatury, ale hlavně soustavnější zprávy o tom, co se děje. A jedna věc je důležitá, nejsoustavnějším vážným vzorem pro mě byl časopis

holandských dominikánů *Teiskript fur Teologie*¹⁴⁴, který vždycky v druhé polovině měl ohromně podrobnou bibliografii s anotacema, čili vlastně od roku 68 – 9 nepřetržitě, čtyři čísla ročně, ten *Teiskript fur Teologie*, z teologie a filozofie a příbuzných věd jsem věděl už vše. Aspoň věděl s krátkou anotací, a kde jsem mohl, a bylo potřeba důkladnějš, tak jsem někdy žádal o zaslání té knihy. Toto je důležitý. Ten zdroj.

Já jsem potom se chtěla zeptat na to ukončení, a jakési pokračování duchovní těch seminářů na Sázavě. Já mám od Pavla místa konání těch seminářů, počet osob.

KF: Ono ty semináře tam přešly ještě než byla letní filozofická škola. O tom jsme už mluvili. V podstatě jádro té skupiny olomoucké přijelo několikrát v létě na pár dnů na Sázavu, a potom vznikla myšlenka založit, když byl převrat, zakládaly se nadace, založit nadaci, která po několika letech byla přejmenována z důvodů spolupráce s Kungem na Světový etos. A tam sehrálo velmi vážnou úlohu to, že do té naší tradicí jako lidské zásobárny i zdrojové zásobárnym přibyly dvě postavy Zdeněk Neubauer a Petr Vopěnka, kteří jsou oba exaktní vědci, ale nezasažení redukcionismem a otevření náboženství a duchovním proudům. Co se projevilo právě v té jeho knize *Meditace o základech vědy*, které tam tak pronikly do Sázavy, že na mou prosbu on nám dovolil, abysme tu část určitou nazývali *Sázavské meditace o základech vědy*. To jsou takové základy, že i v rámci exaktních přírodních věd, biologie, matematiky a tak dál, hraje třeba roli pojem bohočlověka, což nikde jinde není možné. Na mnoha místech by to bylo i vysmíváno, ale díky těmto velkým osobnostem je to prostě nejenom stále živé, ale prostě i jako únosné, že to není žádné vybočení z vážné vědy. Čili jsou různé podniky křesťanské, kde se nevěnuje pozornost těmto otázkám. Jsou i vědecké podniky kde se věnuje pozornost otázkám náboženským. Syntéza všeho našeho usilování byla otevřenost křesťanství, a tím

¹⁴⁴Není jasné jak se to píše. Nelze dohledat.

teologii, a tím tradici se současným ctěním vážné vědy. To je náš přínos té naší syntézy.

Probrali jsme oba ty semináře, ty Jircháře. Vy jste zmínil vlastně i to prolínání s tím brodským, tou aktivitou vašeho bratra. Já myslím, že by to mohlo být všechno v tom základu. Mě by zajímalo, jestli ta vaše aktivita na těch bytových seminářích vám přinášela nějaká omezení a nebo jestli všechny ty případné výsledky nebo sledování, jestli to mělo vztah i k téhle činnosti nebo jestli to všechno vycházelo jenom z toho vašeho zaměření.

KF: Tak ono, pokud jde o mě samého, tak nikdy žádné přímé vyslýchání k této aktivitě nebylo.

A myslíte si, že se to vědělo?

KF: To by věděli jiní. To by věděl Pavel. No tak, že... Jisté je, že někteří měli různé problémy. Tak Habáň byl zavřený několikrát, několikrát vyslýchán. Tak je možný, že to tam padlo. Ale nejzáhadnější postavou v tomto celém životě byl doktor Slavomír Šisák, který už umřel, sám říkal, že byl vyslýchán i bit, i mu bylo vyhrožováno v různých souvislostech. Čili přinejmenším o tom habáňovském museli vědět. A jestli skutečně měl pravdu, že s nima měl nějaké styky, tak museli vědět i o mně, o nás, a tak dál. Ale nějaký přímý zásah. Kromě toho, že jsem byl někdy volán a vyslýchán, a vzali mě nějaké poznámky, a tak dál. Přímý zákaz nebyl, poněvadž oni, jestli se o to zajímali, tak museli vědět, že vážně přemýšlíme i o marxismu. A to ne nepřátelsky nějak. Fakt je ten, že pokud jde třeba o brodské podniky, tak že říká Pavel, že ví, že o tom různí lidé podávali zprávy. Co se tam odehrálo, kdo, jak, kdy diskutoval, ale to měli všude takový.

Já tady mám vypsaná jména těch lidí, kteří se zúčastnili. Nevíte, kdo by třeba

byl ještě k dispozici pro rozhovor? Já jsem se bavila s panem Bazalou tady ted'ka chvilenu.

KF: Jo ten tam byl, ale čistě náhodně.

Ten říkal, že úplně minimálně se tam... Kolařík

KF: Toho byste mohla navštívit. Slavný lékař, neurolog. Ten Kolařík měl zvláštní osud. To je velkej inteligent, velmi jemnej elegantní muž, inteligent. Ovšem byl, ať na oko, nebo vážně, velký marxista. Lékař, kterému důvěřovala strana, a udělali ho rektorem. A rektorem byl v době, kdy přišlo k tomu, a on se za to nepostavil. Proto ho vystřídal Jařab, protože on v té chvíli jako nezachytil čas. Ale s tím by byl rozhovor o nás, o bratrovi, velmi zajímavěj. Vy jste s bratrem ve styku, takže on vám řekne, kde žije. On ještě působí jako lékař. To je skutečně strašně zajímavěj člověk. A on chodil konkrétně do těch fišerovských seminářů u Fišera. Jako odborník na neurologii, a vůbec anatomii, a tak dál.

My jsme se těm fišerovským seminářům vůbec věnovali jenom tak zevrubně, ale ony trvaly jen chvilenu.

KF: Tam by bylo zajímavý, co by podal za svědectví o Fišerovi. Pak je tam zajímavý ten Josef Kovalčuk, kterej vedl to HAdivadlo taky, potom Národní divadlo. Hrál tam velkou roli.

Ten byl děkanem JAMU nebo je. A ten Antonín Blažek.

KF: Jo tak, Antonín Blažek, to je světoběžník, Don Juan, obrovskej elegán, kterej byl zajímavěj tím, že byl tehdy převědčeným, společně s Rohelem, marxistou. A oni nejvíc tíhli k Bondymu, a vytýkali nám, že nejsme víc bondyovští, a tak dále. No a když přišel převrat, tak se stal pravičákem, a mě řekl, když jsem mu to připoměl, že to už se nenosí. Stal se, myslím v ODA, významným činitelem a...

Já jsem ho hledala teďka na internetu a je velvyslancem v Kuvajtu.

KF: Ano, a stal se potom vyslancem, a má ženu nějakou, a je přítelem španělské královny. To je spíš dobrodruh, který jde s dobou. Zajímavý může pro vás být, že při generální stávce, kterou se oddělily ty dva světy, starý a nový, 24. listopadu 89, jsme byli my dva slavnostní řečníci. To je zajímavý, že dva lidé z toho bytovýho semináře. A jeho...já jsem byl za olomoucký revoluční výbor, a jeho poslal centrální výbor z Prahy, aby mluvil v Olomouci. Jak tam byl, tak on byl v nějaké té ústřední skupině velmi zdatný muž, ale jak říkám, tam to je podivný, že vím, měnil tak ten světonázor. No a pak tam byl ještě Rohel,. Ten je vám jasnej.

Vičar ještě, že.

KF: Vičar ten tam je náhodně. Nechce o tom moc slyšet, protože on měl nejvíc pořád strach, že se na to přijde, že se mu uškodí. Ale nemáte tam strašně významnýho muže jednoho.

Koho myslíte?

KF: Přece doktora Nevřalu! Doktor Nevřala, sociolog, psycholog, učí v Opavě, myslím. nebo v Ostravě psychologii. a je vězeňským poradcem. Taky by řekl asi leccos zajímavého. No. tak ten Vičar to byl spíš hudební věda. a ne moc centrální v diskusi. kromě nás dvou teda. byl vždycky Rohel, obrovskej diskutér, Nevřala, taky hodně stylizoval. a tak dál, Blažek, to patřilo k centru. A ještě...

Kolařík...

KF: Ne ten ne. Ještě... Blažek, Rohel, Nevřala, já a bratr, a to ostatní bylo už širší okruh. Když se nesešel nikdo jiný... Nooo, ještě vím přece ten estetik, teatrolog. Ten taky chodil dost často, a patřil k tomu okruhu. Ten, co teď je na katedře teatrologie.

To vám musel bratr říct.

Roubal?

KF: Roubal. Jo. Tak ten patřil dost k tomu centru. Takže dva Flossové, Rohel, Roubal, Blažek a Nevřala. Takže šest jsem jich napočítal.

Ono většinou se to v těch denících vyskytuje. On tam má Pavel poznamenaný počet těch osob. Nemá tam jména, ale má tam počet, kolik se účastnilo. Tak těch šest bylo nejčastější.

KF: Až na devět, na jedenáct. Ale těchto šest se scházelo víceméně pravidelně.

Vy jste zmiňoval, že jste byl vlastně takovým kontaktem z Prahy na Moravu.

KF: Jo tak já jsem byl jediným stálým kontaktem s Jirchářema, a vůbec s tím centrem okolo právě toho bytu v Ječné. Kde jsem poznal nejenom manžele, ale taky Věru Jirousovou a Magora, a tak dále. A se vším, co s tím tehdy souviselo. A oni někdy přijeli do Olomouce. Ale takový to byl jeden okruh. Takže já jsem byl ve třech okruzích. Kdybyste chtěla takový schéma. Bytový seminář u Pavla, nepravidelné, ale velmi časté sezení různých výtvarníků u Kutry, a tedy ta pražská skupina, no, a ještě já jsem chodil k J. L. Fišerovi I jinak, sám, a tak dále. Taky jsem u něho dělal doktorát, a takže.. A Pavel to zase vázal, a byl na tu skupinu brodskou, že. Napřed přerovskou pak brodskou, kde hrál velkou roli Kalivoda, a tak dále.

Já tady mám i poznámku, že Jiří Němec vám přednášel Lacana asi tři dny.

KF: Jo to.. s ním tu byl ten Petr Rezek, jako jakýsi asistent nebo trvalý soupevník. Lacana a vůbec věci okolo, a tehdy už tu byl právě s Věrou Jirousovou.

Ještě, vy jste mluvil o tom svém druhém zatčení. Čeho se to týkalo, jestli se můžu zeptat?

KF: No, druhé zatčení. Já jsem měl jenom jedno zatčení. Jeden únos celostátní. To bylo horší než zatčení. Jeden únos, a bez soudu ztráta svobody. Prostě bylo to zmatený, byl to koncentrák, jo. No, a to druhé, takže to bylo v roce 50, to první celostátní, a to druhý bylo 61, čili za jedenáct let v souvislosti v Vladimírem Neuwirthem, a jeho takzvaným Společenstvím. To se jmenovalo Společenství, a bylo to vlastně pokus laiků žít jakýmsi intenzivnějším životem jakoby v řeholi, ale bez šatů jiných, a bez společného bydlení, ale společnými akcemi, modlitbami, společnými bohoslužbami, a tak dál. My jsme původně v Olomouci chtěli založit nový řád studentský, který by se nazýval Společenství, kde by studenti vybraní bydleli spolu, ale nelišili se nijak od jiných, že by spolu meditovali, báдали, modlili se, a tak dále. No, to nás bylo sedm lidí v podstatě. No a i když se to neuskutečnilo, a pak nás rozprášili, tak jsme byli v trvalém styku. Takže, když přišel roku 61 zátah na Neuwirtha a jeho Společenství, tak mě vzali taky, ale poněvadž měli jako hlavní hřích, že se vedla společná pokladna, což oni nesnášeli, a mě tam nenašli, protože já jsem v tomto užším okruhu nebyl, tak jsem po pár dnech byl propuštěn, a svěřen jenom, což bylo ještě horší po jisté stránce, do trvalého sledování. A tam, právě několik let, ještě po tom 61. Jenomže to bylo štěstí, že jak přicházela ta šťastnější šedesátá léta, tak oni přestali být aktivní. A bylo celkový uvolnění. Čili za takovéto věci přestali pronásledovat, ale byli jsme, že jsme byli trvale sledováni, to jsem věděl, i jak jsem vám řekl, že občas někdo s hrůzou zazvonil, že byl u výsledku, a padlo též mé jméno. Ale to bylo jasné, že když už tam byl, tak se ho ptali co dělá Floss, a nepodepsal Chartu, a tak dále. Já totiž pro vaši informaci jsem byl podobný Sokolovi po této stránce, že on jim byl strašně blízký, byl v Jirchářích stále, a je to všechno jedna parta, ale k Plastikům, a k takovému tomu co měla blízko Dana Němcová, Věra Jirousová a tak dál, Magor, měli Sokol i Hejdánek, i já, dál. Prostě zdálo se nám to jako grázlovina jakási. To jsme nepochopili. Aspoň já ne. Takže takto.

Ještě jsem se vás chtěla zeptat, jestli nemáte doma v archivu nějaké dokumenty k těm seminářům? Nemáte třeba nějaké zápisy z přednášek nebo nějakou přípravu, kterou jste si dělal na nějaký referát.

KF: No já mám obrovské...takovejch sešitů, deníků, ale to už jsou z pozdější doby, kde na to vzpomínám. Jako já jsem si vždycky dělal zápisy, v tom smyslu, poznámky, ale kde by toto bylo, nevím. Ale jsou tam ty vzpomínky, a vy musíte vědět, že ta Sylva, ta dcera Fišerova z toho druhého manželství, teď se mnou dělá rozhovory, a chce to vydat. Čili velmi mnoho věcí, ne takových jmen, ale ideových, se to bude prolínat, a ona taky nahlédla do některých těch deníků čili to by se tam...našly by se tam... já tam někdy z ničeho nic jsem si vzpoměl, že něco důkladně zapíšu, jo. Ale konkrétní záznamy z těch jednotlivých setkání má Pavel. Tak teď už to shrneme. Z těch prvních habáňovských není nic. To bylo tajný všecko. Z těch jirchářských to budou zápisy. Mnozí o Jirchářích. U Fišera není nic zapsáno. No, a ta letní škola, to už je dokumentováno. Čili nejvíc říká, že má Pavel z těch takových těch bytových, u něho.

Přepis rozhovoru s Petrem Rohelem, 7. 4. 2010 v Olomouci

Já bych začala Vaším rodinným zázemím. Jenom stručně.

PR: Já Ti to budu moct zprostředkovat podrobněji. Jsem tedy syn Jana a Marie Rohlových, a otec byl tedy učitel, většinou levicově orientovaný, ale současně katolík. Je to takové zvláštní spojení komunisty nebo levicového sociálního demokrata, od roku 45 byl ve straně a zůstal tedy, což bych potom vysvětlil, a současně se hlásil ke katolicismu. Mělo na něho velký vliv dílo Jaroslava Durycha a Josefa Floriana. No, a byl v některých funkcích. Dělal třeba ředitele Krajského střediska knihovny v Opavě, v posledních letech teda kronikáře, a vždycky ho té funkce zbavili, protože chodil do kostela. Já jsem o otci teďka napsal knihu, s ženou.

Dál bych chtěla vědět o vašich studiích a názorovém vývoji.

PR: Moje studia, to je svérázné. K tomu názorovému vývoji se budeme hodně vracet. Takže já jsem vystudoval gymnázium v Ostravě na Šmeralově ulici, a studoval jsem o roku 66 do roku 70 na filozofické fakultě v Olomouci, a jelikož jsem byl jednak zapojen velmi aktivně do studentského hnutí 68-69, ale jednak jsem byl i na filozofické fakultě předseda stranické organizace studentů, která byla velmi specifická. Nebyli jsme určitě úplně výjimeční, ale moc takových stranických organizací nebylo. My jsme byli proti Národní frontě, i když jsme byli jako členové strany, zastávali jsme v podstatě ten program toho osmašedesátého. Byli jsme toho názoru, a to souviselo s tím, že se diskutovalo ve studentském hnutí jestli má Svaz vysokoškolského studentstva vstoupit do Národní fronty nebo ne. My jsme řekli, že ne, Národní fronta je prostě příliš ovládaná Komunistickou stranou, a že musí vzniknout nějaká spolupráce, která by byla demokratičtější vůči nestraníkům. Takže mě potom vyloučili nejdřív ze školy, ze strany, to už se mnou ani nedělali pohovor.

A potom jsem to dělal při zaměstnání. Začal jsem pracovat v muzeu Vítkovických železáren, a v sedmasedmadesátém, od 77 do 80 jsem to dokončoval. A pak jsem si doktorát dodělal. To už bylo takové složité s tím mým kádrovým profilem, i když zas to bylo velmi svérázné. To postavení, jak Karel to popisuje, že byl vždycky mezi těmi několik směrů. Já jsem skutečně na jedné straně studoval třeba v archivu omezeně, a v knihovně Ústavu marxismu Ústředního výboru, kde se teda dávaly zakázané knihy, a na druhé straně jsem dopoledne studoval v té knihovně, a jsem i poznal některé lidi z té knihovny, kteří byli podle mě velmi liberální a kritičtí, a pak jsem šel třeba ke Kalivodovi, k Němcovým, k Bondymu. Takže jsem mohl vidět tu situaci z několika stran. Co se týká toho názorového vývoje. Takže já bych neměl asi opomenout, že už na devítiletce u nás organizoval Vladimír Macura, což je pozdější ředitel Ústavu pro českou literaturu, geniální člověk, literární kroužek, jako gymnazista tehdy. A ten mě seznámil třeba s ruským futurismem. To byly takové nějaké, kromě otce, popudy k levicovému vývoji, ale i zájmu o moderní literaturu, a ten se samozřejmě prohloubil. Po celou tu dobu studií, a ještě nepatrně potom, jsem chodil na přednášky na výběrové semináře Oldřich Králíka. Můžu říct, že jsem jím ovlivněn z hlediska toho, jak si člověk představuje ideál vědy. No a někdy v 76 mi nějaký knihkupec doporučil Bondyho *Útěchu z ontologie*. A já jsem si jí koupil, a to mě úplně strhlo a ovlivnilo, protože to byla seriózní filozofie podaná jazykem undergroundu, nesmírně vtipně. Ale nic jsem o něm nevěděl než právě tuhle knížku, kterou jsem stále propagoval, a skutečně jsem snil, že se s ním setkám. No, a potom v tom období, v tom studentském hnutí, vlastně musím ocenit, mi pomohl Josef Kovalčuk, protože si půjčoval knížky, a měl zájem o filozofii v tom devětašedesátém, kdy vycházely antologie soudobé západní filozofie. Kde byl tedy také Jaspers, ale ten mě tehdy tolik nezajímal, byl tam hodně Fromm, no, a hlavně mě tam velmi oslovila jugoslávská škola Praxis, a Herbert Marcuse z Frankfurtské školy. To pokračuje potom s velkou diskontinuitou, ale vlastně ten génus té školy

Praxis do jisté míry, je to celkem diskutabilní, pokračuje v tom nesmírně rozsáhlém díle Slavoj Žižka. Takže to mě ovlivnilo názorově k té krajní levici. Samozřejmě, velmi jsem sympatizoval, i když těch zpráv bylo málo, s hnutím května 68. Takže vždycky ty pohledy byly kritické jak k poměrům tady, tak i ve vyspělých zemích západní Evropy a USA. Já tomu snad i zůstávám věrný dodnes, částečně tomu květnu a tomu Marcusemu.

Vy jste několikrát zmínil ty svoje aktivity v šedesátém osmém. Můžeme to nějak ještě zmapovat?

PR: Byl jsem ve studentském hnutí, to znamená Svaz vysokoškolského studentstva, které mělo v těch univerzitních městech koordinační centra. Byl jsem známý jako řečník na studentských mítincích. Jezdili jsme, nejen já, ale i třeba ten Antonín Blažek, na závody. To byl důležitý důvod pro to vyloučení, že ta moje činnost přesáhla rámec univerzity. Ten vývoj potom hodně ovlivnila skutečně smrt Jana Palacha, já jsem byl také na tom učilišti těsně po upálení Jana Zajíce, díky Oldřichu Vítovi, studentu teologie. Takže tu zkušenost jsem nabył i z téhle stránky. To studentské hnutí se různým způsobem radikalizovalo. Dlouho to bylo hnutí, které v rámci posrpnovém, ve spolupráci s vysokoškolskými učiteli, ale potom během února, března, začal vlastně ten vývoj toho úpadku dědictví roku šedesát osm, tak se to radikalizovalo. Já si myslím, že jsem patřil k těm nejradikálnějším, a vlastně jsem vyvolal tam na protest, že delegace KSČ odmítla jet na sjezd Komunistické strany Jugoslávie, která se stavěla za Československo, my jsme proti tomu protestovali. Mě tehdy kvůli tomu předvolal vedoucí zahraničního oddělení KSČ ÚV, Kadeřávek se jmenoval? Takže jsme s ním diskutovali, a byla ta stávka. Já jsem tu stávku nakonec prosadil. Nejdříve jsem o tom mluvil na mítinku na Pedagogické fakultě, a mluvilo se o tom i na filozofické fakultě, na té jsem teda neprorazil, ale na té Pedagogické ano. Tam ta stávka byla, okupační. Přijel tam zpívat Kryl, a bylo to fajn.

Mimochodem, ten vůdčí představitel Pavel Verner, nevím, jestli je vůbec připomínán, protože on byl vyloučen taky s náma, a nějak se ztratil. On se mi jednou ozval, asi před deseti lety, ale nevím jestli byl vůbec pořádně rehabilitován. To je tak nějak. Samozřejmě mě ovlivnilo to, že jsem byl 21. srpna v Praze, i s otcem. Byl jsem u ÚV, když ho obsazovali, u toho prvního zastřeleného, u rozhlasu. A to doznívalo až někdy k tomu sedmdesátému. Bylo to na jedné straně zaměřeno na ten odpor, na druhý straně je otázka, kam by ten vývoj v tom osmašedesátém v Československu mohl směřovat, k nějaké sociálně demokratické podobě nebo by se přiblížil tomu květnu 68. Snažil jsem se spojovat do jisté míry, ale jako mladý člověk, student, ten odpor proti té okupaci, ten radikalismus, tu zkušenost nové levice, té Frankfurtské školy, a toho května 68 v té Francii.

Přejděme k těm seminářům. Jak jste se k nim dostal, přes koho, co bylo vaší motivací?

PR: Probíhalo to takhle. Nejdřív se s Pavlem Flossem seznámili moji kamarádi Josef Kovalčuk, se kterým jsem i bydlel na pokoji na kolejích, a Honza Roubal, který bydlel teda naproti. Všichni jsme studovali češtinu a historii, všichni jsme chodili na toho Králíka. Z historie byl tehdy významný docent Bíbrle, svým způsobem, Bartoš, profesorka Hrabová, kteří nás určitě hodně ovlivnili vedle Králíka. A oni, Roubal a Kovalčuk, založili takové divadlo Poezie, a udělali představení z nejnovějších českých básníků Wernische, byla tam myslím i Machulková. To by se dalo zjistit. A mě kromě jiného zajímal tehdy Heidegger. To už jsem byl vyhozený ze školy, ale za těma kamaráda jsem jezdil, a myslím, že jsem i udělal nějakou takovou přednášku, kde jsem se snažil spojovat francouzský strukturalismus i toho Levi-Strausse, a trošku toho Heideggera. A měl jsem takové nějaké nejasnosti, a zůstávala ta orientace původní na toho Marcuseho. Bavit jsem se o tom i s Janem Lehárem, což je taky významný pozdější literární historik, a ten říkal, že to je těžký když neumím

pořádně němčinu filozofickou. Tehdy mi nabídl, myslím Kovalčuk, že se seznámili s Pavlem Flossem jako s člověkem, který se zajímá hluboce o filozofii, a jestli bych tam nepřišel. Pepa Kovalčuk ještě na tom setkání měl svoje tehdejší děvče. Takže mě tam přivedli a začaly diskuse. Já myslím, že byly dva nebo jeden seminář ještě, a pak Pavel přišel s tím, že na ty otázky by bylo třeba pozvat Karla. A tam jsem se s ním seznámil. To je ten prvopočátek. Takže ten Heidegger, u Karla je to trvalý zájem. Víím, že Bytí a čas tehdy vydala Vysoká škola politická někdy v 67-68, což je takový paradox, a Karel to nějak zkopíroval, a dal nám to. Takže jsme to měli v český podobě, to základní dílo. Potom se přecházelo k dalším věcem.

Takže ty semináře začaly v roce 71.

PR: Opravdu si netroufnu přesně říct. 71, 72, 73... Sna by se to dalo odvodit od toho Divadla Poezie, protože tam vlastně se seznámili.

A hned poté se začali scházet v tom bytě Pavla Flosse. Koho si pamatujete, že tam docházel?

PR: To se velmi obměňovalo.

Bylo nějaké jádro, které se scházelo.

PR: No, tak já zkusím, co pamatuju. Karel, Pavel, možná i ten Tonda Blažek, i Honza Roubal dlouhou dobu k tomu tíhl, takže opravdu nejdýl si myslím, že bratři Flossové, Antonín Blažek, já jsem byl taky skoro pořád, od té doby co jsem do toho vstoupil. Hodně chodil Honza Nevřala z Ostravy. No a v té první fázi chodili Josef Kovalčuk, Honza Roubal, Kovalčuk potom časem přestal, protože to přeci jen mělo nároky na čas, a on se prosazoval v tom HaDivadle, a měl určitě snahu se prosadit v té oblasti experimentálního divadla. Já jsem na něho i apeloval aby chodil, aby nepřestal, takže ještě přišel po tom mým apelu, a potom to odeznělo. Podobně Honza Roubal má hluboký zájem o filozofii, a myslím si, že chodil dýl, ale taky potom nějakým způsobem přestal. Nakonec jsou z toho i fotky jak tam byl Jirka Němec, a ten Rezek. A chodil tam Honza Vičar jako muzikolog, chodil tam ten doktor Bazala,

jestli je chirurg nebo ortoped.

Já jsem se s ním setkala v tom Dubu, a on říkal, že byl jen tak na okraji.

PR: Tak úplně ne. V jednom tom období tam prostě chodil. Dva roky nebo tři. Určitě měl referát. Teďka si nevzpomenu co měl za referát. Takže to takhle probíhalo. Pak se to oslabilo v tom 77, ale o tom bysme měli mluvit zvlášť. A nějak se to začalo oživovat v polovině osmdesátých let, a to tam chodil právě ten Sedláček, ten fyzik. Ty jména můžeme najít hned, protože mám tu ten sborník věnovaný Karlu Flossovi k 75. narozeninám. A byla to skupina pěti, šesti. Určitě to ovlivnilo, že Karel Floss byl v Praze, a potom na té Sázavě, takže to pak nějakým způsobem ustávalo. Já jsem uvažoval dokonce, že bych nějak pokračoval s Karlem, aspoň ohledně křesťanství. Abych využil těch jeho fantastických znalostí. To už byla doba Gorbačovova. Takže jsem začal za Karlem jezdit asi dvakrát nebo jednou, kde mi udělal opravdu přehled teologie, a že to budeme diskutovat sami dva v tom stadiu. Mezitím ale proběhlo to setkání ke Karlovým narozeninám, kde se sešel ten kroužek na té Sázavě, a kde Karel měl tu ambici udělat to centrum Prokopios. Takže to takhle nějak probíhalo. Potom hned po osmdesátém devátém to Karel začal zkoušet. Já jsem tomu nevěřil teda, že se mu to podaří. V tom 90 nebo 91 to první bylo ještě u Karla, a ti studenti i já jsme bydleli v chatkách v kempu, no, a potom už to bylo stále víc v té rodinné škole. A vznikla tam ta budova toho centra. Takže to je tak formálně teda.

Co bylo vaší motivací k účasti na těch seminářích?

PR: Když jsme se seznámili s Karlem, tak to byl zpočátku šílený střet, protože já jsem sice měl zájem o filozofii, ale vycházel jsem z toho, že je to pro mě vyřešeno v podstatě... Marcuse a Bondy. Takže s tím jsem přišel, a samozřejmě, že Platón a Aristoteles, Tomáš, a samozřejmě Marx. Takže jsme se šíleně pohádali. Myslím, že Pavel Floss to říkal, že jsem přišel v nějakem šustáku, a že jsem vypadal tak obyčejně, a že jsem rozpoutal uragán, bouři. Samozřejmě začalo se postupně

pracovat v těch oblastech. Souhlasil jsem nakonec s tím, že Aristoteles, *O vzniku a zániku*, že je to něco, co může souviset s tou Bondyho nesubstanční ontologií. Takže se ty pohledy začaly sbližovat k nějakým konkrétním vyšším interpretacím. A nikdo mi nebránil, právě naopak, abych ty svoje oblíbené myslitele, Bondyho, Marcuseho, jugoslávské Praxisty, referoval. Takže já jsem tam potom udělal vývoj marxismu, což bylo šílené, od Marxe až do současnosti. Karlovi se to údajně líbilo, nebo aspoň to říkal. Snažil jsem se nikoho významnějšího neopomenout, od sociálních demokratů po nejruznější další. Já jsem využíval hlavně Bondyho, takže to asi už nikdo nevzpomene, že mi Bondy věnoval knížku v němčině od Rudiho Dutschkeho, to je vůdce západoněmeckého studentského hnutí, SDS, Sozialistischer Deutscher Studentenbund, a to byla knížka *Převrátit Lenina z hlavy na nohy*¹⁴⁵, a byla věnována hodně Georgu Lukacsovi a Luxemburgové, také Trockému, s pohledem na ten heretický marxismus. No, a to přímo Karel překládal, protože já jsem jazykově byl, a pořád jsem, nemožnej. Takže Karel leccos přeložil, a takto jsme udělali toho Dutschkeho. Jeden den mi to ten Bondy dal, a druhý den jsme to zčásti udělali v Olomouci. Protože tam Dutschke taky narazil na nějaké triády, takže Karel byl nadšen tím způsobem, že i neomarxisti mají triády. Asi jsme se dotkli Kosíka, Karel v té své disertační nebo habilitační práci o Augustinovi, Kosíkovi dialektiky konkrétního, dotkl. Zřejmě i Kalivody, mě potom Pavel s ním seznámil s tím, že se na něj můžu odvolat. Takže jsem za ním až do smrti jezdil do Prahy, a potom i do toho Brodu. No ale názorově prostě to bylo hledání. Byl to pokus pokračovat, nějakým způsobem nám to zprostředkoval. To byly ty Jircháře, a ten seminář u toho Machovce v šedesátých letech, a tak nějak to pokračovalo jako dialog marxistů a křesťanů. Nevím Pavel, ale Karel je svým způsobem katolík. Je tam samozřejmě třeba s tím Torresem strašně zajímavá záležitost. Taky jsme se toho určitě dotkli, protože to je kněz, který se zapojil do guerrily, a byl zabit. Neučastnil se teda bojů,

145Rudi Dutschke: *Versuch, Lenin auf die Füße zu stellen. Über den halbasiatischen und den westeuropäischen Weg zum Sozialismus*, Wagenbach, Berlin 1984

ale chodil na hlídky. Já si vzpomínám, ale nevím jestli to je přímo z toho semináře, to vyšlo někdy v 72 nebo 73 v Lidové demokracii, o tom Torresovi. Je to vlastně cesta té teologie osvobození a je to jedna z takových nejradiálnějších, a možná nejextrémnější, že se zapojil přímo jako kněz do vraždění. A vím, že jsem někde byl při nějaké diskusi, a že bylo řečeno, že kdyby ten rok 68, že by vyšlo spousta knížek dobrých o teologii, ale nevyšla by tahle závažná knížka o Torresovi. Ale to bohužel nejsem schopen říct, jestli to bylo řečeno na tom semináři nebo třeba u toho Jirky Němce. Takže tady ten dialog se dělal v některých otázkách ontologie, některé věci se dělaly z pohledu teologie. Já jsme to začal se zájmem, do jisté míry, číst. Třeba o tom vývoji stručnou knížku o katolické teologii od poloviny 19. století do 69. Myslím, že jí přeložil Karel, šla do stoupy... Výzva nového věku. Tak to jsem začal aspoň z části, zaujalo mě to z toho hlediska, že jsem to bral jak katolicismus, tak komunistické hnutí jsou svým způsobem ideologií, dogmata, a je to agažovanost, která je propojená ideologií i s dogmatikou, a mě to zajímalo, právě ty hereze jak v tom katolictví, tak v tom komunistickém hnutí. Říkal jsem si, že by se tam daly najít četné podobnosti. Takže se dělala ta teologie, a potom se třeba dělaly otázky vývoje, velmi obecně, jaká společnost by nám byla nejbližší. Tak jsme se vyrovnávali hlavně s tou problematikou. Diskuse, jestli mohou být západní společnosti vzor pro nás nebo ne. Já jsem zastával v podstatě velice kritické stanovisko, že ne. Jsem poměrně rád, že se k tomu z politologů přihlásil Pavel Barša, že dissent, i když to neplatí třeba o Bondym, dostatečně nerefletoval limity západní demokracie. Že to je neustálé hledání a zmatky a krize, a žádný vzor. Takže tam byla taková umírněnější a radikálnější kritická stanoviska. K těm umírněnějším právě patřil svým způsobem, vždycky se to nějak vyvíjelo, Pavel a Karel. A já s Blažkem jsme myslím, kterej paradoxně se stal úplně pravicovým, jsme zastávali spíš ta levicovější hlediska. Samozřejmě se to prolínalo i s tím křesťanstvím a ateismem moderním. V tomhle si vzpomínám, že Karel měl možnost, jsou velmi důležité jeho návštěvy v Itálii a

Sovětském svazu. Ať na to nezapomenu. Tak v tom Sovětském svazu, právě tam jsme se hodně s Karlem tehdy neshodli, ale ono nic celkem nejde. Ten jeho pohled byl nesmírně kritický, zatímco člověk měl přece jenom informace. Ve skutečnosti, podle mého názoru, zatímco tady v Československu ta situace upadala a jiná byla situace na Slovensku, tak ten Sovětský svaz se určitým způsobem...v tom 68, 69, pod dojmem zkušenosti z Československa, se rozhodně liberalizoval, a vlastně vždycky všechno kritické, co mělo být oficiálně, nebo já jsem to dělal, zase rusky jsem uměl tehdy výrazně líp než německy, jsem se zaštitoval vždycky sovětskými pracemi. V Ostravě byla sovětská kniha, a vlastně překlady té západní literatury, to bylo vždycky s předmluvou a doslovem, který to zaštiťoval. No ale Karel tehdy říkal, že tam není téměř nic v tom Sovětském svazu. Nevím kdy. Takže to jsme se velmi neshodli. Myslím, že Blažek argumentoval tou školou v Tartu, strukturalistickou, literárněvědnou, ze které vycházel i ten Macura. Druhá věc byla, že vliv těch seminářů a těch diskusí se projevil podle mě v těch Karlových vystoupeních. On byl někdy v sedmdesátých letech na dvou konferencích v Itálii. Jedna byla věnována svatému Tomášovi, a tam jsme se, ono už to je v té habilitaci, tam ty semináře olomoucké prohloubily ten Karlův vývoj, že jsme se tehdy k Tomášovi a k tomismu a novotomismu stavěli nesmírně kriticky. Víím, že říkal, že ho všichni brali jako nějakého exota, se kterým se nemá cenu bavit, že má výhrady k Tomášovi. To je velice důležitá věc, která teda byla pod vlivem těch seminářů. Ta Karlova vystoupení jsou v těch sbornících z těch konferencí. Měli by být k dispozici, a je třeba je přeložit. Jeden z vrcholů, i když u Karla se nedá mluvit o vrcholu, to vyústilo na konci osmdesátých let, ta jeho stat' Hledání řádu. V tom sborníku Bondymu. Kde si myslím, že ty výsledky jsou vidět.

Zmiňoval jste tu návštěvu Rezka a Němce v Olomouci. Vy konkrétně jste měl nějaké přesahy do Prahy?

PR: Tak já jsem tam jezdil mnohem častěji. Kolem toho je i spousta legračních historek. Já nevím úplně přesně, jestli první přijel Němec s Rezkem, a pak jsme jeli asi dvakrát do Prahy. Zasludou Karla jsme se vlastně seznámili. Takže oni přijeli, a my jsme začali jezdit do Prahy, ale jenom několikrát, protože potom od toho zlomu v 77 do toho zasáhly problémy s perzekucí. Ne přímo konkrétně s Chartou... k Chartě bych se rád vrátil, jak to zprostředkovaně ten kroužek ovlivnilo... ale s těmi perzekucemi určitě. Takže jsme zajeli k těm Daně a Jiřímu Němcovým. A to bylo prostředí, kde se scházeli intelektuálové, a teda ten underground, Plastic People a DG307. To bylo neopakovatelné prostředí diskusí. Já považuju za strašnou tragédii, že Němec byl vlastně taky vyštván, tak je to u všech tragédií, do emigrace, že jeho dílo je jen nepatrně publikováno nebo rekonstruováno. To je vlastně analogie jen pro zajímavost s tím Kosíkem, jehož největší dílo mu zabavila Státní bezpečnost, a nebyl schopen to Kosík zrekonstruovat. Takže to je strašná tragédie. Byť jsme politicky byli naprosto protikladní s Němcem, a na rozdíl od Karla, což jsem v tom sborníku Kalivodovi také psal. Tak s výjimkou toho Bondyho prostě Němec a Patočka, i když s tím jsem byl méně, nevedli dialog, ale monolog, do značné míry. V podstatě to měli jasné a sdělovali to, co mají, i když samozřejmě byl jsem u toho krátce, takže jsme se potom s Němcem, kterého si teda nesmírně vážím, a ovlivnil nesmírně ten kroužek znalostmi, nejvíce Karla a asi i Pavla. A to propojení na ten underground a umění tak ovlivnil zřejmě i další. Takže já jsem tam jezdil v tom 76 několikrát, přespával jsem u Němcových ve spacáku na chodbě.

Karel říkal, že atmosféra byla taková, že v jedné místnosti se přednášel Fichte, a v druhé zkoušeli Plastici.

PR: Takhle to bylo... Zakouřený, nepořádek, a ještě víc věcí. Bohužel se to ale rozdělilo, a to je hrozná škoda. To má dvě dimenze ten vztah k Praze, a vůbec ten vývoj toho filozofického kroužku, že řekněme nějaká analýza a nějaká teoretická

práce, a potom skutečně vyrovnávání se s tou realitou toho režimu, nebezpečí perzekucí, a takhle. To souvisí s tím zlomem v tom 77, o tom bych chtěl mluvit samostatně. V obou těch dimenzích je to třeba sledovat a rekonstruovat. Současně u té teorie... má to tři dimenze. Ta konkrétní teorie, řekněme, teď nakolik ten dialog probíhal a neprobíhal. Opravdu, když jsme přišli s Němcem k Bondymu, tak on se šíleně na mě rozčílil, že jsem měl nějaké pochybnosti o evropské racionalitě, jakkoli málo zdůvodněné možná, ale strašně jsem si tím Bondyho získal. Od té doby jsem tam mohl právě naopak chodit. A Bondy jako velmi zkušený z těch dialogů u Machovce, kde to vlastně byla taky triáda, a kdy Machovec to nějak koordinoval, a mírnil, a střetávali se Němec a Bondy. Takže ten střet zase okamžitě... Němec dokonce říkal, že odejde, když se tady zpochybňuje západní racionalita, tak Bondy to tak velmi pěkně. Takže od té doby jsem k němu mohl chodit kdykoli, a byl to velice hezký vztah v té oblasti filozofie, já jsem tu literaturu spíš jenom četl, o tom jsme se nebavili, ten underground trošku, ten literární, to byly takový pikanterie. Bondy nás prosil, mě konkrétně, aby v Olomouci někdo přepsal nějaký text, nikdo se neodvážil. Takže rovina teorie, dialogu, z tohotohle hlediska ten olomoucký kroužek, a diskuse s Bondym, který byl otevřen jakýmkoli názorům. Někdo mu to vyčítá, že nemá úplně pevné názory, Ondřej Sladšálek, ale Bondy je schopen reflektovat prostředí, a vede s tím prostředím dialog, nikoli aby hlásal tu svoji pravdu, a snaží se samozřejmě to prostředí k tomu dovést, ale respektuje velice silně to prostředí. Takže to byl ten dialog, asi něco mezi tím Němcem byl ten Hejdánek. Už jsme byli taky na semináři u Hejdánka, kde to bylo svým způsobem tolerantnější. U Němce do jisté míry, a u toho Patočky to bylo hodně silně, že je to tak, jak to Patočka říká, ale samozřejmě Patočka měl zájem, aby s ním ten olomoucký kroužek byl v kontaktu. Bylo to velmi legrační, protože myslím, že Jiří Němec zaspal po flámu, takže jsme dorazili o pět hodin později, tak to setkání bylo bohužel kratší. To jen tak pro oživení. Třetí rovina byla, řekněme, opravdu ta reflexe té reality, ale potom, to budu mluvit u toho zlomu, jak se

vyrovnat prostě s tím. Je to riziko, můžeme být postiženi, bude se o nás zajímat Státní bezpečnost, a tyto věci, které člověka vlastně deformují do dneška. Mě už to zůstane do smrti, že když diskutuju některý věci o politice, tak zásadně neřeknu, že ten a ten toto říkal. Řeknu jen co jsme říkal já.

Já jsem se chtěla ještě dostat k tomu vašemu přesahu do Ostravy.

PR: V té Ostravě to byl ten Honza Nevřala, který měl velký filozofický zájem, a on měl pak osobně těžkej život spíš, ale učí teda psychologii na ostravské univerzitě, a teď jsme dělali i něco spolu před půl rokem. Takže ten to držel, tu spolupráci. Potom se mnou spolupracoval Milan Šupčák, potom té spolupráce zanechal, ten byl myslím na té akci k těm Karlovým narozeninám někdy před tím 89 na Sázavě. Bylo to mnohem takové volnější u té ostravské skupiny, že jsme si promluvili, diskutovali jsme. Volně s tím souvisel Jirka Štefanides, ten byl redaktor, teď je na katedře divadla teda tady v Olomouci. Je možná i vedoucí katedry. Takže to jsme se nějak ti absolventi scházeli, o nějakých věcech jsme diskutovali. Do hloubky s tou filozofií šel ten Honza Nevřala. Byl tam Antonín Rozkopal, na toho mě asi upozornili Flossové. On má taky blízko k takovému sektářskému myšlení náboženskému. Nicméně se zajímal o Karla i o Pavla, takže si myslím, že se taky zúčastnil některých těch seminářů, a taky jsme občas diskutovali, ale spíš zase na té rovině křesťanské. Já jsem měl samozřejmě nějaké ambice, aby vzniklo nějaké to levicovější seskupení, které by bylo nějak kritické k těm poměrům tady, tak v západní Evropě. Tohle se v podstatě neuskutečnilo, a vlastně, když už, ať na to nezapomenu, tak jsme se bavili s Bondym nakonec, že bysme nějakou levicovou skupinu udělali, tak Bondy byl... no je to velice složité, a budu to muset analyzovat, protože Bondy měl kontakty se Státní bezpečností, ale já jsem s ním o tom... prostě je to velmi složité. Ale udělal pro disent, a hlavně underground, podle mě strašně moc, byť Chartu nepodepsal, nebo respektive nebylo mu umožněno jí podepsat. To je celkem jedno, toto Jiří Němec

roztrhal. Takže jsme se s Bondym bavili, že bysme vytvořili levicovou skupinu, ale pak jsme si řekli, že jsme jenom dva. Ale on byl natolik konspirativní, že mi nikdy neřekl, Uhl i když s Uhlem se stýkal. Čili on měl tu konspiraci taky v krvi svým způsobem, ale zase nebyl ten uhlovský typ konspirativní. No, takže v tý Ostravě se to teda nějak scházelo, diskutovalo se, možná trošinku víc, ty věci k umění s tím Jirkou Štefanidesem. Možná nepatrně ta Ostrava pomohla potom znovuoobnovení, v osmdesátých letech, kdy z Brna jezdil ten Sedláček. Tam možná jezdil ten Rozkopal, Honza Nevřala snad také. Takže možná trošinku ten okruh kolem mě, který k nějakým výrazným názorovým výsledkům nedospěl, ale ti lidé pak v těch osmdesátých letech začali jezdit na ty olomoucké semináře, takže to pomohli trochu zase oživit.

Takže jste velmi volně diskutovali. Vy jste už mockrát zmínil jméno Bondyho. Můžete mi přiblížit nějaké vaše vzpomínky na něj?

PR: Já mám něco. Něco mi vyšlo i v Hostu, napsal jsem stať Bondy jako marxista. To vyšlo. Malilinká zmínka o Bondym jako kritiku Charty, ale to je celkem vedlejší. To se vůbec nedá, protože Bondy má asi 80 knížek. Bondy byl a je s náma filozof, levicový teoretik, marxista, neomarxista, maoista, což je zdůvodněný u něho, je autor literárních děl. To dělali, myslím, s Milanem Machovcem, zájem o hudbu, výtvarné umění. Zorganizoval výstavu postmoderního umění někdy v devadesátém. Nakonec tu hudbu sám zpíval s tím Požoň sentimentál, s tím slovenským souborem, takové písňe městské periferie. Bylo to fantastické, bylo to tady v Divadle hudby. Co je důležité, že je to určitá jednota, že se mu dařila zachovat. Bylo by dobré se snažit opravdu Bondyho brát ve všech těchto oblastech. Ta ontologie, ta filozofie, se doplňují s tím jeho marxismem a maoismem, i s těmi literárními díly. Dá se to rekonstruovat, nesmírně významný je kromě toho ten vztah k taoismu. Mě teda, když psal, a psali jsme si dlouho do 89, ty moje dopisy dokonce jsou v památníku některé,

skoro v každém psal o překladu knihy Tao a Lao'ceho, a že pořád to není ono. To by chtělo s tou paní profesorkou Čarnogurskou, s níž to diskutoval a dělal, s tou přední slovenskou sinoložkou. To já považuju za důležitéu a samozřejmě Bondy byl nesmírně lidský. Skvěle se s ním sedělo v hospodě a různě. Jsou i ty hospodské historky nakonec i v té literatuře a u pamětníků. Prostě brát Bondyho takto. V té jeho knihovně, já jsem tam byl za ním v Bratislavě v tom 92, jsou tam nesmírně důležité věci. Mělo by se to zachovatů ta knihovna, a rekonstruovat. Myslím si, to říkal i Karel, že pokud vezmeme tu Bondyho ontologii, některé ty problémy, možná na vyspělejší úrovni jsou v té práci Slavoje Žižka Humanismus nestačí. Karel říkal, že to je lepší ještě než Bondy. Pochopitelně je to novější, ale to by se mělo analyzovat. Ten vztah těchto textů, těch posledních ontologických Bondyho, a bohužel teprve teď, sám jsem to ještě nečetl, vyšla ta poslední ontologická práce, kterou vlastně Bondy nechtěl pustit ven vůbec, a přemluvili ho až na smrtelné posteli, to je ten Příběh o příběhu. Já si myslím, že se Bondymu dařilo. To není renesanční jednota, a já třeba pořád říkám každému, že Bondy byl poloviční Číňan. On se dokázal na ty problémy dívat evropskýma a čínskýma očima. Tohle je i v dnešním světě strašně potřebný, je to třeba pěstovat. Tu jednotu toho všeho, kterou Bondy dokázal nějakým způsobem držet, samozřejmě s mnoha rozpory, bylo by třeba v tom nějak pokračovat.

Bavili jsme se o těch seminářích a vy jste zmínil ten přelomový rok 77.

Pr: To je taková dost svým způsobem smutná historie, protože to vlastně vznikl problém, když byl Bondy zajištěn, a vlastně když byla podepsána Charta a Jiří Němec se stal totálně persona non grata. Jak s nima spolupracovat, jestli s nima spolupracovat. To se prostě diskutovalo poměrně dost polemicky. a dopadlo to tak, že vzhledem k tomu, že někteří chtěli pokračovat s Jirkou Němcem a s Bondym a někteří ne. Takže vlastně se to do jisté míry, i když já myslím, že jsme se scházeli v

podstatě pořád, tak kvůli těmto věcem, který jsou dneska naprosto nepředstavitelný, ale já to plně chápu, protože já když mě verbovala Státní bezpečnost jako spolupracovníka, tak jsem si to vyzkoušel. a není to věc příjemná. a je to hodně jinak, než se to dneska podává. To můžu říct, protože jsem nakonec řekl StB, že se s nima nebudu bavit, že jim neřeknu už ani slovo. Je to ale velmi obtížné. Tohle teda nějakým způsobem do toho zasáhlo. Já myslím, že jsem jezdil pořád za Pavlem, určitě ,a snad i nějak za Karlem, protože já jsem samozřejmě to spojení nechtěl ztratit. My jsme se dívali na tu spolupráci s tím Bondym a Němcem, ale hlavně s Bondym, různě, ale bylo to pro mě nesmírně důležité s Pavlem a Karlem udržovat ten kontakt. Byly tam tehdy možná i nějaké zajímavé přesuny, kdy byl Pavel v některých politických věcech levicovější než Karel. Do značné míry to setkávání ustalo. Je fakt, že já jsem se viděl s Jirkou Němcem někdy před tou jeho emigrací, a to jsem s ním jel přes celou Prahu v tramvaji, a on říkal, že tedy si myslí, že olomoucký kroužek je hodně opatrný, a že by ty kontakty měly nějakým způsobem pokračovat. On stál o kontakty s celým tím kroužkem. Já jsem mu říkal, samozřejmě, že kdykoli. Jsem dvakrát ještě za Danou Němcovou zašel, na Chartu jsem potom měl kontakt paradoxně přes Kalivodu, a Kalivoda se znal s Milošem Hájkem, který se stal potom jedním z mluvčích Charty. Takže tam jsem také docházel pravidelně v osmdesátých letech. Je to opravdu hodně smutná historka s tím Jirkou Němcem, a tím přerušením kontaktu s ním. Jeho to nějak deptalo, ale samozřejmě mnohem horší bylo to přerušení kontaktů s řadou lidí v té Praze. Naše známá socioložka, Šiklová, má příspěvek v tom Bondyho sborníku, a říká o Němcovi a Tominovim srovnává tu situaci na konci padesátých let, kdy Machovec vybudoval ten dialogický seminář, a v sedmdesátých letech to prostě bylo nemožné něco takového oficiálně schválit, a ona říká, a já to беру jako naši vinu vůči Jirkovi Němcovi, že kdyby se to povedlo, tehdy na té katedře filozofie se někdo takový našel. Právě Ransdorf byl tenhle typ, ten ovšem musel kvůli tomu odejít z katedry filozofie, a asi ta první setkávání v tom

Brodě mezi Karlem Flossem a Ransdorfem. Jestli se to promítlo nějak do těch olomouckých seminářů pozdních. Ta Šiklová píše, že kdyby se to povedlo na té katedře filozofie tak Jiří Němec a Tomin nemuseli emigrovat.

Vy sám jste pocítil nějaký tlak? Říkal jste, že StB vás kontaktovala.

PR: To je takhle zase. Já jsme to vlastně v té nejhorší době příliš nepocítil. To bych měl ještě říct, ono se to netýká tak toho kroužku, ale přeci jen jsem byl účastníkem toho semináře. Já jsem vlastně díky pomoci otce, který se znal s generálním ředitelem Vítkovic, takže jsem dostal místo, sice řadové, v nově zřízeném podnikovém muzeu, kde jsem dokonce chvíli byl jediný zaměstnanec. No, pak ten šéf celkem byl relativně tolerantní, takže mi umožňoval všechny ty cesty. To byli cesty služební. Návštěvy Bondyho, ale já jsem poctivě seděl to dopoledne v té knihovně toho ústavu marxismu nebo i v tom archívu, a pracoval jsem. Takže ta perzekuce je u mě spíš to, že to člověk nikdy nedožene určité věci. Zase na druhé straně tím, že jsem byl z té školy vyhozen, tak jsem měl všude dveře otevřené, takže je to takové vyvážené. Já jsem se snažil i na úrovni ROH na schůzích vystupovat, on to Pavel taky zdůrazňuje, prostě byl prostor té šedé zóny, který se vlastně neustále zkoušel. Co si lze dovolit, a co ne. Dělal se to tím způsobem, že se vytáhla nějaká kritická zmínka z nějakého zasedání ÚV, a teď se to rozvíjelo. A zase se to nakonec vrátilo, že v duchu usnesení ÚV, a takhle. Takže já jsem takto vystupoval, a kupodivu jsem to nějak přežíval. Bylo velmi složité, že jsem tehdy zase vstoupil do SSM po diskusi s Antonínem Blažkem. To byly velmi složité záležitosti. Na té půdě SSM jediné náběhy k reflexi těch poměrů tady, a třeba v té oblasti hudební, folku a tak. To je možná nedoceněné, ale oni zaštiťovali defakto spoustu věcí v této oblasti. Věci, které se nemohly publikovat nebo hrát. Takže i v téhle oblasti jsem se snažil, a vlastně ta reálná perzekuce, že mě prostě vyhodili, to bylo, že mi nejdřív nabídli kariéru skoro na úrovni náměstka ředitele domu kultury, a k tomu chtěli tu

spolupráci. Já jsem řek, že radši ne, a radši půjdu manuálně dělat, protože oni, že už pro mě teda místo není. Takže jsem šel potom chvíli, ale to už bylo v 87, asi půl roku jsem dělal v řezárně ve Vítkovických železárnách. Potom jsem se zase dostal zpátky do jinýho muzea, za půl roku. To už se ta situace samozřejmě... on to má i Petr Pithart v těch jeho vzpomínkách, i to, že někde přednášel, že vlastně od toho 85, ale podle mě už dříve, už za Andropova a dozrívání toho Brežněva, ty možnosti, co se dalo vybojovat, co se dalo posunout, to byla otázka jednak kuráže, a potom konexí s těmi slušnějšími straníky.

Když jsem dělala rozhovor s Pavlem, tak on hodně zdůrazňoval ty komeniologická kolokvia v Brodě. Vy jste se na nich nějakým způsobem podílel?

PR: No jistě. Já jsem tam několikrát vystoupil, a vděčím za to Pavlovi. Bylo to samozřejmě nesmírně významné, protože se tam podařilo, to bylo jediné fórum pro Kalivodu v Československu veřejné, jinak jenom v zahraničí. Samozřejmě, jezdil tam Sousedík, Válka, Polišenský z té tradiční historiografie. To podobně jako vlastně, ne takhle otevřeně ale přesto, tenhle prostor jakéhosi dialogu. Ale dělala se tam samozřejmě autentická věda. Jezdili tam Němci, Schaller, později Schadell. Podařilo se odbourat, psal to i profesor německej, hned v devadesátých letech, Ferdinand Seibt, že v Táboře, kde byl Jiří Kořálka, v Opavě a v Brodě, že se podařilo odbourat ty tlaky na vědu. Řekněme společenské vědy a mohly se tam dělat tak jako ve světě. A proto je to třeba neustále připomínat, jak ta skutečnost je barevná, protože neustále jsou pohledy, že ta léta že byla léty úpadku. Což nepochybně byla, ale byly výjimky, a byl to vždycky zápas.

Jak vy jste vůbec vnímal tu nastupující normalizaci po 68?

PR: Po pravdě řečeno, já jsem byl, a až to k tomu Gorbačovovi nakonec došlo, já

jsem byl toho názoru, že se to nakonec může změnit jenom tehdy, když k těm změnám dá souhlas Sovětský svaz nebo dojde k těm změnám v Sovětské svazu. To byl jeden pohled. Co se týče normalizace, tady je velká osobnost, já ho považuji za Masaryka 20. století ve smyslu, že Masaryk byl politik, který měl tu kuráž tehdy jít do emigrace, toho Jana Tesaře. Možná, že jsme se i v kroužku o něm zmiňovali, já s ním mám kontakty dosud. Jan Tesař je vynikající historik, a významná postava disentu. To reflektoval do jisté míry i ten Pithart, tu problematiku kritičtěji, to znamená, že Charta nedokázala úplně prorážet k jiným lidem, a ta filozofie jako, že žijeme v pravdě, mi připadala příšerná vždycky, protože kdo může říct, že žije v pravdě. Ale Tesař udělal poměrně závažnou reflexi té problematiky. Je to samozřejmě ex post, toho nástupu té normalizace. Proč to vyšlo takhle, proč to nedopadlo jako v Maďarsku, jako v Polsku. Vyšla i analýza toho disidentského působení é Tesaře. Nicméně on se dopracoval právě k té velice kritické reflexi poměrů na západě. Je jediný, kdo tady byl řadu let vězněn, kdo napsal kritickou analýzu Havla už v době jeho první volby prezidentské, a patří k trockistickým skupinám ve Francii, a angažuje se v tomto směru. Ten problém je tedy v tom, že se nepodařilo propojit v tom 70 a 69 tu možnost, řekněme nějaké té šedé zóny, do které nějakým způsobem patřily i ty filozofické semináře a ilegální práce. Nepodařilo se ani tu práci dělat nějakým takovým způsobem, a do té ilegální práce nakonec šly jen velmi malé skupinky, i přesto jak byli lidé v tom 69 orientováni. Já jsem tehdy o tom měl polemiku s Tondou Blažkem, který měl za to, že se to nějakým způsobem překonák přinejhorším jako v Maďarsku. Já jsem říkal, že jestli tady nebude proti moci síla, která by tu moc mohla blokovat, takže je to dost málo nadějně. Tam se stalo dost velké neštěstí už v tom období, ale to musí samozřejmě dělat historici, od dubna do srpna, kdy ten přechod těch lidí, oni ještě byli ve straně, že ty přípravy na tu ilegální práci byly zřejmě malé. Takže potomk když se to uťalo v roce 1969k a zavedly se nějaká opatření jako výjimečný stav, tak to ilegální hnutí, přestože bylo

svým způsobem slabé a oddělené od šedé zóny. Tady zřejmě zapůsobilo, tam měl Tesař tu větu: Zničíme vás dělnictvem. Omezeně se podařilo propojit ten odboj, jinak to dělnické prostředí... Režim se samozřejmě snažil dělníky korumpovat, ale to, že se nedokázalo jít tou cestou jako v Polsku, kde byly ty výbory na obranu dělníků, tak to zapůsobilo velice mnoho dalších problémů. Ten dissent byl v podstatě dlouho v izolaci. Což je paradoxní protože nějak do 72 to ilegální hnutí doznávalo, a potom vlastně ta Charta se velmi obtížně vyrovnávala s tím, aby prorazila z určitého ghetta. Abych to demonstroval, tak ten můj předseda v organizaci SSM, kde jsem byl, mě říkal, já jsem byl někde a mluvil jsem s nějakým důstojníkem StB, a on se mě ptal, jestli se u nás v Ostravě ještě pořád stávkuje. Já dodneška samozřejmě nevím co bylo, nikde to v tisku nebylo. V tom 69 nebo 70 byl pokus přímo z toho Revolučního odborového hnutí organizovat nějaký odpor. Ta schůzka byla, jí se ten Tesař zúčastnil, to bylo zjištěno Státní bezpečností, a všichni ti odboráři se od toho distancovali a opravdu se to nepodařilo jako v tom Polsku. Já osobně si na jedné straně vyčítám, že jsem Chartu nepodepsal, občas jsem jí vozil někomu nebo jen tak zkusmo. Popravdě řečeno, když mám být hodně upřímný, tak zase jsem s tím Jirkou Němcem a Danou Němcovou nechtěl, protože hlavně ti lidi z toho undergroundu, oni to dělali naprosto veřejně. Oni vykřikovali, že tady tisknou Chartu. To byl jako důvod. Samozřejmě v té době jsem byl přijatý zpátky na tu školu. Spíš vidím, že člověk neměl ujasněno, že to chtělo vytvořit skupinu lidí, která by měla tu seriózní politickou orientaci, včetně té orientace na dělníky a kritického postavení k tomu západu, a měla by kontakt na tu šedou zónu včetně těch seminářů, to co bylo u toho Němce a Hejdánka. Která by neměla tendenci do toho ghetta toho života v pravdě, jak to kritizoval i ten Pithart. To mě došlo teprve až teďka, že taková nějaká skupina neformální, která by byla, pak jsme mohli jako skupina podepsat Chartu a pak by se snad dalo něco dělat. Opravdu jsme to s tím Bondym jednou probrali, navštívil jsem tu Danu Němcovou. Po Gorbačovovi už to bylo mnohem snadnější. To jsme měl kontakty s Hájkem, zase

jsem s ním přerušil kontakty když byl mluvčí Charty. Psal jsme mu, že nemám čas. Předtím jsme opravdu měli diskuse o možnostech, jaké by byly, napsal jsem k tomu nějaký text jako o nějaké možnosti kompromisu, že by se tu uskutečňoval ten model, který Gorbačov zaváděl v Rusku. Ještě jsem měl dva kontakty zajímavý. To byl Frolík, člověk z toho Hnutí revoluční mládeže, to byli jedni z prvních uvězněných včetně Uhla. S tím jsme se bavili o nějaké spolupráci, ale už se neozval. A chvíli jsem jezdil, to bylo napůl už ta šedá zóna, za Petrem Oslzlým, to bylo díky Kovalčukovi. Dělal v Brně takové politologické semináře. Tam jezdili ze zahraničí lidi. Já jsem tam měl velký střet s nějakým neokonzervativcem. To jsem si potvrdil. A tehdy jsem jim nabízel, že teda do Ostravy, i toho neokonzervativce, jsem byl ochoten spolupracovat s každým proti režimu. Ale zase už mě pak nevzali dál.

Když se vrátím ještě k těm seminářům v Olomouci. Myslíte, že jste pro tuto aktivitu mohli být postižitelní nebo to bylo tolerované?

PR: Já bych řekl, že to vždycky otázka zkoušek a náhody. To se prostě nedá. Zdá se, že tam žádný konfident nebyl, ale kdoví. Někaké to sezení u toho Oslzlého proláklo. Tam jsem já mluvil o padesátých letech. Já jsem měl kamaráda, který byl vedoucí nebo zástupce vedoucího odborů kultury KNV, a s ním jsem se scházel. On říkal, já vím, že ty neudáváš, a on měl často svým způsobem kritičtější pohledy než já, kterej jsem to vždycky srovnával s tím západem. No a on mi to opravdu řekl, že co blbnu, že přišlo na mě udání, že jsem tam mluvil o padesátých letech. To já považuju za důležité. To ukazuje ty poměry v tom režimu. Samozřejmě to mohla být taky nějaká hra z jeho strany, ale přesto všechno, on se se mnou bavil otevřeně. Mohl jsem za ním přijít kdykoli. Měl ještě kritičtější názory v tom smyslu, že je to beznadějně, že ten režim se reformovat nedá, že je to všechno ztracené. Mě to říkal, protože jsme byli kamarádi. On nezvládl jazykové prosemináře z češtiny, a já jsem se ho tehdy zastával, ať mu dají šanci, a od té doby jsme byli kamarádi. On to potom dokončil na

pajdáku. Ty možnosti toho postižení. To je třeba vždycky vyzkoušet. To se nadá dopředu říct. To trvalo hrozně dlouhou dobu než jsem řekl těm estébákům ne. To jsme se s kamarády, s otcem vždycky bavilmi a pak jsme se domluvili, že opravdu je třeba jim neříct ani slovo, tak mě vyhodili. Nom my jsme prožili samozřejmě hrůzu, že měl Bondy přijet tentokrát do Ostravy, plánovalo se, že se sejdeme v Ostravě, a den předtím přišel telegram: Bondy nemůže přijet, Júlíe. A večer jsme poslouchali Svobodnou Evropu, a spousta zatčených, a Zbyněk Fišer mezi nima, a my jsme měli v Paláci zajištěné ubytování. Samozřejmě hrůza. Tehdy jsme s mou ženou teprve chodili, nebyli jsme svoji myslím. Vždycky kupodivu tohle tolerovala. Já prostě si netroufám žádného spolupracovníka Státní bezpečnosti soudit. Napsala o tom Salivarová velkou knížku. Některé ty věci jsem si vyzkoušel, a myslím, že se to podává hodně zkresleně. Samozřejmě, že tam byli svině, ale hlavní byli ti, kteří to dělali, a o těch se téměř nemluví. Když někdo selhal prostě, zanechal té práce, tak to chápu, protože to je těžký u nějakého lékaře, který má praxi 20 roků, nebo i u toho filozofa. Myslím, že ten Dušan Machovec je taková specifická postava na té pražské katedře filozofie. Tam jsem potom byl při diskusi v devadesátých letech mezi Dušanem Machovcem a Mílou Ransdorfem, a to bylo velmi závažné. Je důležité aby se člověk snažil neubližovat těm druhým. Zase, když jsem byl v té knihovně toho ústavu marxismu, tak jsem si zavolal nějakého toho bibliografa jejich, jsem se s ním bavil a on mi říká... vůbec mě neznal. Říkal: Víte, představte si, co ten Václav Král udělal. Děvče napsalo nějakou diplomku o odboji, a citovalo tam Jana Křena, který byl zakázaný autor, a on z toho udělal skandál, že jí musí vyhodit. No, a ona se oběsila. Takhle když se sejdou komunisti někdy, já s nima mám kontakty a mají tendence někdy tu dobu idealizovat, ona se denska očerňuje z jedné strany, tak připomínám specificky tenhle případ. Tak kdybych já začal o tom vykládat, že von mě to řekl, protože to samozřejmě bylo tajné. Oni vyšetřovali toho Krále. To úplně nešlo, ale oni to zametli pod koberec. On mi to vůbec nemusel říct. Asi ho to taky

vzalo. Takže taková byla ta realita. První je prostě neubližovat lidem, a druhé je prostě zkoušet. Kdo měl odvahu, tak tu Chartu podepsal nebo ji vezl, zkoušel. To Tonda Blažek může potvrdit, že občas jsem něco vezl, ale přímo do té Charty jsem nešel. Tam je opravdu řada problémů, to by bylo pak na speciální analýzu, ale v některých věcech se část těch chartistů dostávala do izolace do do jisté míry zbytečné i když to riziko tam bylo.